

Kulturmiljöprogram 2010

Norsjö kommun
i samråd med Skellefteå museum

Förslag till kommunfullmäktige

Välkommen att följa med på en upptäcktsresa i vår hembygd

I Norsjö kommuns kulturmiljöprogram presenteras kulturmiljöer som de ser ut idag – år 2010.

Underlaget är hämtat ur:

- olika inventeringar som har genomförts av Länsstyrelsen och Skellefteå museum
- en bebyggelseinventering i Norsjö kommun hösten 2009,
- lokala dokumenteringar gjorda av innevånare i kommunen
- muntliga uppgifter

I rapporterna finns även en del berättelser om människor, liv och händelser på de beskrivna miljöerna, vilket förhoppningsvis ska väcka intresse för att forska vidare i vår lokala historia.

Vid inventeringarna har det hittats fornlämningar i form av boplatsvallar och fångstgropar som visar att människor bodde i Norsjötrakten redan på stenåldern! Då valde man boplatser efter tillgång på bra fiskevattnen och goda jaktmarker. Om platsen var bra stannade man kvar.

De första skattehemmanen som bildades var väldigt stora. Nya generationer kunde dela dem ett par gånger, men sedan måste man söka sig nya marker. Det fanns gott om goda platser och bebyggelsen spred sig. Jordbruket blev den viktigaste näringen.

På nybyggen uppförde våra förfäder välbyggda gårdar med många byggnader. Varierande skicklighet och fantasi gjorde att gårdarna blev unika. Inget ställe blev det andra likt.

Tillgångar på naturrikedomar blev grunden för utveckling av kommunikationer och näringsliv. Teknisk utveckling och industrialisering förändrade vårt sätt att leva och miljön omkring oss.

Nya livsvillkor medförde nya krav och gav en förskjutning av bebyggelsen från enstaka gårdar och byar mot tätorterna.

I samband med kommunreformen 1862 blev Norsjö egen kommun och bebyggelsen började samlas i tätorten Norsjö.

På sent 1800-tal drogs järnvägen norrut genom våra trakter och stationssamhället Bastuträsk växte upp.

Under 1900-talet har bebyggelseskick förändrats och förskjutits mot serietillverkade bostadshus. Många av de unika, gamla gårdarna har rivits, flyttats eller förändrats och de uppodlade markerna har börjat växa igen.

Men fortfarande har vi kvar bevarade kulturmiljöer och intresserade människor som vårdar och bevarar dem.

Allt eftersom åren och utvecklingen fortsätter, tillkommer nya bevarandevärda miljöer.

Med förhoppning om att vi alla med stolthet vårdar de bevarade kulturmiljöerna så att även kommande generationer kan uppleva vårt lokala kulturarv och föra kunskaperna vidare, vill vi tacka alla som har valt att bo kvar i de fantastiska miljöerna och bidragit genom att dela med Er av alla guldkorn i Norsjö kommun.

Anna Hansson

Projektledare för kulturmiljöprogrammet, Norsjö kommun.

Innehållsförteckning:

Inledning	Rådgivning	5
Historik	Forntiden	6
	Samisk kultur	
	Jordbruket	7
	Binäringar	8
	Industri	
	Skogsbruk och flottning	9
	Gruvindustri	
	Kommunikationer	10
	Broar	
Fornlämningsmiljöer		11
	Hälsobrunn vid Arnberg	12
	Fångstgropar vid Gumboda	
	Husgrunder och kyrkogrund vid Näset	
	Fångstgropar vid Rörträsk	13
	Fångstgropar vid Rörträsk	
	Boplatsvallar och fångstgropar i Svanfors	
Kulturmiljö av riksintressen	Petikån	14
	Rörträsk	15
	Svansede	
Reservat	Kulturresevat	16
	Naturresevat	
	Kulturresevatet i rörträsk	17
	Naturresevatet Svansede Dammängar	
Byggnadsminnen		18
	Rundloge i Kvammarnäs	19
	Dahlbergsgården, Bastutjärn	
Vägar	Arnberg	20
	Petiknäs	21
	Stenstorp – Holktjärn	
	Heden	
	Kammen – Häggunda	22
	Långträsk by	
	Bastuträsk by	
	Pjäsrörberget	23
	Nicknoret	
	Vägmiljöobjekt	
Broar	Stenvalvsbro över4 Bjurselebäcken	24
	Braxenån vid Godtjärn	25
	Stambanan, Orrbäcken, Bastträsk	
	Kanalen i Bjurfors	
	Malån i Bjurfors	
Odlingslandskap	Arnbergs by	26
	Bastutjärns by	27
	Bjursele by	
	Bodbergets by	
	Kvammarnäs by	28
	Långträsk by	
	Lövlund hagmark	
	Nicknorets kronotorp	29
	Petiknäs by	

	Rörträsk by och översilningsängar Svansle by och dammängar	29
	Ängs och betesmarker i Västerbottens län	30
Bebyggelseutveckling		31
	Byarna	32
Byggnadsskick		34
	Mangårdsbyggnaderna Ladugårdarna - logarna	35
	Ladorna - bodarna	36
Bebyggelsemiljöer	(Se sidhänvisning i register på sid 170)	39
Industrimiljöer	Norsjö betong Linbanan Mensträsk – Örträsk Norsjövallens kvarn Norrestträsk kraftstation	160
	Bröderna Landins entreprenad, Kvarnåsen Extena Plast JAMA Mining, Norsjö Snickeri, RislidenBjurfors såg	161
	Norsjöfönster ASI Domän Interiör, Kvarnåsen Flottarkojor Rutsselforsen Larssons såg, Risliden	162
	Edströms trä Skogsarbetarkoja, Stor-Villbäckstjärn Bjurträsk, såg Böle snickeri, såg och krsftstation	163
	Kolugnar, Båtfors Såg Mörttjärn	164
Ordförklaringar		165
Källförteckning		169
Register		170

Inledning

Kulturmiljöprogrammet för Norsjö kommun ska vara ett hjälpmedel, för att kulturhistoriska värden i landskap och bebyggelse ska kunna tillvaratas och synliggöras i samhällets utvecklings-processer. Programmet är ett viktigt underlagsmaterial vid planarbete, och vid bygglovshandläggning i kommunen, det ska också fungera som informationskälla för allmänheten; och vara möjligt att användas i pedagogiska sammanhang.

Ansvaret för vårt gemensamma kulturarv delas av alla. Ägaren till ett särskilt värdefullt objekt har det huvudsakliga ansvaret att förvalta dessa värden. Hus och byggnadsmiljöer i detta kulturmiljö-program är att betrakta som särskilt värdefulla. De får därmed enligt PBL 3:12 inte förvanskas, vilket innebär att de skall underhållas på ett sådant sätt att de kan bevaras. Det innebär också att ändringar skall göras på ett varsamt sätt så att objektets kulturvärden inte går till spillo.

Varsamhet är mera ett förhållningssätt än en samling krav. Låt alltid byggnadens egenskaper och karaktär vara utgångspunkt för åtgärder. Begränsa ingreppen och välj lösningar som underlättar ett långsiktigt underhåll.

Hoten mot Norsjös kulturmiljöer utgörs dock inte i första hand av förändringstryck. Betydligt större risk är att kulturvärden förstörs när byggnader står oanvända och underhållet blir bristfälligt. Det är därför en god grundregel att alltid söka någon lämplig användning för hus med kulturvärden. En användning som motiverar den uppmärksamhet och det underhåll de förtjänar.

Grundmaterial för programarbetet är de inventeringar av fornlämningar, bebyggelse, industrimiljöer, odlings-landskap och vägar som tidigare utförts.

Utanför Norsjö och Bastuträsk tätorter har dock byggnaderna inte tidigare inventerats. Därför har programarbetet inletts med ett omfattande inventeringsarbete med fältbesiktningar i hela kommunen. Detta arbete har utförts av Anna Hansson under hösten 2009 på uppdrag av Norsjö kommun. Urval av värdefulla byggnader och avgränsning av

miljöer har därefter utförts i samråd med Skellefteå museum, som även medverkat vid slutredigeringen.

Kommunens kulturmiljöprogram skall vara det dokument där all information om kommunens kulturmiljövärden finns samlat. Trots detta finns enstaka byggnader utanför de redovisade kulturmiljöerna som representerar värden av olika slag. Det kan vara en bod, en loge, en tvättstuga, en lekstuga eller något annat som kan förmedla berättelser av betydelse. Även dessa byggnader förtjänar att uppmärksammas av sina ägare och bör få den goda omvårdnad de behöver.

Rådgivning

Följande expertis kan ge råd och tips kring de kulturhistoriska aspekterna vid nybyggnad eller ändring av byggnader (tillbyggnad, ombyggnad, underhåll)

Kommunens miljö- och byggkontor

Allmän rådgivning i bygglovsfrågor.
Ritningsarkiv.

Skellefteå Museum

Byggnadsvård och kulturhistorisk rådgivning.

Länsstyrelsen Västerbotten/ Kulturmiljö

Information om aktuella stödformer och bidrag.

Historik

Naturgeografiskt placeras Norsjö kommun i skogsregionen och har ett mer varierande klimat med kallare vintrar än kusttrakterna. Längs älvdalen har inlandsisen avsatt rullstensåsar och fört med sig bördiga svallsediment som är lämpliga för jordbruk. Vegetationsperioden är 10-20 dagar kortare än vid kusten och risken för frost har präglat jordbrukets utveckling i trakten. Barrskogarna, myrmarkerna, vattenlederna och malmen är karaktäristiska för området.

Forntiden

Spår av tidig mänsklig aktivitet har hittats i Norsjö kommun i form av boplatser som daterats till sten- och bronsålder. Det har troligen rört sig om ett vandrande folk med tillfälliga säsongsboplatser som levde på jakt och fångst av främst älg. Spår av boplatser hittas framför allt längs vattendrag och sjöstränder, som exempelvis i Södra Mensträsk, vid Ol-Ersa-selet. I en eroderande strandbrink påträffades skörbränd (eldsprängd) sten, kvartsavslag och avslag av kvartsit från redskapstillverkning. Boplatserna har undersökts av Skellefteå museum.

På en del förhistoriska boplatser har man hittat runda eller ovala lämningar i form av vallar, s.k. boplatsgropar eller boplatsvallar. Inom dessa vallar finner man en ofta nedsänkt golvyta där en hydda har stått. Fynden i sådana lämningar kan vara avfallsmaterial i form av brända ben, kol och skörbränd sten. Boplatsgropar anses vara mellan 4000 och 6000 år gamla.

Den fångstmetod som lämnat synliga spår efter sig är fångstgropen och den förekommer i riklig mängd i Norsjö kommun. Denna metod har använts i tusentals år men förbjöds 1864. Fångstgropar finns bl.a. vid Gumboda, Norsjövallen, Rörträsk och Svanfors. En fångstgrop är vanligen 3-4 meter i diameter och 1-2 meter djup. I botten av gropen byggde man ibland en låda av trä för att låsa djurets ben. Gropens insida kunde täckas av slånor eller bräddor för att sedan täckas över med ris. Groparna placerades ofta i rader mellan naturliga hinder eller också stängslade man så att djuret styrdes rätt, och när djuret gått i

fällan rusade man fram för att döda det med spjut eller kniv.

Samisk kultur

Den samiska kulturen har funnits i området under lång tid och har lämnat spår efter sig främst i ortnamnen i Norsjö. Exempel på ursprungligen samiska ortnamn är Mensträsk, Kositräsk, Petiknäs, Pjäsörn.

..... Pjäsörn (med en motsvarighet i ume-samiska (saU) *Beässure* 'Näversjön' i Arvidsjaur, jfr. (saU) *beässie* 'näver', *jávrrie* 'sjö')..
..... Kositräsket (Kosse Jerff, jfr. *guossa* 'gran', jfr. även Kusberget öster om Karsbäcken)..... Mensträsket är upptecknat som samiska *Mienejávrrie* (jfr. lulesamiska *mienne* 'nyfödd renkalv'). Ordet syftade även på en 'ofödd renkalv' från en förolyckad vaja. Det var det mjukaste skinn man kunde använda i en samisk komse. Förleden Mens- (med -s-) kan återgå på diminutiv-formen *mienásj* 'liten nyfödd renkalv'..... Petiknäs har upptecknas som *Biergatjuhka* med förled som kan tolkas ur ume-samiska *bierrget* 'klara, sig bärga sig'. Åns frodiga stränder och troligen goda forntida fiske i utloppet i Skellefteälven kan vara den kulturella bakgrunden. Namn-formen *Beditje* bör nog betraktas som sk. återlån.....

Ursprungligen var renarna främst drag- och mjölkdjur, och samerna rörde sig i ett begränsat område. Vid flyttning mellan sommarbeteslanden ovanför Lappmarksgränsen och kusten, där man uppehåller sig under vintern, har visteplatser och rengårdor anlagts längs vandringsvägarna. Detta vinterbete nedanför Lappmarksgränsen tilläts först från 1700-talets slut. Vid Örträsk sammanstrålar en åssträckning som går västerifrån längs Malån med sandhedar längs Skellefteälven. Åsen utnyttjades som vandringsled av renskötande samer. På Bäckmyrheden intill Örträsk fanns varje år under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en så kallad kåtastad, ett lappviste med renhage för slakt och renskiljning. Malåsamerna passerade här, och uppgifter

finns att även samer från Arjeplog och Arvidsjaur passerat vid Örträsk. Vandringsvägen utnyttjas fortfarande av renskötare från Malå sameby. På många håll i Övre Norrland har samer anlagt nybyggen på platser som brukats av renskötare under lång tid. I Norsjö kommun känner man bara till ett nybygge som tagits upp av en same, och det är Mörttjärn, nära Skellefteälven. Den samiske inhysesmannen Olof Nilsson från Stämmingsgården ansökte 1826 om att få ta upp ett nybygge vid Rengård. Nybygget utsynades vid Mörttjärnen.

Jordbruket

De första odlingsspåren i Västerbottens län kommer från cirka 500 e.Kr., men odlingen var länge underordnad jakt och fiske. Man började med att hålla tamdjur som en försäkring mot svält om jaktlyckan skulle svikta. Kreatursskötseln har sedan gammalt varit mer betydelsefullt än åkerbruket och var så ända in på 1900-talet. Bebyggelsen har långsamt spridits längs älvdalarna in i landet och ofta har fäbodställen utvecklats till permanenta boplatser.

Norsjöbygden är starkt präglad av Skellefteälvens dalgång med dess näringsrika jordar men även av skogarna med sina myrmarker. Det inlandsklimat som råder medför varierande temperatur med kalla vintrar och detta har styrt jordbruket i området. De äldsta byarna (Norsjö, Kattisträsk och Långträsk fanns vid mitten av 1500-talet) ökade inte sin befolkning på grund av ett antal svagår och krigsutskrivningar, och det var först efter 1750 som folkmängden började öka och kolonisationen av inlandet tog sin början. Skattelättnader och friskrivning från krigstjänstgöring gjorde det möjligt för många att utsyna nybyggen. Det äldsta nybygget i Norsjö socken är Bjurträsk som utsynades redan 1758. Karaktäristiskt för inlandet har varit att man gärna placerade bebyggelse och åkermark högt i backsluttningarna (s.k.lidlägen) där risken för frost var mindre. Även uddar och näs i sjöarna utnyttjades av samma anledning.

Åkerbruket var av liten omfattning fram till 1700-talet, men efter freden 1721 började

befolkningen växa och nybyggen tas upp bl.a. på kronoöverloppsmark som avsattes vid avvitrningen 1785. Avvitrningen genomfördes i trakten under mitten och senare delen av 1800-talet och innebar att en gräns drogs mellan kronans och byarnas marker. Laga skifte bidrog också till spridningen av bosättningar i området.

Inlandets jordbruk har varit baserat på kreatursskötsel och därför har fodermarkerna varit avgörande för möjligheterna att bedriva jordbruk. Den viktigaste resursen i jordbruket under äldre tid var myrar och andra våtmarker som användes för ängesslätter. Det foder som slåttern gav var nödvändigt för att hålla kreaturen vid liv över vintern. Runt gårdens inägor har åkermark funnits, där man huvudsakligen odlade korn och rovor, samt ängsmark där man bärgade hö. Utmarken bestod dels av skogsbete där man lät sina djur beta under uppsikt av en getare, och dels av olika typer av slättermark. Praktiskt taget alla myrar i närheten av gårdarna slogs.

Befolkningen ökade och allt fler skulle försörjas, men de naturliga ängarna och myrarnas avkastning minskade eftersom de skördades årligen. Under 1800-talet kunde avkastningen ökas avsevärt när nya metoder för intensivt ängsbruk infördes. Det var framför allt översilning och överdämning, som bl.a. Hushållningssällskapet propagerade starkt för. De nya metoderna innebar att naturligt översvämmade slätterängar och raningar som bara kunnat utnyttjas vart tredje år, kunde nu, med bevattningens hjälp, slås varje år med gott resultat. På det äldsta nybygget i Norsjö socken, Bjurträsk, använde man sig av fördämningar och vattenledningar för att förbättra växtligheten. Andra liknande exempel finns på nybyggena i Båtfors, Böle och Finnbo. I samband med utsyning av nybyggen var det vanligt att synemännen informerade om de senaste möjligheterna att höja avkastningen på sina marker.

Nybyggena har ibland givits intressanta och ovanliga namn. Ortnamn som Fäbodheden, Dammängesberget och Slättesmyran bär med sig historien om hur tidigare befolkning använt markerna. Ett exempel på ovanliga namn är Bomarsund, som uppkallades efter den ryska befästning på Åland som bombarderades av engelsmännen under Krimkriget 1854.

Nybygget Borup fick sannolikt sitt namn efter boken ”Borup”, som 1860 gavs ut av Wilhelm von Braun. Ett annat märkligt namn är Gumboda som är en uppkallelse efter byn med samma namn i Nysätra socken.

En ny typ av kolonisation inleddes kring år 1900 eftersom staten ville säkra tillgången på arbetskraft i de viktiga skogsområdena. Avtalen innebar att s.k. kronatorp anlades på kronans marker och jordbrukaren kunde arrendera marken i femtio år och betala med dagsverken. Tanken var att kronatorpen skulle vara ett komplement till skogsarbete eller flottning, men markerna var magra och på många håll var svälten nära. En lånefond för arbetarsmåbruk inrättades 1933 och var riktad mot säsongsarbetare i skog och flottning som kunde få lån till egna hem. De kom att kallas Per-Albin-torp.

Jordbruket i inlandet har präglats av småskalighet och ålderdomliga metoder levde kvar – man nyttjade alla tillgängliga marker för att minimera riskerna om t.ex. grödan frös. Myrslåtterns betydelse för inlandets jordbruk har varit stor, men krävde samtidigt en stor arbetsinsats. Redan på 1930-40-talen började ängsbruket att överges, ungefär samtidigt som jordbrukspolitiken inriktades på stordrift och rationaliseringar. Detta fick till följd att endast de livskraftiga större jordbruksenheterna med gynnsamma lägen kunde leva kvar och livet som småbrukare blev allt mindre attraktivt. I Norsjö kommun finns idag välbevarade och hävdade natur- och kulturminnen i Rörträsk översilningsängar och i Svansle dammängar med sina karaktäristiska lador. Dessa arbetskrävande anläggningar minner om inlandets storhetstid då befolkningstalet var högt och om den betydelse som foderproduktionen från det intensiva ängsbruket hade för ekonomi och överlevnad.

Binäringar

Tjärbränning och kolning har varit mycket viktiga binäringar i trakterna och en möjlighet för jordbrukarna att skaffa kontanta medel. Under senare delen av 1800-talet tillhörde Norsjö kärnområdet för länets tjärproduktion. Efterfrågan på olika varor har styrts av samhällsekonomi och därför har tjära haft stor

efterfrågan under segelsjöfartsepoken och under perioder av krig. I början av 1900-talet minskade segelsjöfarten och tjärbränningen med den.

Transportmöjligheterna har haft avgörande betydelse för kolningsverksamheten som ökade i omfattning efter första världskriget då bränslebristen gjorde att efterfrågan på träkol ökade. Efterfrågan var stor ända till slutet på andra världskriget. Ett industriminne från denna tid är kolugnarna i Båtfors.

Salpeter, som utvanns ur urin från kor, användes vid tillverkningen av krut. Efter 1809 års krig skulle försvaret byggas upp och salpetersjudning som binäring till jordbruket ökade i omfattning.

Bönderna har också bränt pottaska som användes vid tillverkning av tvål och glas. Björkved var råvaran vid framställning av pottaska.

Spår från dessa verksamheter finns ute i markerna men är ofta svåra att upptäcka. Övergivna tjärdalar är vanliga och fördjupningar efter tjärstubbar kan vara otaliga på vissa skogsytor. Kolbottnar och kolugnar finns på många håll, medan spåren efter pottaskebränning är mycket svåra att få syn på. Salpeterlador finns endast ett fåtal bevarade i Västerbottens län.

Industri

Den industriella verksamheten i Norsjö kommun genom historien är präglad av områdets naturgeografiska förutsättningar – förutom jordbruket är det skog och malm som utgör de traditionella basnäringarna. Dessa basverksamheter har också gett upphov till serviceföretag och mekanisk tillverkning som fungerar som underleverantörer till skogs- och gruvnäring. Dessutom har träförädlingsföretagen traditionellt en stark ställning i Norsjö kommun.

Vattenkraftproduktion är också en viktig näring i Norsjö. Vattnets kraft har i alla tider nyttjats av människan och den är i vår tid nära förknippad med elproduktion. Tidigare fanns lokalt samägda kraftstationer på ett flertal ställen men ingen är i bruk idag. Istället nyttjas vattenkraften i storkraftverk i Skellefteälven: inom Norsjö kommun ligger Rengårds

kraftstation (ägs av Skelleftekraft), Vargfors och Gallejaur (ägs av Vattenfall). Totalt finns 15 kraftstationer i Skellefteälven, varav Gallejaur är den största.

Skogsbruk och flottning

Tidigt brukades skogen till hushållets behov; man tog byggnadsmaterial och ved, bedrev jakt och släppte gårdens djur på skogsbete. Senare började man att såga trä i enkla kranssågar till bräder och sparrar som kunde säljas vid lastageplatser vid kusten. Tjärbränning och senare kolning förekom också.

Inlandets stora skogar var länge relativt orörda men ny teknik och förändrat näringsliv fick till följd att sågverksindustrin började expandera kraftigt utefter Norrlandskusten under 1800-talets senare del. Ångsågar byggdes av kapitalstarka företagare. De startades ofta i aktiebolagsform och avkastningen blev betydande. Men ett särdrag för Västerbottens län är att många vattensågar drevs vidare trots ångsågarnas etablering. Stora mängder skog krävdes för att förse kustens ångsågar med skogsråvara och inlandets snabba tillväxt kunde ske tack vare vattenvägarna som användes för transporter mot kusten.

Flottning har förekommit längs vattendragen i området sedan slutet av 1700-talet, då Lejonströms sågverk i Skellefteå grundades. Virket togs till stor del från kronoallmänningar vid Skellefteälven och flottades längs Skellefteälven. I bäckar och älvar kom mängder av timmer att flottas ned till kusten fram till 1960-talet. Flottningen har haft stor betydelse i Norsjö och många deltidsjordbrukare har fått möjlighet att förstärka inkomsten genom flottningsarbete. I 1900-talets början anlades massfabriker vid kusten som också flottade sin råvara från inlandets skogar.

Efter första världskriget fick sågverken minskade vinster och en ny teknik med cirkelsågar förändrade sågverksindustrin. Nya sågverk startades på 1920-1930-talet på grund av billigare transporter med lastbil, tillgång till elektricitet och relativt små investeringskostnader på olika platser i inlandet. Några av dessa sågverk har utvecklats till större snickeriföretag som förädlar virket. Setra i Kvarnåsen, SSC Trätrappor i Norsjö och Norsjöfönster (Inwido) i Bjurträsk är tre

företag som tillverkar produkter för bygg- och inredningsbranschen.

Skogsbruket lämnar spår efter sig, alltmer tydliga ju mer mekaniserad näringen har blivit. En speciell byggnadstyp som uppstod innan motortrafiken var fullt utvecklad är skogsarbetarkojor, som skogsbolagen uppförde som logi åt sin personal. Där fanns ofta både manskap, arbetsbefäl och kocka samlade och ett stall hörde i regel till. I Kottliden, Stor-Villbäckstjärn och vid Kedträsket finns kojor kvar, i varierande skick. Flottningens anläggningar kunde ha många olika former, som dammar, stenkistor, timmervältor m.m. Flottningsdammarna i Norsjö är tämligen väl kända och vissa är fortfarande i bruk.

Skogsarbetarkoja och förmanskoja vid Kedträsket. Även stall finns kvar.

Gruvindustrin

Den moderna bergshanteringen i länet kom igång sent; tidiga försök hade gjorts på olika platser men inget med framgångsrikt resultat. I Holmtjärn, Granbergsliden. Norsjö kommun påträffades en guldfyndighet 1924 och bröts 1924-25, dvs. innan Bolidengruvan hade startat. Malmen bröts och skickades till Tyskland för förädling. Prospekterare fann senare malm bl.a. i Örträsk och Bolidens Gruv AB startade brytning där under andra världskriget. Brist på bränsle och gummi för lastbilstransport till smältverket på Rönnskär fick företaget att se sig om efter alternativa transportvägar. Detta drev fram planerna på en linbana och under drygt ett år, 1942-43, byggdes den mellan Kristineberg och Boliden – världens då längsta linbana på 96 km. Linbanan togs ur drift på 1990-talet och numera sker turisttrafik i kabiner mellan gruvorterna Örträsk och Mensträsk. I Örträsk är gruvlaven återuppbyggd och inrymmer en utställning om linbanans historia. Längs linbanans ursprungliga sträckning står de flesta betongmasterna kvar och är i sig ett

intressant industriminne. I Norsjö kommun bryter Boliden Mineral idag malm i Petiknäs och Maurliden. Petiknäs är för tillfället (2009) landets djupaste gruva, 1290 m under jord. Den har brutits sedan 1952. I Maurliden bryts en fyndighet i dagbrott, och ytterligare en fyndighet planeras för brytning från 2010. Gruvnäringsen i Skelleftefältet blev en motor för förändring och servicebehovet runtomkring har också genererat arbetstillfällen och efterfrågan på varor.

Ingreppen vid gruvbrytning är enormt omfattande i många fall, men dagens regler för miljöåterställning föreskriver att gruvbolagen ska återställa miljön efter avslutad brytning. Därför finns få lämningar i form av dagbrott och byggnader.

Gruvbrytningen ledde också till att bostadsbebyggelse ofta uppstod intill gruvorna. Men även här har gruvbolaget i de flesta fall tagit ner bebyggelsen sedan verksamheten avslutats. I Norsjö kommun har inte något regelrätt gruvsamhälle funnits.

Kommunikationer

Personkontakter har historiskt sett skett via vandringar till fots eller via vattenvägar med båt. Tunga transporter företogs helst om vintern på isarna. Landsvägen längs kusten blev från slutet av 1600-talet framkomlig med vagn och under 1700-talet började enkla vägar att byggas inåt i landet. Man valde gärna att dra vägarna över åsar eller heddar. Där det var sank mark kunde man lägga ut stockar, som bildade långa kavelbroar, för att förbättra framkomligheten.

Stambanans anläggning i slutet av 1800-talet (Hällnäs-Jörn 1893) kom att tangera Norsjö kommun. Kusfors station finns kvar men är nedlagd. Bastuträsk station är fjärrmanövrerad, men persontåg gör uppehåll. Efter järnvägens ankomst byggdes vägnätet ut för att ge allmänheten tillgång till den och järnvägsstationerna blev knutpunkter i regionerna.

År 1919 började staten att finansiera ödebygdsvägar för att ”främja uppodlande och bebyggande” och under den följande tjugoförårsperioden byggdes enkla vägar av arbetslösa, de kallades för AK-vägar. På 1920-talet förändrades sättet att bygga vägar, man

rätade ut vägsträckor och snäva kurvor, huvudsakligen med tanke på den ökande biltrafiken.

Speciellt för Västerbottens län var de s.k. ”enkronasvägarna” som tillkom på initiativ av landshövdingen Gustav Rosén – statsbidraget för vägarna var en krona per meter väg. Rosén lät bygga enkla vägar till platser som annars inte skulle ha fått väg på mycket länge. Dessa vägbyggen minskade arbetslösheten i länet under 1930-talet.

År 1944 förstatligades vägväsendet och under 1960-talet var det allmänna vägnätet utbyggt till ungefär den utbredning det har idag.

Broar

Sveriges rikes lag från 1734 styrde bland annat väg- och brobyggandet. Där bestämdes till exempel att *”alla, som å landet hemman äga eller bruka, skola vägar rödja, och broar bygga”*. Det var alltså allmogens uppgift att se till att vägarna var framkomliga, och det gällde fram till sekelskiftet 1900. Det var vanligt att större vägar fick broar över bäckar och åar, medan färjor förband älvarnas stränder långt fram i tiden.

I Västerbotten byggdes ödebygdsvägar med fackverksbroar av trä, som på landshövdingen Gustav Roséns förslag kom att byggas smalare än vägen för att spara pengar. Dessa broar kom att benämnas ”Roséns snörliv” efter honom. Från statligt håll kom regelverk som förordade stenbroar, men dessa är ovanliga i länet. Stål som material började användas när det gällde längre broar: balkbroar kunde byggas till cirka 20 meters längd och fackverks-konstruktioner kunde användas upp till 75 meter.

Under perioden mellan världskriget började man att bygga betongbroar. Valvbroar av betong blev vanligt förekommande under 1930-talet. Åren 1900-1944 fungerade vägföreningar som brohållare. År 1944 förstatligades vägväsendet, inklusive skötseln av broar på allmän väg.

Fornlämningsmiljöer

I Norsjö kommun finns 543 lämningar från mänsklig aktivitet registrerade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Några av dessa har valts ut av Länsstyrelsen till ”Fornvårdsprogram för Västerbottens län”. Dessa lämningar ska prioriteras vid vård- och informationsinsatser och man vill framhålla deras betydelse som utflyktsmål och inom skolundervisningen. Syftet med fornvården är att bevara lämningarna, men också att illustrera och berätta om vårt läns förhistoria och göra den begriplig. Fornvårdsobjekten i Norsjö kommun redovisas här nedan.

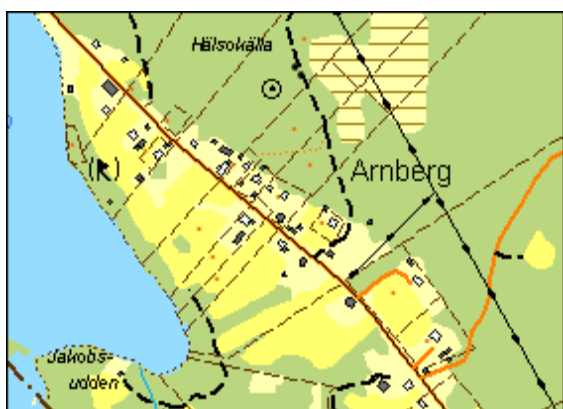
Fornlämningar är ”lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och är varaktigt övergivna”. Bland de lämningar som presenteras här finns några yngre lämningar som har betydelse för vår kulturhistoria och de kallas för kulturminnen. Alla fornlämningar är skyddade enligt Kulturminneslagen. Numera kan alla registrerade fornlämningar hittas på Internet, via Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök (www.raa.se/fornsok).

Fornvårdsobjekt i Norsjö kommun

Hälsobrunn vid Arnberg

Kalkkällan upptäcktes år 1819 av Johan Anders Linder, Norsjös första komminister. Ur källan drack ortsbor, kyrkobesökare och enstaka brunnsgäster sig otörstiga av det mineralhaltiga vattnet. Runt källan (Raä nr 18) finns en upplagd stenring, 1 m i diameter, som omsluter den 0,3 m djupa vattensamlingen. Ett 20-tal meter nordväst om källan finns ett sten-block med följande inhuggna inskription: ÅR 1819 UPT. KÄLLAN AF J.A L.

Husgrunder och kyrkogrund på Näset

Det första kapellet i Norsjö stod klart 1811. Prästgården byggdes tre km längre söderut på Näset. År 1848 började en ny kyrka byggas strax ovanför prästgården. Den stod klar två år senare. Många sockenbor hade långt till kyrkan och måste övernatta vid kyrkbesöken. Kyrkstugor och stall uppfördes därför strax sydost om kyrkan. På en karta från 1892 finns 14 byggnader inritade på båda sidor av ”Storgatan”. Alla byggnader utom en lär ha varit uppförda i två våningar. Några av stugorna hade ända upp till tio rum. Stallarna var placerade i längor bakom kyrkstugorna. När kyrkan flyttades åter till Norrbyn 1909 skingrades kyrkstugorna på Näset. Idag återstår kyrkogården med kyrkogrund och ett tjugotal husgrunder. Kyrkogården är 80 x 75 m omgiven av en kallmurad meterhög stenmur. Kyrkogården har delvis använts på senare tid. Kyrkogrunden (Raä nr 17) är belägen på kyrkogårdens norra del. Grunden är korsformig, 25x 25 m stor och 0,3 m hög.

Kyrkogården på Näset fr NV

Fångstgropar vid Gumboda

Fångstgroparna ligger söder om älven. De är fyra stycken (Raä nr 494, 495, 496 och 497) som ligger på rad mellan vägen och älven. Groparna är välbevarade, 2-2,5 m i diameter, 0,2-0,5 m djupa, och har rektangulära bottenplan.

Ett stycke längre nordväst ligger ett fångstgropssystem (Raä nr 68) som är 600 m långt och består av 25 gropar. Systemet sträcker sig parallellt med Skellefteälven.

Fångstgropar i Rörträsk

Fem fångstgropar (Raä nr 37, 38) ligger mellan Petikån och Rörträsket. De är 1 m djupa och 4-5 m i diameter. Alla har vall runt kanten. Fyra har rektangulärt bottenplan.

Fångstgropar vid Norsjövallen

Fångstgropssystemet (Raä nr 25-30) sträcker sig parallellt med Mellanån och består av sammanlagt 29 gropar. Groparna är 3-4 m i diameter och 1 m djupa. De flesta har vall runt kanten och rektangulär bottenplan.

Boplatsvallar och fångstgropar i Svanfors

De två boplatsvallarna (Raä nr 230, 232) ligger på ömse sidor om fångstgroparna på Skellefteälvens norra strand mitt emot Malåns utlopp. Den vänstra av boplatsvallarna (Raä 232) ligger på en höglänt avsats i tämligen brant sluttning ner mot älven i söder. Försänkningen innanför vällen är närmast rektangulär, 7 – 4,5 m och 0,3 m djup. Den östra boplatsvallen har liknande läge och mått.

Sex fångstgropar (Raä nr 232, 247, 246) ligger mellan boplatsvallarna. Groparna har ett flackt utseende, vilket kan bero på den sandiga jordarten och/eller indikera hög ålder.

Kulturmiljöer av riksintresse

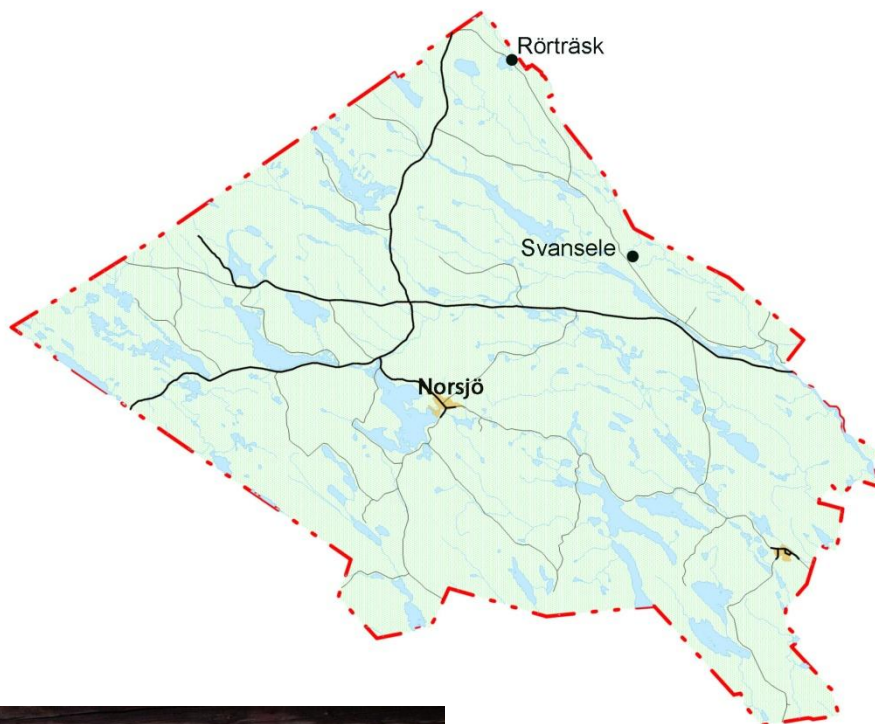
Riksintressen är områden som har nationell betydelse för bevarande eller utveckling. Kulturmiljöerna som är utsedda till riksintressen ska tillsammans ge ett tvärsnitt av landets och länets historiska utveckling. Vissa är rena forntidsmiljöer, andra är kyrkplatser med kyrka, kyrkstad och prästgård. Andra åter präglas av äldre industrianläggningar, av samisk kultur eller av jordbruksnäringen vid olika tider. Lagstiftningen om riksintressen kan läsas i Miljöbalken, tredje kapitlet.

I Norsjö kommun finns idag två riksintresseområden intill Petikån; båda är välbevarade äldre typer av våtmarker:

Riksintresse AC 22 a och b

Petikån (Norsjö socken).

Vattendrag vid vilket man försökt förbättra slåttermarken med hjälp av dammängar och översilningssystem.

Slipsten och liar, Rörträsk 1:16

Kulturmiljöer av riksintresse i Norsjö kommun

a. Rörträsk

Rörträsk är en av de många byar i inlandet som utvecklats ur nybyggen under 1700-talets senare hälft och följande sekel.

Bebyggelsen ligger spridd runt sjön, men med en koncentration vid dess östra strand, mot Petikån. Man valde gärna att bosätta sig i anslutning till sjöar, där jordarna var något bättre, och där värmen från sjön höll frosten borta om höstarna.

Slätter på Rörträsk silängar med akvedukt i bakgrunden

Från Rörträsket leder en liten bäck ned till Petikån. Bäckvattnet användes för översilning av raningarna utmed ån. Med hjälp av fördämningsanordning leddes vattnet in i ett grävt "vattenledningsdike" uppströms parallellt med ån och via silfåror vidare ut över ängarna. En akvedukt i form av en träränna förde vattnet över Petikån och på så sätt kunde ängarna på åns båda sidor översilas med vatten. Denna metod användes för att öka höskörden på naturängarna. Bäckvattnet syresatte marken och tillförde mineraler.

Översilningssystemet i Rörträsk var i bruk in på 1940-talet. I dag är delar av området vårdobjekt. En restaurering av dammanläggningarna och ängsmarken har skett och en återuppbyggnad av akvedukten planeras.

Ladlandskap på Svansele dammängar

b. Svansele

vansele beviljades som nybygge år 1764 och är därmed en av de äldre byarna i Norsjö kommuns norra delar. Läget torde ha varit fördelaktigt vid ett lugnvatten, sel, längs Skellefteälven och med goda fodermarker i omgivningarna.

Ett litet stycke norr om byn fanns ett område med rika naturliga slätterängar längs Petikån. Genom att anlägga dammängar kunde man här ytterligare öka höskördarna. I Svansele anlades den första dammängen redan år 1825, vilket är ovanligt tidigt. I andra delar av länet slog det intensiva ängsbruket igenom först vid 1800-talets mitt. Genom en överdämning av Petikån bevattnades kringliggande naturängar och myrar som därigenom fick en god växtlighet. Dämningen nyttjades också för "istryckning" och "isryckning". Istryckning innebar att man på vårvintern hastigt öppnade dammluckorna så att isen lade sig över ängsmarkerna och på så sätt planade ut ojämnheter. Isryckningen skedde däremot när hösten övergick i vinter. Isen fick lägga sig så att vide och andra buskar frös fast. Sedan höjde man hastigt vattennivån, och därigenom lyftes isen och drog med sig buskarna. De många ladorna med upp till två meters undertimring är ett tecken på hur vattennivån varierade. Slättern upphörde omkring år 1960, men sedan 1972, då dammängarna förklarades som naturreservat, sker återigen dämning och slätter av mindre ytor. Många av ladorna är restaurerade.

Lada på södra sidan av Petikån, Svansele dammängar

Reservat med kulturvärden

Kulturresevat

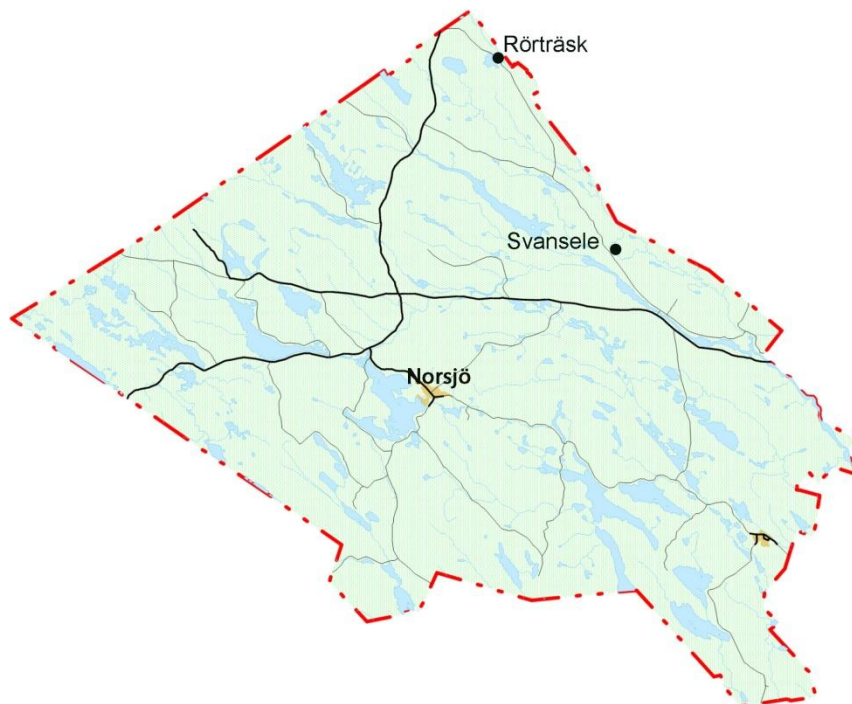
Skyddsinstrumentet kulturresevat infördes med miljöbalken 1999. Avsikten är att möjliggöra vård och bevarande av värdefulla kulturpräglade landskap. I ett kulturresevat kan hela området natur- och kulturmiljövärden skyddas och vårdas. Därmed omfattas byggnader, anläggningar, lämningar och marker - men även sådana värden som består av verksamheter, kunskaper och traditioner kan hanteras inom ramen för kulturresevatets förvaltning.

En länsstyrelse eller en kommun kan besluta om att ett område ska skyddas och förvaltas som kulturresevat. I beslutet bestäms syftet med skyddet och vilka föreskrifter som skall gälla i resevatet. Med varje sådant beslut följer också en **skötselplan** som beskriver målen för bevarandearbetet samt vilka åtgärder som måste genomföras för att målen skall nås. Förutom vårdåtgärder kan skötselplanen innehålla mål för resevatets utveckling, verksamheter och publikevenemang. Målen följs upp och utvärderas regelbundet.

Riksantikvarieämbetet har ansvar för tillsynsvägledning över kulturresevat i landet. Detta innebär bland annat ansvar för att samordna, vägleda, följa upp och utvärdera samt informera om arbetet med Sveriges kulturresevat.

Naturresevat

Ett naturresevat är till för att skydda och vårda områden med värdefull natur som exempelvis släta klippor, urskogslänkande skogar och magiska myrvatten. Den svenska miljölagstiftningen från 1998 har stärkt naturresevatets ställning och detta har medfört större ekonomiska anslag till skydd och vård av naturen. I vissa resevat behöver naturen vara orörd men i andra behövs skötsel eller hävd som slåtter, bete eller röjning. Det är länsstyrelsens eller kommunens ansvar att tillse resevatet och markägare eller lokala entreprenörer anlitas ofta för att utföra arbetet.

Beskrivna resevatbildningar i Norsjö kommun

Kulturreseptatet i Rörträsk

Kulturreseptatet Rörträsk silängar består av översilningsängar som visar hur jordbruk och boskapskötsel i Norrlands inland kunde se ut under senare delen av 1800-talet. I Rörträsk lyckades man öka, kanske även fördubbla, skördevolymen av kreatursfoder genom konstgjord bevattning av de naturliga ängsmarkerna som ligger längs med Petikån.

Området anlades som nybygge 1793 och då nyttjades de naturligt översvämmade ”raningarna” längs Petikåns ständer. Under 1800-talet spreds bruket att översila marker med vatten och terrängen på denna plats var mycket lämpad för detta. Bäckten från Rörträsket dämades upp och leddes in i en vattenledningskanal jämte ån, via silfåror och ut över ängsmarken. Med hjälp av en akvedukt av trä kunde båda sidorna av Petikån översilas och skördas. Den effekt som vattnet hade var syresättning och tillskott av mineraler och detta kunde öka avkastningen med upp till tio gånger. Anläggningen brukades in på 1940-talet för att användas som betesmark in på 1960-talet då de övergavs helt. Sedan 1990 hävdas delar av ängarna och översilningen sker som förr. Syftet är att återställa silängarna till sitt bruksskick. Reservatet förvaltas av Länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Området är 26 hektar.

Naturreseptatet Svansele dammängar

Syftet med reservatet är att bevara ett ålderdomligt odlingslandskap. Svansele började att bebyggas 1764 och läget vid ett sel, lugnvatten, var gynnsamt. Redan då var de naturliga slätterängarna en tillgång men efter en tid lärde man sig att avkastningen kunde ökas genom översilnings- eller dammanordningar och så tidigt som 1825 byggdes den första dammen i Svansele. Man använde också dammluckorna till att reglera isarna på våren eller på hösten och fick dem att trycka till marken eller att rycka bort sly som en förberedelse inför kommande säsong. Ängarna brukades i över 100 år och ända in på 1960-talet slog man de frodigaste områdena. De många och märkliga ladorna visar med sin undertimring hur högt vattnet kunde stå. Redan 1972 förklarades dammängarna som naturreseptat, vilket medför att anläggningen nyttjas. Ängar, dammreglering och lador sköts av länsstyrelsen tillsammans med bybor, som varje år genomför bl.a. en aktivitetsdag med slätter. Naturreseptatet är 92 hektar.

Byggnadsminnen

Ett **byggnadsminne** är en byggnad som skyddas genom kulturminneslagen. Det är det starkaste skydd en byggnad kan ha i Sverige. Bakgrunden till lagstiftningen är att det finns byggnader som har så högt kulturhistoriskt värde att en enskild ägare inte ska kunna råda över deras framtid. Staten har ett ansvar för att skydda och ha tillsyn över sådana byggnader av nationell betydelse.

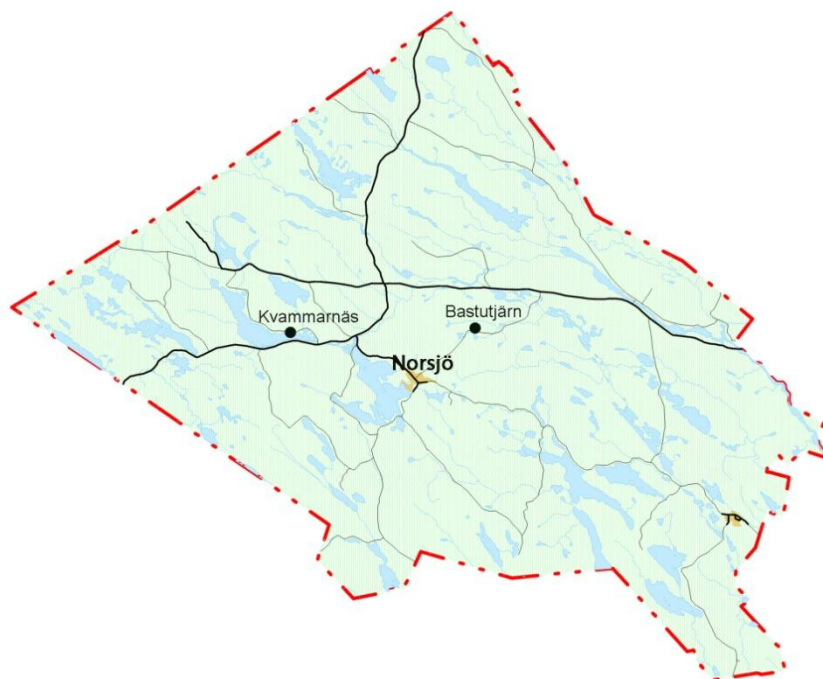
I Västerbottens län finns ett 80-tal byggnadsminnen av olika slag: försvarsanläggningar, bankhus, skolor, järnvägsstationer, fyrplatser, kraftstationer, kyrkstäder, bostadshus, sågverk, jordbruksbyggnader, etc. De äldsta är från 1700-talet och de yngsta från 1960-talet. Länsstyrelsen beslutar om skydd av

byggnadsminnen och är tillståndsmyndighet i frågor som rör förändringar, vård och underhåll av dem.

Till varje byggnadsminne hör särskilda skyddsbestämmelser. Dessa innebär i regel att byggnaden inte får rivras, flyttas eller ändras. Skyddet kan gälla exteriören, interiören eller båda delarna. Till byggnadsminnet hör ofta ett skyddsområde som inte får bebyggas eller förvanskas. Meningen är att byggnadsminnen ska behållas oförändrade, i originalskick.

I Norsjö kommun finns för närvarande två lagskyddade byggnadsminnen:

- En rundloge i Kvammarnäs och
- Dahlbergsgården i Bastutjärn.

Byggnadsminnen i Norsjö kommun

viket betyder att den är skyddad enligt §1 i kulturminneslagen, SFS nr 1988:950.s

“Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av oss alla.”

Rundloge i Kvammarnäs

Tillkomsttid: cirka 1850

Byggnadsminne 1982

De åttkantiga timrade rundlogarna är karakteristiska inslag i Övre Norrland. Denna byggnadstyp kom under 1800-talet att ersätta långlogarna som tröskhus. Rundlogen i Kvammarnäs, drygt en halv mil väster om Norsjö samhälle, med tillhörande bodar utgör ett välbevarat exempel på denna byggnadstyp. Anläggningen ligger i öppet åkerlandskap på en söderslutning mot sjön Stor-Kvammarn.

Den åttkantiga logen är försedd med en likaledes åttkantig kornbod på taket. Mot väster är logen sammanbyggd med en timrad halmbod. De välhuggna släta laxknutarna är upptill utkragade. Taket är belagt med hyvlad spån. Årtalet 1853 är inskuret i takåsen, och öster om logen ligger en kornbod som dateras till 1846. (Se byggnadsrapport sid. 90)

Loge fr SV, Kvammarnäs 1:9

Dahlbergsgården, Bastutjärn

Tillkomsttid: 1826

Byggnadsminne: 2003

I byn Bastutjärn en dryg mil nordost om Norsjö samhälle upptogs det första nybygget 1776. Dahlbergsgården som påbörjades 1826 av bonden Jakob Johansson blev den andra gården i byn. Det förhållandevis stora bostadshuset, en så kallad dubbelkorsbyggnad, verkar redan från början ha timrats upp till två fulla våningar. Taket bör vid den tiden ha varit täckt av näver och takved. En ombyggnad av takkonstruktionen kan ha skett någon gång vid slutet av 1800-talet då byggnaden fick horisontellt lagda rotebrädor och takspån.

Ursprungligen var sannolikt alla fönster småspröjsade så som de äldre fönster som än i dag finns kvar på övervåningen. I bottenvåningen har de bytts ut mot modernare redan i slutet av 1800-talet. Även den nuvarande förstukvisten torde ha tillkommit då. I början av 1930-talet inreddes en lägenhet i vindsvåningen och en ny trappa byggdes mitt i huset, vartill en del av den bakomliggande förstukammaren utnyttjades.

På laga skiftes karta, upprättad 1878, är mangårdsbyggnaden med de två flygelbyggnaderna markerade på samma platser som i dag. Också långlogen från 1858 återfinns på samma plats som idag. I övrigt har gårdsbilden förändrats en del. Anläggningen består vidare av bagarstuga, ladugård, loge och smedja tillkomna under sent 1800-tal, samt ett härbre från 1816. (Se byggnadsrapport sid. 41-42.)

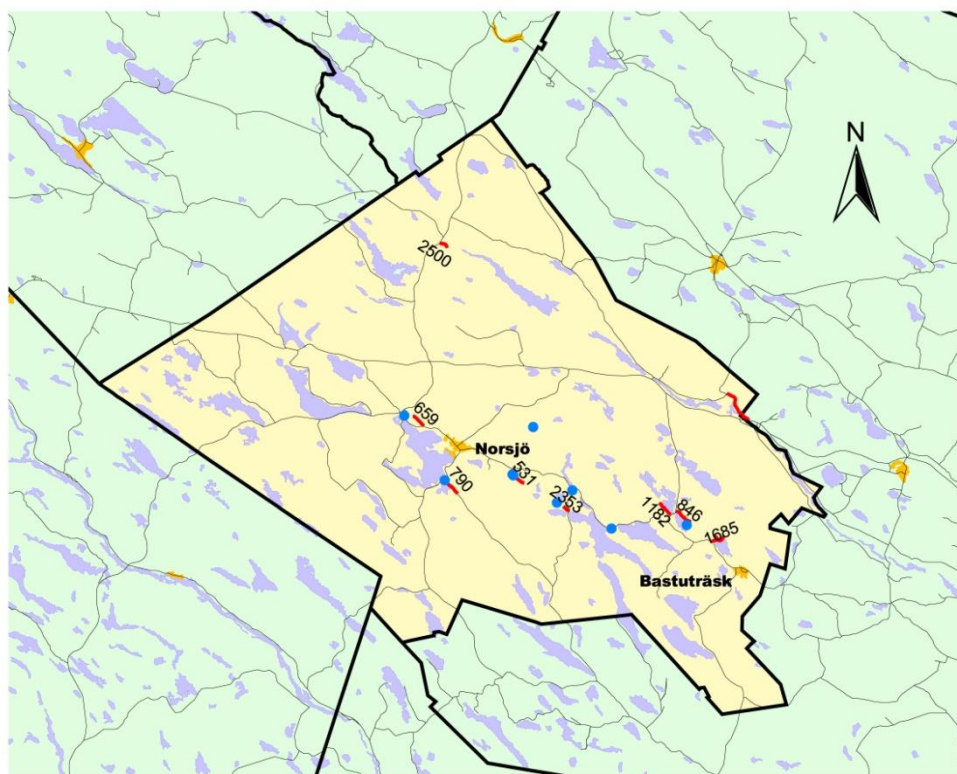

Gårdstun på Dahlbergsgården, Bastutjärn 1:27

Vägar

Vägverket och länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten har inventerat länens kulturhistoriska vägmiljöer och dessa sammanställdes i en skrift år 2001, "Värdefulla vägmiljöer i Norrbottens och Västerbottens län." Varje väg har bedömts med avseende på de omgivande kultur- och naturmiljöerna samt

vägens autenticitet, kontinuitet, kommunikationshistoriska värde, upplevelsemässiga värde samt pedagogiska värde. Nedan redovisas de sträckor och miljöer som utpekats som värdefulla i Norsjö kommun.

Teckenförklaring

- Vägmiljöobjekt
- Vägmiljö
- Kommungräns
- Vagnät
- Tätorter

Kulturhistoriskt intressanta vägmiljöer i Norsjö (karta Länsstyrelsen Västerbotten)

Väg 790 Arnberg

Detta är en smal väg med djupa, breda diken och med en relativt rak sträckning. Den börjar vid Norsjön och terrängen är kuperad med hävdad odlingslandskap. Jordbruksmarken och bebyggelsen ligger i sluttningen, sk. lidläge ner mod sjön. Bebyggelsen är huvudsakligen jordbruksbebyggelse och dess placering längs sluttningen ger byn karaktären av en radby.

Vy Arnberg fr SO

Till ett flertal fastigheter hör gårdsalléer och byns höga läge ger klar bild över odlingslandskapet. Vägen är äldre än 1902 då den fanns utritad på generalstabskartan över området. Den byggdes om 1939 och breddades då till 4 meter.

Vägmiljöns karaktär:

- mindre väg med bevarad kontinuitet från början av 1900-talet och med bevarad sträckning från 1939
- löper genom ett värdefullt kulturlandskap.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- vägens bredd, plan och profil bevaras
- den artrika vägkanten bör vårdas.

Väg 846 Petiknäs

(Beteckning saknas på karta)

Denna väg är bred, rak och har relativt små diken och smala vägkanter. Vägen löper genom det kuperade odlingslandskapet ner i dalgången. Odlingsmarken är välhävdad och ligger på båda sidor om vägen med varierad jordbruksbebyggelse i lidläge ofta med vägen nära inpå. Längre ner mot ån finns modernare bebyggelse placerad. Vägens belysning består av byhattsarmaturer på stolpar av både trä och stål. På vissa avsnitt går en telefonledning parallellt med vägen. Vägkanternas flora är artrik och efter vägen finns kortare alléer. Vägen anlades under 1930-talet och har huvudsakligen sin ursprungliga sträckning men har breddats under åren.

Vägmiljöns karaktär:

- den har trots förändringar ett kulturhistoriskt värde eftersom sträckningen är bevarad och eftersom även den omgivande miljön är kulturhistoriskt värdefull.
- trots ny beläggning har den höga upplevelsemässiga värden.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

- dika varsamt, vägbanken bör ej höjas och vägen bör ej breddas mer.
- vårda vägkanternas artrikedom och behåll byhattsarmaturen på vägbelysningen.

Väg 11074 Stenstorp – Holktjärn

(Beteckning i inventering - Väg 531)

Denna väg är en smal grusväg som är väl anpassad i topografin. Den är trots detta relativt rak och böljar upp- och nedför mindre backar samt har små diken. En bit av vägen innan Stenstorp bär en ålderdomlig prägel. Den blir mycket smal med mittsträngen tydligt framträdande och svårigen framkomlig med bil. Vägen löper från den lilla byn Holktjärn över skogsmark och fram till den öde byn Stenstorp. En gammal flertrådig telefonledning med isolatorer av porslin går parallellt med vissa delar av vägsträckan och en milstolpe av gjutjärn finns placerad längs den. De är troligt att denna väg varit en sträcka i den sk. Rågmjölsvägen mellan Bastuträsk och Norsjö.

Vägmiljöns karaktär:

- ålderdomlig karaktär med lång kontinuitet som löper i sin gamla sträckning.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- bevara vägens bredd, plan och profil. Värna om slitlagret av grus.
- dika varsamt.

Väg 11116 Heden

(Beteckning i inventering – Väg 659)

Väg 11116 genom byn Heden väster om Norsjö tätort.

Detta är en ovanligt smal grusväg som på vissa delar belagts med oljegrus. Vägen präglas av småskalighet och är väl integrerad med det omgivande landskapet. Vägen leder upp på berget och hela sträckan kantas av byhattsarmaturer på trästolpar. Längs hela vägen ligger bebyggelse och odlingsmark på båda sidor om vägen, bland annat finns

rundlogar och lador representerade. Utsikten över landskapet är vidsträckt. Denna sträcka fanns på generalstabskartorna från 1902 samt 1933.

Vägmiljöns karaktär:

- småskalig byväg med ett ålderdomligt och tidstroget intryck.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- värna om vägens sträckning och bredd.
- värna om grusbeläggningen, de små dikena samt byhattsarmaturen på trästolparna.

Kammen – Hägglunda -

Vägnummer saknas. Vägen är den del av den gamla Rågmjölsvägen som leder från väg 841 in till höger norr om Månsträsket, Långträsk. (Beteckning i inventering - Väg 846)

Detta är en smal och slingrande grusväg som är väl integrerad i terrängen som består av sandiga jordlager. På väg mot Månsträskheden är vägen bred och grusad sedan blir den smalare för att sträcka sig över naturligt sandig mark. Den finns med på generalstabskartor från 1902 och 1933 och löper alltså i sin ursprungliga sträckning. De är troligt att även denna vägsträcka varit en del av den sk. Rågmjölsvägen från Bastuträsk in i Malå kommun. Sockeln till en milstolpe ska finnas efter denna väg men den påträffades inte, vid Hägglunda fanns däremot en allé med björkar i dåligt skick och vid Månsträskheden ett gränsröse.

Vägmiljöns karaktär:

- grusväg med lång kontinuitet i sin ursprungliga sträckning.
- småskalig ålderdomlig väg med pedagogiska och upplevelsemässiga värden.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- bör ej breddas eller få för stora diken.
- behåll grus som slitlager.
- vid eventuella förändringar behåll den småskaliga karaktären.

Väg 11291 Långträsk by

(Beteckning i inventering - Väg 1182)

Vägen är smal och helt rak genom Långträsk by, den har små diken och ligger i samma höjd som den öppna och välhävdade odlingsmarken. Byn har gamla anor och liknar en radby med bebyggelse längs vägen och med markerna ned mot sjön. Det finns ett flertal Västerbottensgårdar med olika sorters förrådsbyggnader. Denna väg finns med på generalstabskartorna från 1902 och 1933, den byggdes om och fick mötesplatser lite senare.

Vägmiljöns karaktär:

- har en ålderdomlig karaktär, lång kontinuitet och ett upplevelsemässigt värde.
- den går genom ett värdefullt och pedagogiskt kulturlandskap.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- bevara vägens bredd, sträckning och grusbeläggning.
- dika varsamt.

Väg 11509 Bastuträsk by

(Beteckning i inventering - Väg 1182)

Detta är en rak väg som är väl integrerad i landskapet med åkermarken och sjöstranden. Den har små diken och går delvis genom ojämn terräng. Byn är en av Norsjöns äldsta byar och den finns omnämnd redan på 1500-talet. Den har öppen och hävdad odlingsmark med traditionell jordbruksbebyggelse placerad mot Bastuträsket. Betesmarkerna som ligger ett stycke från träsket är förvuxna. En del av vägen, den som löper runt Örträsket finns utmärkta på generalstabskartorna från både 1902 och 1933. Den resterande delen av vägen är av senare datum.

Vägmiljöns karaktär:

- småskalig grusväg med lång kontinuitet i ursprunglig sträckning genom ett värdefullt kulturlandskap.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- bevara grusvägen, undvik breddning och rätning av vägen.
- dika varsamt.

Väg 11984 Pjäsörberget

(Beteckning i inventering - Väg 2353)

Denna väg följer terrängen väl längs skogsbrynets kant och åkrarnas sidor. Det är en smal grusväg med små diken som sluttar nedför berget mot sjön i söder. Odlingsmarken präglas av småskalighet men ger ett öppet intryck. Bebyggelsen är samlad i grupper där lador och en åttkantloge finns representerade. Vägen finns inritad på generalstabskartorna från 1902 och 1933 och är trogen den gamla dragningen. Den är också en del av den sk. Rågmjölsvägen och kan också sammanfalla med den sk. Häradsvägen.

Vägmiljöns karaktär:

- småskalig, ålderdomlig grusväg med lång kontinuitet.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag:

- bevara grusbeläggningen. Undvik att räta, bredda och höja vägen.
- dika varsamt.

Väg 12105 Nicknoret

(Beteckning i inventering - Väg 2500)

Rak grusväg som präglas av småskalighet och som har en låg vägbank. Vägen sträcker sig mellan odlingsmarkerna och stryker utmed skogsbrynet och följer nivåskillnader i terrängen på ett naturligt sätt. Den kantas av bebyggelse på vägens båda sidor bland annat av ett kronotorp från 1957 och en äldre jordbruksfastighet. Det första torpet i Nicknoret är daterat till 1918. Generalstabskartorna visar att 1895 finns vägen med som en stig och 1933 finns bebyggelsen med men inte vägen.

Vägmiljöns karaktär

- tidstrogen, småskalig väg som är väl anpassad till omgivande kulturlandskap.

Status:

- klassad som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

- värna om vägens bredd och grusbeläggningen.
- behåll så låg väggkropp som möjligt och dika varsamt.
- röj bort sly i diken och på vägkanter.

Vägmiljöobjekt:

Längs vägarna finns objekt som minner om vägarnas utveckling långt tillbaka i tiden. De som är funna i tidigare inventeringar uppges nedan:

- Milstolpe längs väg 531.
- Vägmärke längs väg 531.
- Färjeläge längs väg 785.
- Färjeläge längs väg 791.
- Skjutstillhåll längs väg 791.
- Stenvalvsbro längs väg 791.
- Allé längs väg 846.
- Vägvisare längs väg 1252.
- Milstolpe längs väg 2353.

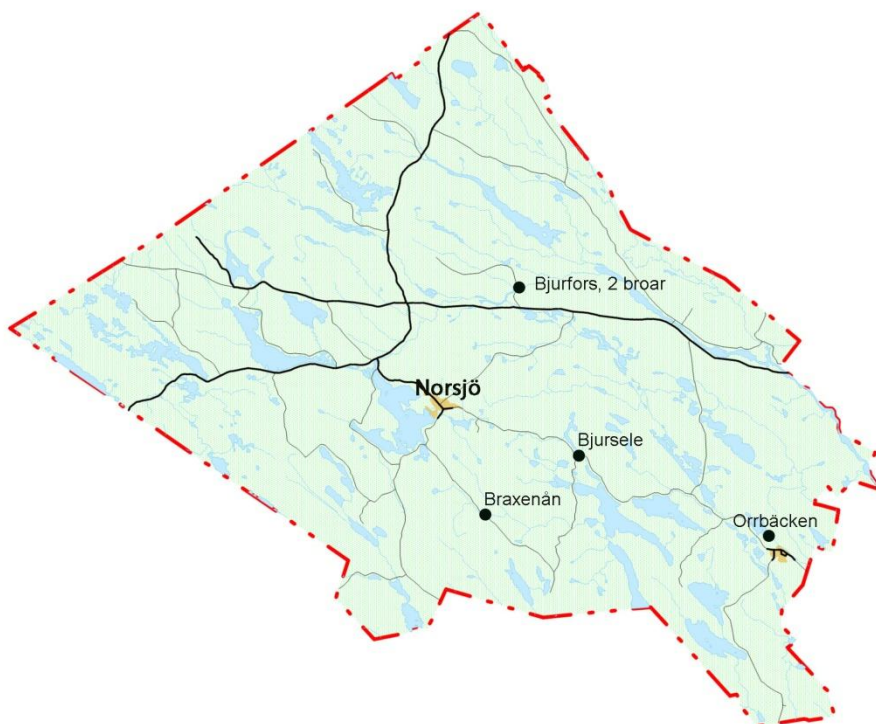
Två av vägarna är statliga och sju av dem är enskilda vägar med statsbidrag.

Rågmjölsvägen var en vägsträckning från 1800-talets början och namnet sägs härstamma från förbönder som körde varor från kusten till inlandet längs denna sträckning. Den ska ha gått från kusten via Norsjö och in i Malå kommun.

Kulturhistoriskt värdefulla broar

Broar kan berätta mycket om bebyggelseutvecklingen och kommunikationernas historia, men också om teknikutvecklingen. Länsstyrelsen i Västerbotten genomförde 1988 en inventering av länets broar. Den är kompletterad och reviderad 1992 och 1994. Inventeringen presenteras i rapporten "Broar i Västerbottens län. En kulturhistorisk inventering" 1995.

Broarna har klassificerats klass 1A, "framträdande representanter för viss tids brobyggnadskonst" och 1B, "karaktäristiska representanter för olika brotyper". Två broar på väg 841 över Karsbäcken utbyttes 1995 och har inte medtagits här.

Kulturhistoriskt värdefulla broar, klass 1A

Väg 791, AC 423 Stenvalsbro över Bjurselebäcken söder om Bjursele.

Byggt 1924 av Oskar Finnberg, Norsjö.
Välbyggd av huggen sten med landfästen i kallmur och valv i bruksmur.
Spännvidd 6 m.
Förstärkt med betongplatta.

Bro över Kvarnbäcken, Bjursele fr SO

Kulturhistoriskt värdefulla broar, klass 2

Väg 790

Plattbro över Braxenån vid Godtjärn

Byggd 1936.

Plattbro av betong. Spännvidd 5 m.

Väg 845

Rambro över en kanal vid Bjurfors

Byggd 1934.

Rambro med balkram av betong. Spännvidd 11,7 m.

Stambanan

Plattbro över Orrbäcken, Bastuträsket

Byggd 1893/74.

Spännvidd 5,9 m.

Väg 845

Rambro över Malån vid Bjurfors

Byggd 1934.

Rambro med balkram av betong. Spännvidd 22 m.

Det värdefulla odlingslandskapet

Norsjöbygden är starkt präglad av Skellefteälvens dalgång med dess näringsrika jordar men även av skogarna med sina myrmarker. Jordbruk och boskapsskötsel var länge den viktigaste näringen och karaktäristiskt för området är utnyttjandet av naturliga våtmarker för kreatursfoder.

Länsstyrelsen i Västerbotten presenterade 1993 programskriften ”**Det värdefulla odlingslandskapet**. Program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden”. Programmet har

som syfte att identifiera, dokumentera och beskriva odlingslandskap i Västerbottens län med höga natur- och kulturmiljövärden; detta för att dessa miljöer ska kunna bibehållas i framtiden.

Nedan redovisas de miljöer som utpekats i Norsjö kommun.

Miljöerna indelas i klass I och klass II, där klass I har högsta bevarandevärde och klass II något lägre bevarandevärde

Miljöer utpekade i ”Det värdefulla odlingslandskapet”

Arnbergs by

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets sjöbebyggelse. Det innehåller delvis ålderdomliga drag, bl a i form av radbykaraktären och jordbrukets äldre ekonomibyggnader.

Status:

- Klass I-miljö

Odlingslandskap, Arnbergs by

Bastutjärns by

Värdekriterier:

Odlingslandskapet representerar inom ett begränsat område både sjö- och lidbebyggelse. Efter uppröjning kan landskapet få stor pedagogisk betydelse, eftersom det ligger i ett välfrekventerat område.

Status:

- Klass II-miljö
- Prioriterat område i kommunens landskapsvårdsprogram (KP)

Bastuträsk by

Beskrivs bland bebyggelsemiljöer

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets sjöbebyggelse. Det öppna kulturlandskapet rymmer estetiska värden och är värdefullt för landskapsbilden kring Bastuträsket.

Status:

Klass II-miljö

Väg, Bastuträsk by

Bjursele by

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets lidbebyggelse, samtidigt som det representerar den omfattande myrodlingsverksamheten i länet.

Status:

- Klass I-miljö

Bodbergets by

Bodberget är ett litet nybygge som ligger ca sju kilometer nordost om Norsjö. I 1800-talets början togs den första gården upp, från vilken senare avstyckningar skett. Namnet antyder att platsen tidigare varit ett fäbodställe.

Anledningen till att gårdarna förlades till en lid i ett mycket markerat höjdläge torde ha varit att man på så sätt lättare kunde undvika frosten. Just lidläget är karaktäristiskt för många av inlandets nybyggen.

Odlingslandskapet brukas på ett traditionellt sätt, vilket tillsammans med det karaktäristiska lidläget gör miljön värd att bevara. Åkrarnas småflikiga former visar att man brutit och uppodlat all tillgänglig mark. Vid avtagsvägen upp mot krönet betar kor i en starkt betespåverkad skog. Även uppe på kullen betar djuren i skogen. Efter slåttern går de också på efterbete på vallarna och på de många uddar och åkerholmar som det småflikiga odlingslandskapet bildar. Lieslätter förekommer längs vägkanterna i byn. Tidigare lieslogs också markerna väster om myrodlingsarna vid Bergmyran (i kartans SV del). Öster om dessa odlingar berättar sildiken om äldre tiders ängsbruk.

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets lidbebyggelse. Det innehåller delvis ålderdomliga drag, bl a i form av åkerstrukturer, naturliga fodermarker och jordbrukets äldre ekonomibygnader. Det typiska läget och de ålderdomliga inslagen gör Bodbergets by till en pedagogiskt värdefull miljö som ger en föreställning om äldre tiders jordbruk.

Status:

- Klass I-miljö
- Ängs- och betesmarker, område med skogsbeta

Kvammarnäs by

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets sjöbebyggelse. Det öppna kulturlandskapet rymmer stora estetiska värden och är tillsammans med de välbevarade gårdsenheterna och andra ålderdomliga drag av stort kulturhistoriskt intresse.

Status:

- Klass I-miljö

Liden fr S, Kvammarnäs by

Långträsk by

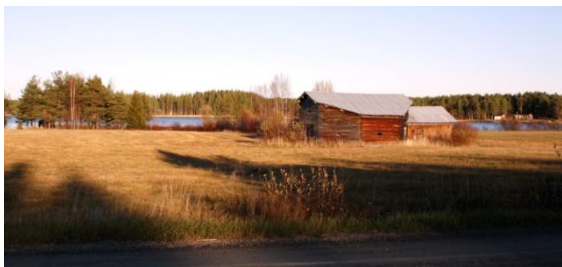
Beskrivs bland bebyggelsemiljöer

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets sjöbebyggelse. Det speglar kontinuitet och innehåller vissa ålderdomliga drag som är pedagogiskt viktiga för förståelsen av en äldre jordbruksby i länets inland.

Status:

- Klass I-miljö

Utsikt mot Yttre-Långträsket, Långträsk by

Lövlund, hagmark

Lövlund är en ensamgård på Karsträskets nordvästra strand, ca 24 km öster om Norsjö. Miljön är bevarandevärd tack vare de många olika betesformerna som finns här. Fjällkor betar på all slags mark runt husen, vilket innebär att det finns partier med öppen hagmark, skogsbete, strandbete och efterbete på vallodlingarna. I den öppna hagen, strax norr om odlingarna, finns en tuvtåteläng som vid bäcken övergår i en lågstarräng med bl a gråstarr och tätört. Tillsammans med grönkulla, som växer vid kanten till hagmarken, är tätört ett bra exempel på växter som gynnas av bete. Vid stranden, som numera är slyröjd, finns en högstarräng med madrör och kråklöver. Väster om husen har skogen betats i åtminstone 50 år. Här finns tuvtåteläng och blåbärsrished med bland annat jungfru Marie nycklar och ögonpyrola. Lövlund är en av de få platser som inom ett så pass begränsat utrymme kan uppvisa ett så varierat utnyttjande av de naturliga fodermarkerna.

Värdekriterier:

De olika typerna av naturliga betesmarker, med skogsbete, strandbete och öppen hagmark, är ett åskådligt exempel på hur man i de flesta jordbruksbyar tidigare utnyttjade sina marker.

Status:

- Klass I-miljö
- Ängs- och betesmarker, tre områden med betesmark

Fjällkor på efterbete av vall, Lövlund

Nicknoretts kronotorp

Nicknoret ligger i Skellefteälvens närhet i norra delen av Norsjö kommun. Bebyggelsen består av fyra kronotorp, uppförda omkring 1957, samt en äldre jordbruksfastighet. På 1890-talet fanns den förste nybyggaren här. Han hette Nicanor i förnamn, därav namnet Nicknoret. Företeelsen med torpbebyggelse på kronans mark växte fram i seklets början. Bakgrunden till kronotorpsrörelsen var att staten ville försäkra sig om arbetskraft i de ur ekonomisk synpunkt allt viktigare skogsområdena. Efter ett antal frihetsår var torparen sedan skyldig att betala med dagsverken på kronoparken. Till ett kronotorp hörde också en viss odlingsareal, men ofta var markerna dåliga och odlingen begränsad. År 1918 utfärdades det första upplåtelsekontraktet för ett torp i Nicknoret. Av de nuvarande torpen är vissa friköpta, medan vissa fortfarande arrenderas. Till varje torp hör en mindre ladugård. Kulturlandskapet är tämligen välhävdat och innehåller bland annat öppna diken och öar med naturlig vegetation. Odlingsmarken ligger på båda sidor om den lilla byvägen. Väster om Nicknoret finns myrar som brukades ända fram till 1987. Lador och det ännu öppna landskapet däromkring berättar om äldre tiders markutnyttjande.

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är en viktig del av en kronotorpsmiljö som har stort kulturhistoriskt intresse och som speglar en av länets senaste kolonisationsfaser. Det omgivande kulturlandskapet har långt fram i tiden nyttjats för myrodling och speglar därigenom en viktig del i länets historia.

Status:

- Klass I-miljö

Petknäs by

Beskrivs bland bebyggelsemiljöer

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets älv- och ådalsbebyggelse. Det öppna och kuperade kulturlandskapet rymmer stora estetiska värden.

Status:

- Klass I-miljö

Rörträsk by och översilningsängar

Beskrivs bland bebyggelsemiljöer och kulturresevat

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets sjöbebyggelse. Det innehåller ålderdomliga drag i form av översilningsängar, vilka är av mycket stor betydelse för förståelsen av äldre tiders markutnyttjande.

Status:

- Klass I-miljö
- Riksintresse AC22a(Kulturmiljö).
- Del av riksintresse AC33(Natur)
- Kulturresevat enligt Miljöbalken
- Utpekad i "Sveriges finaste odlingslandskap: nationell bevarandeplan för odlingslandskapet."
- Ängs- och betesmarker, två områden med alluvial slätteräng

Svanskele by och dammängar

Beskrivs bland bebyggelsemiljöer och naturresevat

Värdekriterier:

Odlingslandskapet är representativt för inlandets älv- och ådalsbebyggelse. Den hävdade dammängen norr om byn är unik i Sverige och av mycket stor betydelse för förståelsen av äldre tiders markutnyttjande.

Status:

- Klass I-miljö
- Riksintresse AC22b(Kulturmiljö)
- Del av riksintresse AC33(Natur)
- Utpekad i "Sveriges finaste odlingslandskap: nationell bevarandeplan för odlingslandskapet."
- Naturresevat enligt Miljöbalken
- Ängs- och betesmarker, alluvial slätteräng

Ängs- och betesmarker i Västerbottens län

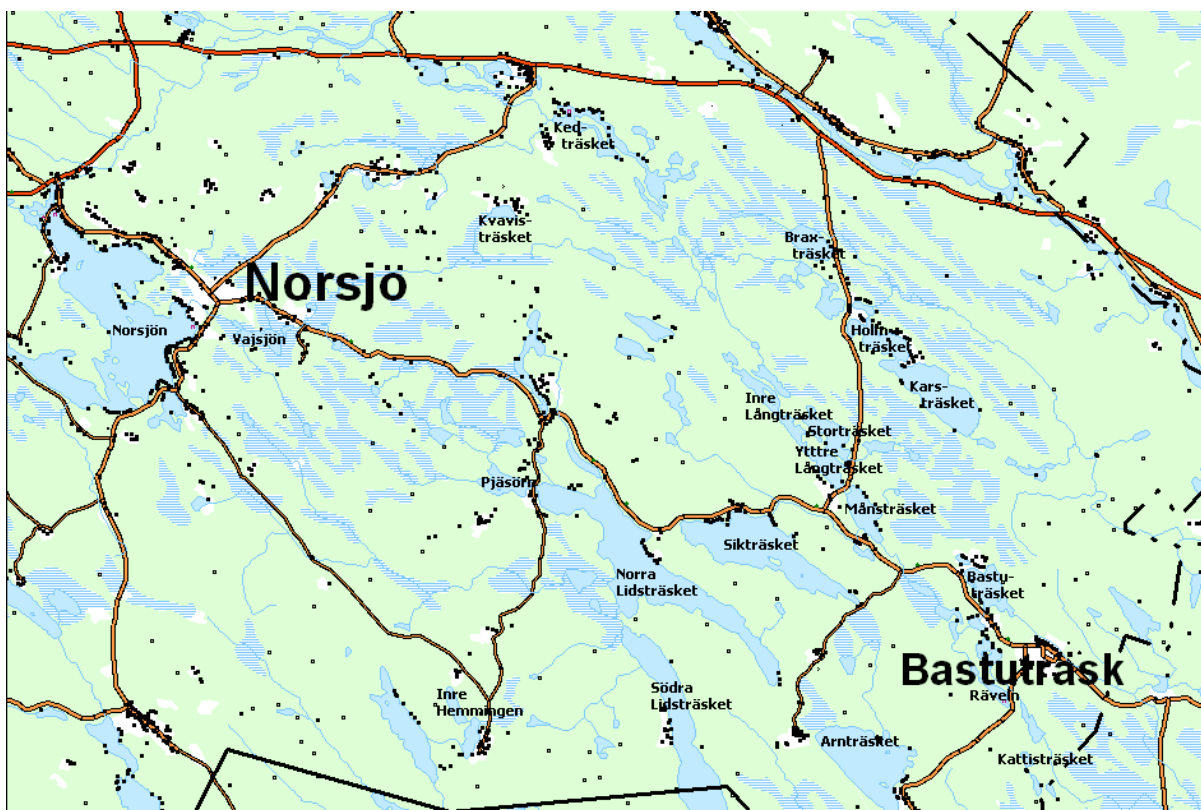
Inventeringen ”Ängs- och betesmarker i Västerbottens län” (2004) ger en redovisning av betesmarker och slåtterängar som är värdefulla ur natur- och kulturmiljösynpunkt. Inventeringen omfattar idag använda, hävdade, marker. Men man har även angett mark med svag eller ingen hävd som ”inom en femårsperiod bedöms kunna restaureras så att betydande natur- och/eller kulturmiljövärden återfås.” I Norsjö kommun har följande områden utpekats:

- Bodberget, skogsbete
- Lövlund, tre områden med betesmark
- Mensträsk, S Mensträsk, Holmen, två områden med betad fuktäng
- Norsjö, Näset, betesmark/betad fuktäng
- Risliden, två områden med betesmark och skogsbete
- Rörträsk silängar, två områden med alluvial slåtteräng
- Svansele dammängar, alluvial slåtteräng
- Svartlund, betesmark

Bebyggelseutveckling

Johan Persson Geddas karta 1664; Lantmäteriets arkiv, akt LMV Z24, 1:3

Jämförelsekarta över motsvarande område 2010. Samma sjöar har märkts ut som riktmärken och nuvarande bebyggelse är markerad med svarta punkter, förutom i tätorterna där ej alla byggnader är med.

Byarna

På den fina kartan som Johan Persson Gedda ritade 1664 ser man att det redan då fanns en del skattehemman i Norsjöområdet. Platserna var valda med tanke på förutsättningar att leva och bo kvar där. I dag finns jämförelsevis många gårdar inom samma område och på de utvalda platserna har bebyggelsen utvecklats till byar.

När nybyggaren valde en plats där han ville slå ner sina bopålar var det många faktorer att ta hänsyn till. Det första nybyggarna var beroende av var gott fiske och jaktmöjligheter. Tillgången på slättermark och vattenleder var andra viktiga lokaliseringsfaktorer. Den första bebyggelsen i nybygget anlades vanligtvis nära stranden av åar och sjöar, men övergavs ofta efter några år. I stället sökte man sig upp efter liderna där marken var mindre frostländig, helst i söderläge.

Sökandet efter den bästa odlingsmarken visar på nybyggarnas anpassning till de rådande naturförhållandena. Efter några år av erfarenheter kände man till markens beskaffenhet och det lokala klimatets variationer. Det blev åkern mer än ången som kom att påverka placeringen av gården, detta trots att boskapsskötsel var långt viktigare i nybyggarens ekonomi. Jordbruket har varit mest utbrett vid sjöar och vattenleder mellan sjöar. Ett exempel är bosättningarna kring Noret mellan Norsjön och Vajsjön som sedan har utvecklats till Norsjö tätort. Däremot är Skellefteälvens dalgång inte lika bebyggd, trots att marken här är mer av kalkhaltig natur.

Byarna karaktäriserades av små inägor och stora utägor. Den äldsta åkern låg närmast gården, runtomkring återfanns ängsmarken. Odlingsmarken utvidgades successivt genom röjning och uppodling, men myrar och våtmarker var ännu inte utdikade i samma grad som idag. Detta gjorde markerna mer frostlänta, och frosten orsakade flera nödår, främst i mitten av 1800-talet. En betydande förändring av jordbruket skedde i samband med att staten beviljade bidrag för utdikning och torrläggning av våtmarker, vilket under 1900-talet skapade förutsättningar för ett mer

rationellt jordbruk. Det riktigt öppna kulturlandskapet härrör från denna tid. Den odlingsbara marken behövdes för odling av bl a korn och potatis. Behovet av kreatursfoder hämtades från åarnas strandkanter och myrmarker som var viktiga slätterområden, dessa kunde ligga långt ifrån själva byn. För att förbättra skördeutbytet på myrängar och röjningsland gjordes tidigt försök med vattenledningar och översilningar. Man ledde även vatten ut på torra skogsland för att göra dem gräsbärande.

Ett effektivt utnyttjande av betesmarkerna krävde ordnad betesgång och kreaturen flyttades därför mellan olika områden. Fäbodan anlades på flera håll inom kommunen. I dag finns de inte kvar, men några av dem har senare blivit nybyggen, t.ex. Norsjövallen, Bodan och Arnberg.

På många gårdar hörde även en sommarladugård till byggnadsbeståndet. Den låg i utkanten av byggnadsgruppen, nära skogen och i anslutning till en gärdesgård som inhägnade den uppodlade marken. I sommarladugården skedde kvälls- och morgonmjölkning och härifrån var det lätt att släppa ut djuren på skogsbete under dagtid.

Sommarfähus fr SV, Nedre Mauricele 1:3

De flesta byarna inom kommunen är små och glest bebyggda, det kan vara svårt att tala om någon sammanhållen bykaraktär. De lite större byarna har ofta karaktären av glesa radbyar. Ett exempel är en av kommunens äldsta byar, Långträsk. Här går byvägen parallellt med den avlånga sjön Yttre Långträsket och bebyggelsen består av åtskiljda, men samlade gårdsgupper en bit från varandra på båda sidor om vägen.

Många byar är även samlade på lidslutningar i närheten av sjöar.

En speciell form av bostadsbyggande är de så kallade egnahemmen. Statens egnahems-lånefond bildades 1904 för att uppmuntra anläggandet av småjordbruk och småhusbyggande. Från 1906 fanns möjligheten att låna genom egnahemsnämnden för att uppföra mindre jordbruksfastigheter. I Norrland kom byggandet igång i större skala på 1920-talet. Under 1930-talet bildades också statens arbetarsmåbruksfond med intentioner att underlätta stödjordbruk med bostäder för säsongarbetare. Småbruken växte ofta upp i utkanten av redan befintliga byar.

En annan form av småbruk är kronotorpen. De var arrendegårdar på kronans mark och betalades med arbetsinsatser i kronoskogen. Egnahemmen och kronotorpen hade ofta ett enskilt läge utanför byarna eller ute i skogen och fick ett likartat utseende då de vanligen uppfördes efter mönsterböcker.

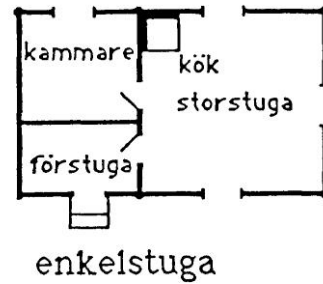
Byggnadsskick

Den äldre nordsvenska gårdstypen bestod av ett stort antal byggnader där varje funktion inrymdes i ett eget hus. Gårdsanläggningen med manbyggnad, ladugård, bagarstuga och andra ekonomibyggnader bildade en väl sammanhållen enhet med öppen gårdsplan i mitten. Det kan dock diskuteras om regelrätt kringbyggda gårdar någonsin förekommit i kommunen på samma sätt som i kustlandet. I de flesta fall en ansats till kringbyggnad kan skönjas, ställdes husen så långt från varandra att fyrkanten blev synnerligen gles.

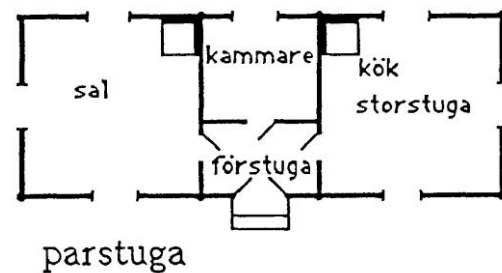
I Norsjöområdet är gårdarna ofta uppbyggda av de tre byggnaderna mangårdsbyggnad, bagarstuga och ladugård. Ofta fanns även någon bod i närheten av mangårdsbyggnaden. En del bodar hade en underbyggnad av stolpkonstruktion för att hindra råttor och andra smådjur att ta sig in. Sådana kallades stolpbodar. Ofta fanns ett par sammantimrade bodar, dubbelbodar. De hade ibland även ett loft, med stege upp till övre våningen och ett ljusinsläpp högt upp på gaveln. Vissa gamla timrade bodar har i stället en öppning undernockåsen – ett vitterhål för att inte stänga in vittra.

En bit ifrån själva gårdsgruppen låg andra byggnader såsom jordkällare, smedja, loge och vedbod, sommarladugård, båthus, tvättstuga och bastu. Vid en bäck i närheten av gården kunde såg, spånhyvel och kvarn vara belägen. På slätterängarna fanns en stor mängd lador och i skogsmarkerna längre bort låg eventuellt fåbodarna.

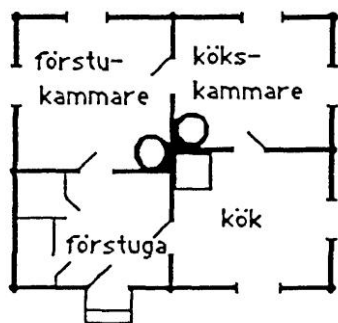
Ladorna som idag håller på att försvinna, var typiska för det nordsvenska jordbruket och utgjorde ett karaktäristiskt inslag i landskapsbilden. I takt med jordbrukets mekanisering, husflyttningar och rivningar samlades olika funktioner till några få ekonomibyggnader. Antalet hus minskade och husen fick en friare placering vilket medförde att gårdarna fick ett öppnare utseende.

Enkelstugan, som är känd i Skandinavien sedan 1200-talet, var oftast det första bostadshuset för nybyggarna. Den är indelad i ett större rum, som fungerade som kök och allrum, en mindre kammare och förstuga. På vissa gårdar fungerade den lilla stugan som mangårdsbyggnad under lång tid. Då kompletterades gården ofta med ytterligare en enkelstuga som fungerade både som bagarstuga och sommarhus. I samband med att nya generationer övertog gården blev enkelstugan förmånsstuga.

Hos mer besuttna bönder eller som gårdens andra mangårdsbyggnad blev parstugan, "Västerbottengården" vanlig. Bostadstypen är belagd från andra delar av landet sedan 1500-talet. Den liknar enkelstugan men är förlängd med ett stort rum, "sal". Salen användes främst vid festligare tillfällen och stod oftast oeldad under vintern. Båda bostadstyperna uppfördes ursprungligen i en våning men kom senare att uppföras i en och en halv våning. Den långa vindsvåningen var vanligtvis oinredd och kunde brukas som förråd.

enkelkorsbyggnad

En annan typ av timrade byggnader, som dock är sparsamt representerade i kommunen, är korsbyggnader. Dessa har funnits i Västerbotten sedan 1800-talet och har sitt ursprung i Ångermanland och Hälsingland. Korsbyggnaden indelas på längden och tvären med väggar som bildar ett kors. Huset är något bredare än enkel- och parstugorna då den fullt utbyggd innehåller två fullgoda rum som ligger parallellt i planlösningen. Mangårdsbyggnaden på fastigheten Bastutjärn 1:27 är ett fint exempel på dubbelkorsbyggnad.

Enkelkorsbyggnadens plan visade sig ha stora praktiska och värmeekonomiska fördelar. Den kom därför att bilda utgångspunkt också för egnahemsrörelsens typritningar. I Västerbotten ritades egnahem med enkelkorsplan ända in på 1940-talet.

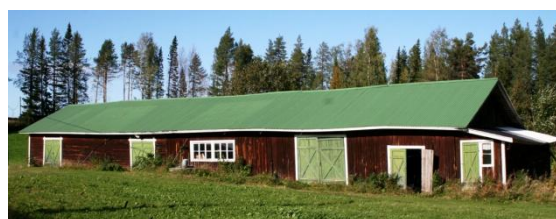

Mangårdsbyggnad fr S, Bastutjärn 1:27

Mangårdsbyggnaderna i Norsjö domineras av enkelstugu- och parstugubyggnader i en, en och en halv och två våningar. I Norsjö kommun finns även en speciell form av enkelstuga. Det är en mycket bred enkelstuga i två våningar som vid en hastig betraktelse kan tas för en korsbyggnad. **Bagarstugan** som oftast också fungerade som sommarhus utgörs

inom Norsjö kommun till allra största delen av enkelstugor.

Ladugårdarna var före sekelskiftet 1900 uppbyggda av liggtimmer och hade bara funktionen som fähus. Vid sekelskiftet byggdes många nya ladugårdar, främst av utrymmesskäl, och byggdes då samman till flera funktioner som ladugård, portlider, foderlada och stall till en långa. Dessa är uppförda antingen av timmer eller bräder samt själva fähusdelen murades av konststen eller tegel. I ladugårdslängan fanns ofta dass och ibland även vedbod.

Ladugård fr S, Nymyrliden 1:8

De äldre **logarna** var alla timrade och en speciell form var långlogarna. Vid tröskningarna drogs en tröskvagn av en häst fram och tillbaka över den utlagda säden. I området har långlogar påträffats i bl.a. Bastutjärn och på Prästudden. Rundlogar började bli allmänt förekommande under 1800-talets andra hälft. Detta sedan den koniska tröskbulten införts, som medförde en oavbruten cirkulär tröskvandring. Rundlogarna är vanligtvis timrade med åtta sidor, men det finns även några logar med sex sidor. De flesta har sadeltak. Två logar med tälttak har påträffats inom kommunen södra del. Den ena är sexkantig och finns på fastigheten Granström 1:7 och den andra är åttakantig och står på motsatt sida Arnträsket i byn Risberg på fastigheten Kattisträsk 1:28.

Rundloge fr NV, Kattisträsk 1:25

Rundlogarna finns bevarade i ett stort antal runt om i kommunen och utgör en viktig del i kulturlandskapet. I byn Långträsk finns minst en rundloge på varje gård längs byvägen. I Kvammarnäs finns en byggnadsminnesmärkt rundloge med kornbod på taket. På Kälen är kornboden inbyggd på övre våningen inne i logen och i Riskälen finns en fyrkantig loge med fyrkantig kornbod på taket från sent 1800-tal. De rektangulära logarna är uppförda i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet, dessa började uppföras sedan de första stifttröskverken fanns att anskaffa.

På gården fanns också **bodar** för förvaring. Ofta var det dubbelbodar där en del var avsedd för mat och den andra för kläder. Ibland var de sammanbyggda med ytterligare delar t.ex. vedbod eller isbod.

Dubbelbod fr NV, Nymyrliden 1:8

Enkelbodarna kunde också vara byggda på en stolpkonstruktion med musbrädor som hindrade råttor och andra smådjur från att ta sig i boden.

Stolpbod fr N, Kvavisträsk 14:28

Ladorna som nu alltmer håller på att försvinna var timrade med dörr på ena gaveln eller invid ena långsidan. Framför allt i nordvästra delen av kommunen har det påträffats ett antal lador och en fyrkantig loge med skjutdörr, vilket vintertid underlättade höhanteringen betydligt.

Loge fr S, Granbergsliden 1:5

Byggnadernas tak var vanligen sadeltak och täcktes ursprungligen med torv, brädor eller näver som hölls på plats med takved, s k knäpptak. Vid 1800-talets slut hade spån blivit det dominerande taktäckningsmaterialet. Från 1950-talet började taktegel användas på framför allt bostadshus, men det vanligast förekommande taktäckningsmaterialet på både bostadshus och ekonomibyggnader, blev pannplåt.

Fönsteröppningarna var på 1700-talets början små mittpostfönster med tätspröjsade, blyinfattade glas. Med tiden kunde glasen göras större och sexdelade mittpostfönster med träspröjs blev allmänt förekommande. Ett typiskt norrländskt byggnadsskick var ett lågt placerat vindsfönster ovanför bottenvåningens fönster. Korspostfönster blev allmänt förekommande från och med 1920-talet.

Dörrarna kläddes med panel i olika mönster eller försågs med speglar. På bostadshusen var det vanligt med pardörrar. På en del dörrar sattes ett litet inbyggt fönster in längst upp på dörren, men de flesta försågs med en rad små fönster ovanför pardörren, s.k. överljusfönster. Ofta målades dörrarna i någon avvikande färg exempelvis gult eller grönt.

I bostadshusen var tapeter länge okänt. Ibland kunde man sätta upp tidningspapper bl a för isoleringens skull. På de nakna timmerväggarna kunde man ibland schablonmåla olika dekorationer.

I en del mangårdsbyggnader inom Norsjö kommun finns bevarade interiörmålningar, från senare delen av 1800-talet. En erkänd, duktig interiörmålare var dalkarlen Per-Olof Hällén. Han återkom till trakten i flera omgångar. Målningar av honom finns bl.a. i Norresträsk, Kattisträsk och Holmträsk.

Interiörmålning av P.O. Hällén, Holmträsk 1:12

Timmerhusen var förr ofärgade. En bit in på 1800-talet började man färga fasaderna med röd slamfärg såsom Falu rödfärg. Vindskivor, fönster- och dörrömfattningar samt andra detaljer vitmålades ofta. Några parstugor har fått vitmålade timmerknotar på senare tid. Ekonomibyggnaderna fick oftast samma röda färg som mangårdsbyggnaden. Idag är det främst ekonomibyggnaderna som har kvar sin ursprungliga karaktär, medan bostadshusen ofta är starkt förändrade genom senare tids renoveringar och tillbyggnader..

Parstuga fr SV, Äliden 1:11

Under slutet av 1800-talet blev det vanligt att brädfodra husen. Det vanligaste var locklistpanel men vissa byggnader fick i stället en lockpanel av äldre typ.

Parstuga fr NV, Bodan 1:10

På större bostadshus förekom även fasader av liggande eller stående fasspontpaneler. Ibland kunde även en bred kälspontpanel användas.

Mangårdsbyggnad fr NV, Bastuträsk 15:1

Den etablerade sågverksindustrin medverkade även till att resvirke började användas som byggnadsmaterial vid sidan om timmer. Husen kunde få en stomme av plank eller stolpverk med brädpanel och fyllning av sågspån. Byggnaderna försågs ibland med snickeridetaler av olika slag, exempelvis verandor, listverk och profilerade taksparrändar. Det blev även vanligt med förstugor och frontespiser på långsidorna.

Sommarhus fr V, Hemmingen 1:15

I Norsjöområdet återfinns en speciell typ av veranda. Den har pulpettak och är smal och lång och alltid placerad på byggnadens långsida. Eftersom den är vanlig inom ett relativt begränsat område, kallas den i bebyggelserapporten för "Norsjöveranda".

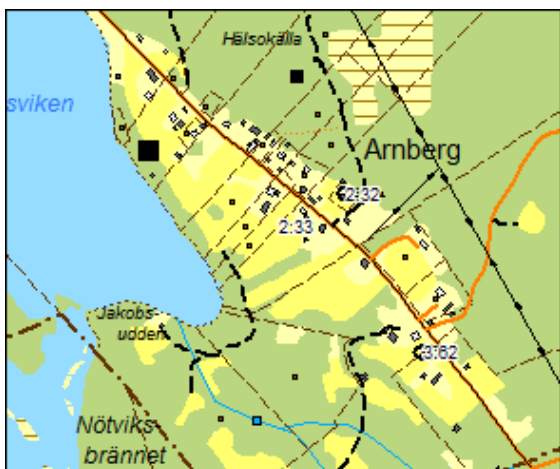
Vid sidan om den traditionella rödfärgen blev de ljusa oljefärgerna vanliga, en modeinfluens från städernas stenarkitektur. Oljefärgerna var dyrare än rödfärgen och blev därför ofta ett tecken på välstånd.

Villabygget kom igång vid slutet av 1800-talet. Dessa hus skiljde sig från det traditionella byggnadsskicket genom ett mycket varierande utseende, storlek och standard och var ofta uppförda efter arkitekt- eller typritningar. Planlösningen hade dock stora likheter med den tidigare nämnda korsbyggnaden. I Norsjö tätort uppfördes de nya byggnaderna av skogsbolagen och handelsmän.

Under 1930-talet tog sig tidens funktionella idéer uttryck i släta, likformiga fasader, flackt tak samt stora och breda fönster som ibland placerades i byggnadens hörn. Husen målades i ljusa färger. Från 1930-talet kunde villorna även köpas monteringsfärdiga, vilket på sikt lett till en utslätning av byggnadsskicket. Denna likformighet syns tydligt idag då den industriella serietillverkningen av monteringsfärdiga hus med standardiserade snickerier helt har slagit igenom.

Bebyggelsemiljöer:

Arnberg

Arnberg, tidigare kallad "Andbodarne" är en radby på Storlidens sluttning ner mot östra sidan av Arnbergsviken, den sydöstra delen av Norsjön, ca 4 km söder om Norsjö tätort

Något exakt insyningsår har inte påträffats, men i samband att de första hemmanen i nuvarande Norsjö delades under senare delen av 1700-talet, skedde utflyttning till platser runt sjön och olika grupper av bebyggelse uppstod, däribland byn Arnberg. Tidigare var det en fäbod.

1819 upptäckte prästen J.A. Linder en springkälla med järnhaltigt vatten intill kyrkstigen nära Arnberg. Källan blev stenlagd och hade genomströmning. Ryktet om hälsokällan spred sig och många människor gick dit för att "dricka brunn" eller hämta vatten där.

Källan återfinns norr om Arnberg och är utmärkt genom skyltning. På en stor sten intill finns även inristningen "År 1819 uppt källan af J A L".

Arnberg från sydost

Bebyggelsestrukturen är varierad med relativt väl sammanhållna gårdsenheter på båda sidor om byvägen, vilken är klassad som en kulturhistoriskt intressant vägmiljö.

Vissa äldre bostadshus och ladugårdar är borta eller har förändrats, andra har flyttats och en del nya bostadshus har tillkommit.

Nya byggnader har placerats så att byns karaktär är bevarad.

Landskapet är kuperat och marken hålls fortfarande öppen och hävdad.

Några lador står fortfarande kvar kring odlingarna och ett sommarfähus från 1951, med rester av gärdesgård mot skogen ovanför byn påminner om djurhållning med skogsbeta.

Sommarfähus, Norsjö 2:33

Kombinationen av äldre bevarade byggnader och det öppna landskapet med relativt gles bebyggelse är viktig för att Arnberg ska behålla sin nuvarande karaktär.

Bevarade enkelstugor och ekonomibyggnader som logar och bodar utgör ett stort kulturhistoriskt värde.

Korsbyggnad, Norsjö 2:32

På fastigheten Norsjö 2:32 finns en mycket fin och välbevarad korsbyggnad i två våningar, uppförd 1846.

Byggnaden är i dag fritidshus och avstyckad från ursprungsfastigheten, men den samlade gårdsenheten tillhör sedan 1765 samma släkt och på intilliggande fastighet (Norsjö 2:33), finns bod, bagarstuga, loge, sommarfåhus, lador, och ett bostadshus från 1946.

Längst bort i byn, på fastigheten Norsjö 3:62 är flera byggnader bevarade. Förutom en enkelstuga i två våningar finns här bagarstuga, ladugård, uthus, loge och en timrad lada.

Enkelstuga, Norsjö 3:62

Pardörr, Norsjö 3:62

Exempel på blandad bevarad bebyggelse:

Norsjö 4:104

Bagarstuga, Norsjö 4:4

Lada, Norsjö 2:33

Lada, Norsjö 3:62

Loge fr Ö, Arnberg 3:67

Arnbergs karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet.
- Gårdsgruppernas placering i lidläge på båda sidor om landsvägen.
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten 2:32
- Enkelstuga, bagarstuga, och ekonomibyggnader på fastigheten 3:62
- Övriga välbevarade enkelstugor, logar och andra ekonomibyggnader på fastigheterna 2:33, 3:67, 4:3, 4:4 och 4:104.
- Rundlogarna på 2:33, 3:67 och 3:31.

Status:

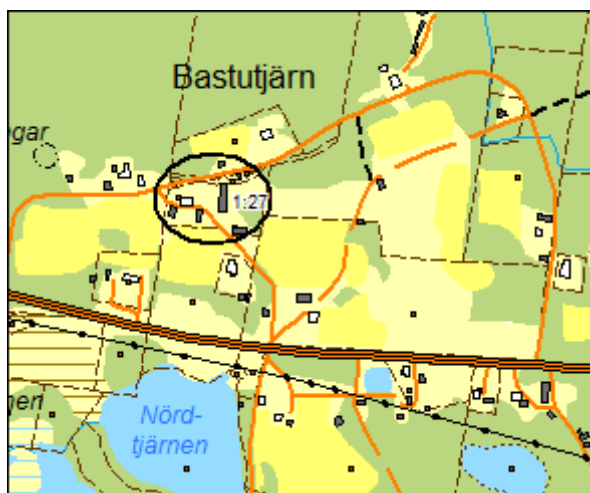
- Kulturmiljöprogram
- Fornvårdsprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturhistoriskt intressant vägmiljö

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Bastutjärn

Byn Bastutjärn är vackert belägen på Bastutjärnbergets sluttning ner mot ett radband av mindre tjärnar i söder. Första nybygget i byn insynades omkring 1777. Idag finns gårdar med blandad bebyggelse på båda sidor om landsvägen genom byn. Vägbeskrivning: 7 km nordost om Norsjö – följ Kusforsvägen - skyltat.

Här och var finns byggnader från 1800-talet, men många av miljöerna och speciellt mangårdsbyggnaderna har förändrats. Vid en vägslinga norr om landsvägen finns en mycket fin och väl bevarad samlad miljö - fastigheten Bastutjärn 1:27.

Gårdstun på fastigheten Bastutjärn 1:27, fr S

Dahlbergsgården är en trelängad gård uppförd 1826 av Jakob Johansson, ”Jakob Jansa”, som det andra bosättningen i byn. Gården har sedan bebotts av fyra generationer, bl. a. den kände Norsjöprofilen och djurläkaren Moses Dahlberg.

Manbyggnad fr SO, Bastutjärn 1:27

Mangårdsbyggnaden är en stor timrad dubbelkorsbyggnad med bevarad exteriör, förutom kökets fönster som bytts ut till mittpostfönster. I övre trapphallen finns äldre väggmålningar utförda på fri hand.

Farstukvisten med fönster ovanför och pardörren är rikt dekorerade.

1979 lämnades byggnaderna med alla inventarier, precis som gårdsfolket levat och inget har senare tillförts utifrån.

Invändigt är flera tidsepoker representerade i rummens interiörer. I köket finns t.ex. en platsbyggd piporgel som än i dag fungerar. Den byggde Petter Alm 1878-79 endast 21 år gammal.

Tack vare en stiftelse som bildades 1985, är både byggnader och inventarier bevarade och tillgängliga för allmänheten.

Bostället byggnadsminnesförklarades 2003.

På Dahlbergsgården har alla byggnader sin egen funktion och är typiska för den lokala byggnadstraditionen under sent 1800-tal. I längan öster om mangårdsbyggnaden inryms bagarstuga och 2 bodar, norrbod och svalbod.

Bagarstuga fr V, Bastutjärn 1:27

Den västra uthuslängan är indelad i 3 bodar, ”sörbod”, ”mellanbod” och vedbod. Byggnaden har flyttats till gården i mitten av 1980-talet, men står på samma plats och ersätter ett tidigare uthus. Boden utgör ett viktigt komplement i helhetsmiljön.

Uthuslänga fr Ö, Bastutjärn 1:27

Nordost om ladugården finns smedjan som iordningsställt för att användas i samband med aktiviteter på gården.

Smedja fr SV, Bastutjärn 1:27

I ladugårdslängan är alla delar bevarade - fähus, stall, dass, port, lider och lada.

Ladugårdslänga fr SV, Bastutjärn 1:27

I slutningen nedanför de övriga byggnaderna finns en stolpbod från 1816 och en långloge byggd 1858. Enligt uppgift var logen ursprungligen dubbelt så lång, men den gick över en gräns mellan olika ägor och en av ägarna rev sin del av logen.

Båda byggnaderna har nävertak med slanor.

Härbre och långloge, Bastutjärn 1:27

Alla byggnader på Dahlbergsgården är mycket väl bevarade och marken omkring är hävdad.

Tack vare stiftelsen Dahlbergsgården är gården idag en fin och levande kulturmiljö!

Bastutjärns kulturvärden:

- Fastigheten 1:27 med sitt rika bestånd av välbevarade byggnader
- Övriga äldre välbevarade fastigheter i byn
- Det öppna odlingslandskapet
- Byns placering – lidläget och tjärnarna

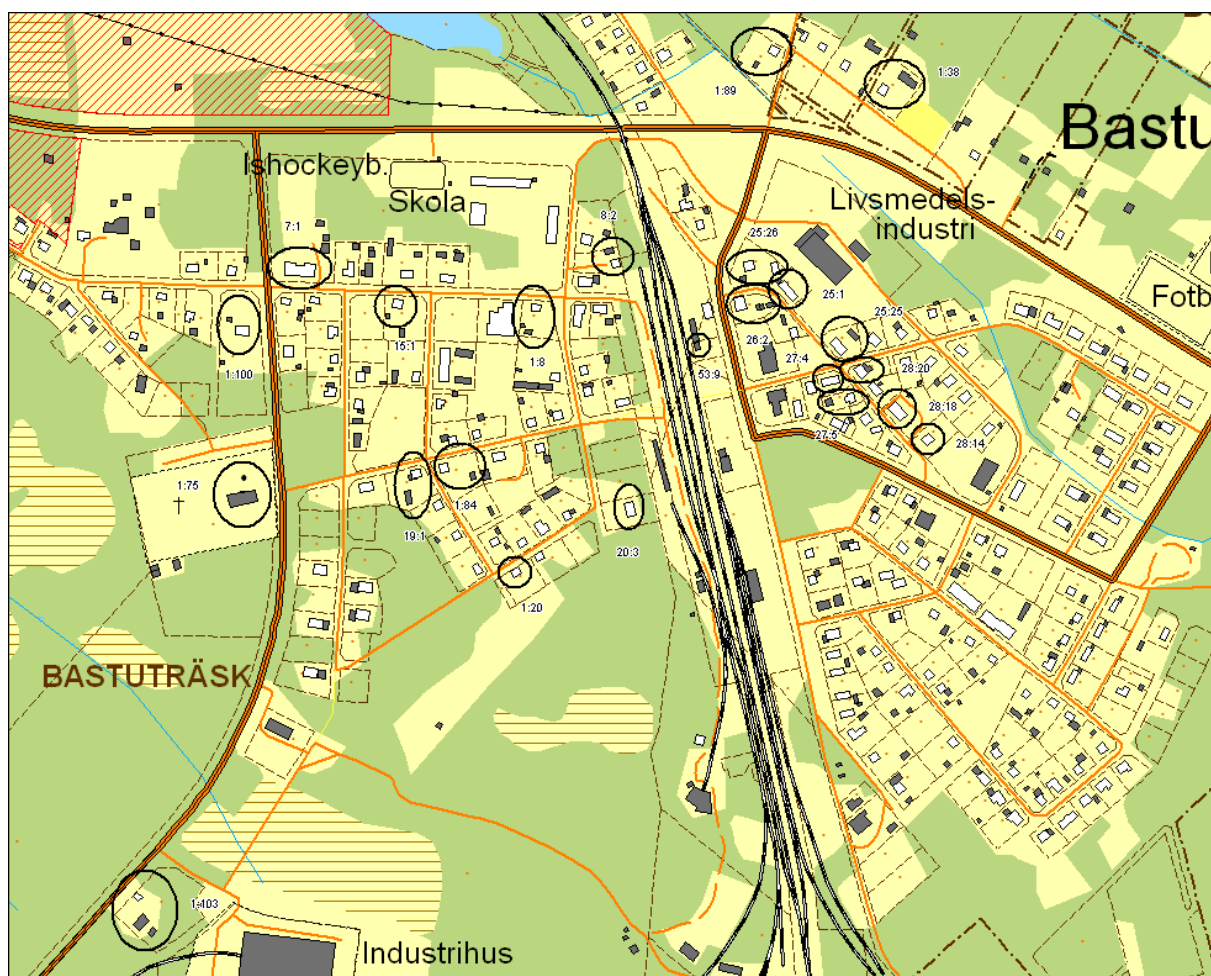
Status:

- Byggnadsminne
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet
- Byggnaderna bevaras

Bastuträsk

Samhället Bastuträsk ligger 3 mil öster om Norsjö tätort, nära gränsen mot Skellefteå kommun.

Järnvägens tillkomst var en viktig faktor i utvecklingen av den östra delen av Norsjö kommun. Under 1800-talet hade befolkningen i Västerbottens län ökat med nästan 250 %.

Här fanns värdefulla naturtillgångar som gav stora utvecklingsmöjligheter. Med bättre kommunikationer skulle det vara enklare att ta tillvara och förädla trä och malm. När järnvägen var klar till Ångermanälven, fanns först planer på en fortsättning mot kusten och Skellefteå. Men ju närmare finska gränsen man kom, desto viktigare blev militärens önskemål om att gå längre västerut för säkrare transport av trupper och förnödenheter. År 1890 beslöt riksdagen att stambanan skulle dras vidare norrut via Degerfors – Jörn – Älvsbyn – Övertuleå (Boden), vilket betydde att stambanan skulle gå rakt genom Norsjö kommun.

En annan diskussion gällde placering av stationsområdet Bastuträsk. Gårdarna i Bastuträsk by hade då redan funnits mer än 200 år och ville, enligt hörsägen, inte gärna upplåta värdefull odlingsmark. I stället enades man om att bygga stationen där landsvägen mellan Skellefteå och Norsjö korsade järnvägen.

Omfattande dikningsarbeten torrlade stora delar av gräsmyren och 1891-1892 byggdes det första stationshuset och andra nödvändiga lokaler.

Byggnadsarbetet krävde många arbetare och runt omkring växte samhället fram för att täcka de behov som uppstod.

Bild från hemsidan: www.bastutrask.se

År 1912 var anslutningsspåret till Skellefteå klart. I samband med detta byggdes bangården om och stationsområdet försågs med vatten från Pumptjärn. I vattentornet, som byggdes 1911 fanns en vattenreservoar på 30-35 m³ på övre planet. Nere stod tändkulemotorn och generatoren för likström till motorn nere vid Pumptjärn. Här fanns även badkar och dusch för personalen. Från tornet fanns vattenledningar med självtryck till brandposter och vattenhästar för lokens vattenpåfyllning.

Idag är det nationalromantiskt medeltidsinspirerade vattentornet den enda av de gamla byggnaderna som finns kvar på Banverkets område.

Tornet är murat av rödtegel och har den övre våningen utkragad över bottenvåningen, kraftiga murkrön på gavlarna och de segmentbågiga fönstren sitter symmetriskt placerade.

Pumphus fr NO, Bastuträsk 53:9

Det sägs ha funnits enbart åtta gårdar i Bastuträsk år 1900, men enligt folkräkningen bodde det 38 familjer i stationssamhället. Rallarna hade dragit vidare men en del rallarbostäder stod kvar på ofri grund. De första hemmanen delades och många nya gårdar byggdes, speciellt mellan 1910-1920.

Många hade egen ladugård och ett par kor.

Under uppbyggnadstiden, när arbetarna hade svårt att få tag på kött, fick bonden Jonas Holmlund från Valliden, idén att ta med sig en tjur till samhället, slakta den och sälja köttet. Kommersen gick bra och utvecklades. 1895 gjorde han en framställning till Länsstyrelsens handelregister om att få "idka handel med produkter från nötkreatur och svin" i Bastuträsk. Holmlunds slakteri utvecklades och hade som mest mer än 50 anställda. Företaget upphörde 1995. I dag finns ett nytt charkuteriföretag här - Bastuträsk Charkuteri AB. Handeln växte och det fanns många affärer, varuhus och flera konditorier.

Nya hus byggdes upp i närheten av järnvägsstationen på båda sidor om banan.

Öster om stationshuset växte det som nu kallas Köpmangatan fram.

På fastigheten Bastuträsk 26:2, närmast stationen finns en byggnad från tidigt 1900-tal, som först var värdshus med skjutsstation. Senare övertogs den av SJ, som gjorde om det till lägenheter för anställda.

Det timrade huset finns fortfarande kvar, men har nya fönster och eternitklädd fasad. På gården står en välbevarad bodlänga med överljusfönster över alla dörrarna.

Manbyggnad fr NV, Bastuträsk 26:2

Bodlänga fr NV, Bastuträsk 26:2

Första huset norr om Köpmangatan, Bastuträsk 25:26 är ett bostadshus från 1917, som förutom bostad även har inrymt café och apotek . På 1950-talet fick byggnaden hel källarvåning, murad av hålstén som tillverkades vid Rävsn, en sjö väster om samhället. 2005 tilläggsisolerades och rödmålades huset. De gamla krysspostfönstren med delad överruta och utbyggnaden med veranda är kvar.

Bostadshus fr SO, Bastuträsk 25:26

Av ladugårdslängan med bostadsdel från 1800-talet finns bod och bostadsdel kvar. Byggnaden användes som sommarbostad och gäststuga. Här drack man kyrkkaffe på söndagar.

Sommarhus fr SV, Bastuträsk 25:26

På gården finns även en välbevarad lekstuga från 1940-talet.

Lekstuga fr S, Bsk 25:26

Nordligaste delen av huset på Köpmangatan 5, fastigheten Bastuträsk 25:1, med stall och bostad byggdes 1881.

En bit in på 1900-talet förlängdes byggnaden för att rymma poststation. På 1950-talet, när det byggdes speciella affärshus flyttades posten till en specialbyggd lokal.

När sedan fotografen Dager Lundqvist ägde huset var det förutom bostad även fotoateljé.

Gård fr V, Bastuträsk 25:1

När samhället växte ökade även behovet av utrymme i skolan. På 1920-talet byggdes en lärarbostad. Byggnaden i två våningar fastigheten Bastuträsk 27:5. har en fasad av locklistpanel med profilerade, smala lister och tak av bandplåt.

På gården finns även ett uthus med samma material i fasaden och brutet pappklätt sadeltak.

Bostadshus fr NO, Bastuträsk 27:5

Uthus fr N, Bastuträsk 27:5

Vid korsningen Köpmangatan - Bäckgatan uppstod ett litet affärscentrum. Någon byggnad från tidigt 1900-tal finns kvar, medan andra ersattes med "nya" affärshus på mitten av 1900-talet.

På Köpmangatan 9 var det från början manufakturaffär i gatuplan. I källare fanns Östlunds bageri, som blev känt för sin egen specialité, "Västerbottenskavring". Senare blev det Stenmarks skrädderi och kläder och "Bondbanken" dvs. Jordbrukskassan (senare Föreningsbanken - Förenings-sparbanken).

Köpmangatan 11 var det länge "Lindbergs sko & läder". Sedan var Näslunds skoaffär här.

När huset på Bäckgatan 8 var färdigbyggt i mitten av 1950-talet fick posten en lokal här. I mellandelen hade byggmästare Lindkvist sitt kontor och längst österut var det Nybergs Pappershandel.

Butikshus fr V, Bastuträsk 25:25

På Köpmangatan 9, fastigheten Bastuträsk 25:25, finns ett affärs- och bostadshus, från 1940- 50-talet med bevarad karaktär. Byggnaden har fasader av rosamålad puts och tvåluftsfönster placerade i fasadliv, ett större skyltfönster och indragna entréer.

Köpmangatan 11, fastigheten Bastuträsk 28:20, är ett gammalt affärs- och bostadshus från 1913. Fasaden är klädd med liggande rosamålad fasspont, på norra gaveln finns en veranda i två våningar och skorstenen har kraftigt krön. Fönstren byttes ut i samband med invändig renovering 1946.

Butikshus fr NV, Bastuträsk 28:20

Det tredje bevarade affärs- och bostadshuset står på Bäckgatan 8, fastigheten Bastuträsk 27:4, i vinkel mot de övriga ”butikerna”. Det är byggt på 1950-talet och har fasad av gulmålad puts och fönster i fasadliv. Byggnaden har tre butiksentréer, två skorstenar och två takkupor mot norr.

Butikshus fr N, Bastuträsk 27:4

På fastigheten Bastuträsk 28:18, Köpmangatan 15, finns ett välbevarat exempel på efterkrigstidens flerbostadshus i folkhemmets anda. 1953 bildades ett fastighetsaktiebolag, som efter dispens fick lov att sätta upp ett s.k. YTONG-hus. ”H-huset” har fortfarande fasad av gulbrun målad puts, brun betongsockel, två skorstenar och balkongernas fronter är av sinuskorrugerad, grön plåt. Senare har soprum och en handikappanpassning tillkommit.

Hyreshus fr S, Bastuträsk 28:18

Hyreshus fr Ö, Bastuträsk 28:18

Sydväst om detta, på fastigheten Bastuträsk 28:14, byggdes 1943 en brand- och polisstation. Den putsade byggnaden har många karaktäristiska stildrag från trettiotalstidens funktionalism.

I den stora nu igenbyggda porten mot gatan var ett garage för brandbilen.

Källaren hyrdes ut till tvättstugeföreningen, som hade en andelstvättstuga där man kunde boka tvättid och betala per tvättad maskin. 1985 köpte Bastuträsk sportklubb huset och använder det som kansli, träningslokal och solarium.

Brandstation fr S, Bastuträsk 28:14

På 1910-20-talet, när de flesta husen i Bastuträsk byggdes upp, var den gamla Norsjövägen genomfartsväg. För alla som kom från Norsjöhållet var det Skolgatan och järnvägsövergången söder om nuvarande viadukt som gällde.

På Västra Järnväggsgatan, fastigheten Bastuträsk 8:2, finns ett bostadshus av en vanlig modell från 1920-talet med bevarad karaktär. I samband med tomtdelning har boden ändrats och flyttats närmare bostadshuset.

Gård fr SV, Bastuträsk 8:2

Lundins Herrfrisering låg också vid genomfartsvägen, nu Skolgatan 5, på fastigheten Bastuträsk 1:8. Huset timrades upp 1902. I samband med att trapphuset tillbyggdes fick hela huset locklistpanel. År 1955 renoverades huset, bl.a. gjordes ny skorstenen.

Bostadshus fr NV, Bastuträsk 1:8

På fastigheten Bastuträsk 20:3, finns en parstuga som timrades upp 1884, men flyttad till nuvarande plats 1895. Här var det först kontor och bostad för Sävenäbolagets inspektör Gren. Senare övertogs huset av kyrkan och fugerade som kommunisterbostad. En period fanns även affär i huset.

Manbyggnad fr SV, Bastuträsk 20:3

Byggnaden med sina drag av sweizerstil är väl vårdad och underhållen med respekt för sin karaktär.

Alla fönsterinfattningar är dekorerade liksom gavlarnas vindskivor. Brokvisten har tillkommit senare

Fönster, Bastuträsk 20:3

Västra Järnväggsgatans förlängning västerut, Sävenäsvägen, var under samhällets uppbyggnad en s.k. materialväg med enklare äldre bebyggelse.

På Sävenäsvägen 9, fastigheten Bastuträsk 1:20, finns det kvar ett välbevarat hus från 1905. Bostadshuset är av liggtimmer men har släta knutar och trelufts-fönster på övre våningen. Bottenvåningens korspostfönster och skorstenen är bevarade, men farstuvistens trapp har flyttats och huset har fått nytt plåttak.

Manbyggnad fr SO, Bastuträsk 1:20

På fastigheten Bastuträsk 19:1 finns också ett tidstypiskt, välbevarat äldre hus från 1925. På gården står även den gamla uthuslängan med bostadsdel kvar.

Bostadshuset har stensockel och trästomme. Den ursprungliga locklistpanelen och korspostfönstren med delad överruta har bevarats. Likaså den inbyggda verandan, fast den har försetts med skyddande plastskivor på en genombruten dekor med förebild från 1910-talets stationshusarkitektur. 1963 tillbyggdes ett extra rum för värmepanna och tvättstuga.

Manbyggnad fr Ö, Bastuträsk 19:1

Uthuslänga fr Ö, Bastuträsk 19:1

På fastigheten Bastuträsk 1:84 har bostadshuset förändrats betydligt genom bl.a. utbytta fönster. Däremot finns det gamla uthuset med välbevarade detaljer bl.a. fönsterband över dörrarna kvar, liksom den lilla lekstugan.

Uthus fr V, Bastuträsk 1:84

På Skolgatan 11 finns det enda av en rad liknande hus från tidigt 1900-tal kvar. Övriga bostadshus har brunnit ner eller byggts om. 1½-våningshuset på fastigheten Bastuträsk 15:1 har huggen stensockel, timmerstomme och en veranda i två våningar. Knutarna är inbyggda och ytterpanelen i sekelskiftesarkitektur är av stående och liggande fasspont, åtskiljda av en gördellist. I takfoten finns ett dekorativt rektangelindelad band.

Detalj knut m gördellist

Korspostfönstren på nedre våningen är kvar och på övre våningens gavlar finns trelufts-fönster. Alla fönster i byggnaden har profilerade överstycken.

På senare tid har källarvåning gjorts under en del av byggnaden.

Manbyggnad fr NV, Bastuträsk 15:1

Vid biskopsvisitationen i Norsjö år 1899 hade biskop Martin Johansson åtskilliga anmärkningar med anledning av "oordentlig skolgång". Skolrådet ansåg det nödvändigt att uppföra två skolhus, ett i Norsjö och ett i Bastuträsk och en kommitté tillsattes. Och när kyrkorådet hade sammanträde samma år, tog biskopen upp frågan om gudstjänstlokal i Bastuträsk stationssamhälle och även detta skulle utredas av en kommitté.

Efter flera turer blev förslaget att kyrkostämman i Norsjö 12 oktober 1901 skulle höja kostnadsförslaget för skollokal (det första förslaget var 7.360 kr för enbart skolbyggnad) till 10 000 kronor och i stället bygga skolhus med bönelokal. Den totala kostnaden var beräknad till 13.130 kr, men resterande del skulle Bastuträsk byamän själva stå för.

I kontraktet som upprättades lovades att uppföra byggnaden enligt ritning av arkitekten John Wikberg från Örnsköldsvik. Förutom skol- och bönelokal skulle även uthusbyggnad och källare, samt "predikstol, bänkar och öfrig inredning" ordnas utan anspråk på vidare tillskott av kommunala medel.

Lars Westermarck upplät tomt och Lars Boman från Bastuträsk by byggde skolan. Skolan togs i bruk hösten 1903 och bönelokalen hösten 1904.

1904 erhöles dessutom ett anslag av 500 kr för brunnsgrävning och staket.

Första skolåret gick 15-20 flickor och en pojke i skola här.

Godtemplarorden Bastuträsk Stjärna fick efter ansökan hålla sina möten i skolsalen varje söndag kväll förutsatt att de "inte ordnade tillställningar och nöjen som väckte förargelse eller kränkte sedligheten i något avseende".

Efter en tillbyggnad av skolhuset "fullständigades och invigdes" kyrksalen den 9 november 1919. I samband med andra världskrigets utbrott 1939, var det stor mobilisering och 28 december begärde Kungliga Arméförvaltningens sjukvårdsförvaltning att få överta skolans lokaler i Bastuträsk. Även kyrksalen, prästgården och en tom privatbostad annekterades. Prästgården blev läkarmottagning och bostad för läkare och sköterskor. Privatbostaden blev expedition och högkvarter och skolan blev krigssjukhus.

Byggnaden består nu av ett mellanparti i en våning och två vinkelställda sidopartier i en våning med inredd vindsvåning. Stommen är av timmer och sockeln av huggen sten; panelen av liggande och stående fasspont.

Väggarna stagas av följare som liksom knutmarkeringarna har fått en dekorativ utformning upptill och nertill. Fönsterfoder är korslagda och avspetsade på ett tidstypiskt sätt och takets utskjutande sparrändar är profilerade.

Skolhuset är oförändrat till det yttre och en god representant för sekelskiftets konst att utnyttja träets dekorativa möjligheter.

Den gamla skolan stod tom en period men har återställts och vårdas nu av föreningen Bastuträsk kulturbyggnader. I byggnaden finns nu beredskapsmuseum, skol-museum med klassrum och lärarbostad, kök, kyrksal med tillhörande sakristia, m.m.

Ventil, yttervägg

Skolhus fr N,
Bastuträsk 7:1

1939 började ett ombyggt gravkapell användas som gudstjänstrum. Den flyttades till Petiknäs 1955.

Den nya kyrkan i vitt tegel är ritad av arkitekt K. M. Westerberg och började byggas så snart klockstapeln var klar, dvs. i november 1954. I källaren inryms församlingsvåning. Klockstapeln med fasad av vit locklistpanel och tak av tjärade träspån var färdig 1954. Längst upp på tornet fanns från början en ängel, men den ersattes senare av ett guldfärgat kors. I klockstapeln inryms ett gravkapell. Kyrkogården omges av en mur i natursten.

Kyrkobyggnader fr NO, Bastuträsk 1:75

Norr om kyrkan, på fastigheten Bastuträsk 1:100, finns prästgården från 1934. Den ritades av arkitekt E. D. Lundström 1930 och har i huvudsak bevarade stildrag.

Verandan hade tidigare tätt räcke både uppe och nere. Balkongen var dekorerad med svarvade stolpar. Men byggnadens proportioner och strama symmetri uttrycker 1920-talets klassiska ideal.

I den vidbyggda delen fanns ingången till pastorsexpeditionen och kyrkans arkiv. Nu är byggnaden privatägd.

Gård fr N, Bastuträsk 1:100

Gård fr SO, Bastuträsk 1:100

När järnvägen kom fanns några mindre jordbruk i området och många av de nya fastigheterna hade oftast en ladugård med ett par kor, fast man hade annan huvudinkomst.

En stor del av samhället byggdes på mark som tidigare tillhörde storhemmanet Boliden N° 1. Den mesta odlingsmarken fanns på Bastumyrn, norr om samhället.

I dag finns ett par av småbruken bevarade i samhällets utkant. På fastigheten Bastuträsk 1:38 efter Bolidenvägen, finns ett bostadshus med timmerstomme uppfört 1931.

I vinkel med bostadshuset finns en samtida bevarad ladugårdslänga.

Bostadshus fr SO, Bastuträsk 1:38

Ladugård fr SV, Bastuträsk 1:38

På fastigheten Bastuträsk 1:89 finns ett annat väl bevarat bostadshus som skogs- och sedan järnvägsarbetaren Frans Nilsson byggde 1924. Här fanns också ladugård. Jordbruket med två kor och en häst avvecklades i slutet av 1950-talet.

På gården finns även ett timrat sommarhus och en bod.

Gård fr S, Bastuträsk 1:89

Idag bor sonen Sven Nilsson, känd som ”Pipas” i Bastuträsk. Smeknamnet fick han redan på 1960-talet eftersom han var flitig med visselpipan, både som fotbolls- och hockeydomare under drygt 30 år!

Ernst August och Hilda Augusta Gadd fick lagfart på nuvarande fastighet Bastuträsk 1:103 1936 intill Vindelvägen, söder om samhället. En period ägde Malå Sameby fastigheten för att ha tillgång till bostad under de perioder deras renar betade i trakten.

I dag finns både bostadshus och ladugård kvar på det välbevarade och karaktäristiska småbruket.

Gård fr S. Bastuträsk 1:103

Bastuträsks karaktär och värden:

- Stationssamhällets karaktär med kvarvarande delar av platsens historia och utveckling
- Vattentornet på Bastuträsk 53:9
- Manbyggnaden och boden på 26:2
- Bostadshuset, uthuslängan med bostadsdel och lekstugan på 25:26
- Bostadslängan på 25:1
- Bostads- och affärshuset på 25:25
- Bostads- och affärshuset på 28:20
- Bostads- och affärshuset på 27:4
- Lärarbostaden på 27:5
- Flerfamiljshuset på 28:18
- Brand- och polisstationen på 28:14
- Bostadshuset på 8:2
- Bostadshuset med frisersalong på 1:8
- Bostadshuset på 20:3
- Enkelstugan på 1:20
- Bostadshuset och uthuslängan på 19:1
- Boden och lekstugan på 1:84
- Bostadshuset på 15:1
- Skolbyggnaden på 7:1
- Kyrkan och klockstapeln på 1:75
- ”Prästgården” på 1:100
- Bostadshuset och ladugården på 1:38
- Bostadshuset och sommarhuset på 1:89
- Bostadshuset och ladugården på 1:103

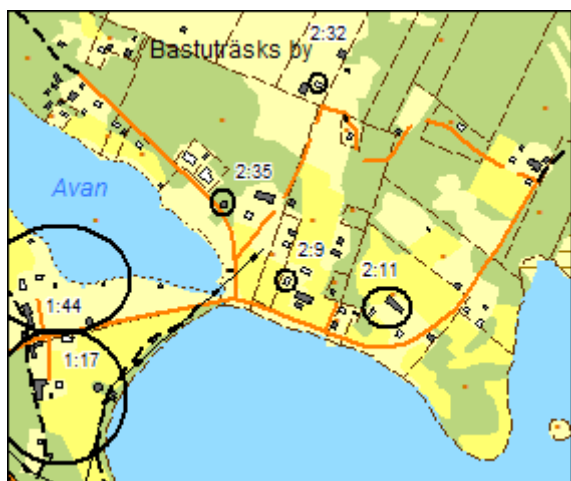
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Samhällets karaktär bevaras
- Bevarade byggnader vårdas

Bastuträsk by

Bastuträsk by är vackert beläget vid ett sjösystem, ca 4 km nordväst om Bastuträsk. Det är den äldsta byn i kommunen efter Långträsk, Norsjö och Kattisträsk.

Äldsta kända uppgiften om byn är 1539, när Per Olsson bosatte sig vid avan på västra sidan av Bastuträsket, längs den s.k. "Rågmjölsvägen" (lokalt: "Snallarleden"), där nu fastigheterna Bastuträsk 1:17 och 1:44 ligger. 1590 delades hemmanet i två delar och Pers sonsöner fick mark på var sin sida av sjön.

Idag går byvägen rakt över näset till den östra delen av byn. Alla gårdar i Bastuträsk by har utsikt över vatten och hävdat landskap.

Flygfoto över Bastuträsk by sett från söder.

Foto:Sören Westermark, Bastuträsk by

I samband med stambanans framväxt på 1880-talet fanns förslag att bygga järnvägsknuten här, men beslutet blev att Bastuträsk station skulle byggas längre österut och byn fick därmed behålla sin jordbrukskaraktär.

Ursprungsfastigheten i den västra delen av byn är idag delad i Bastuträsk 1:17 och 1:44. På 1:17 finns en ståtlig parstuga uppförd 1682 som bl.a. fungerat som gästgivargård.

Den har tillhört samma släkt och varit bebodd fram till mitten av 1940-talet. 1866 påtimrades några stockvarv, men sedan dess har byggnaden bevarats oförändrad.

Nu arrenderas den av byaföreningen, som har renoverat den varsamt.

På fastigheten finns även ladugård, loge, bagarstuga, lekstuga, lador och ett bostadshus från 1920-tal med egen ladugård.

Mangårdsbyggnad – Gästgiveri, Bastuträsk 1:17

Bostadshus, Bastuträsk 1:17

Intill finns även en drängstuga med uthus.

Drängstuga fr SO, Bsk 1:17

Uthus fr N, Bastuträsk 1:17

Datering manbyggnad

På fastigheten Bastuträsk 1:44 är mangårdsbyggnaden från 1888 renoverad och förändrad, men här finns sommarhus, bagarstuga, en vältimrad dubbelbod från 1872, en rundloge och flera lador bevarade.

Sommarhus och dubbelbod, Bastuträsk 1:44

Loge, Bastuträsk 1:44

Hela byn karaktäriseras av väl sammanhållna gårdsgrupper i ett öppet landskap med byggnaderna placerade på sluttningar mellan skog och vatten. Vissa av de äldre bostadshusen är förändrade och nyare inslag av bebyggelse har tillkommit.

På många av fastigheterna finns logar, lador, bagarstugor och bostadshus bevarade.

På fastigheten 2:32, i östra delen av byn, finns ett väl bevarat bostadshus från ca 1910.

Bostadshus fr S, Bastuträsk 2:32

Fastigheten Bastuträsk 2:11 har ett nytt bostadshus, men här finns en hel ladugårdslänga från 1894, bagarstuga och en ovanlig källare med sadeltak i marknivå.

Bagarstuga och källare, Bastuträsk 2:11

Ladugårdslänga fr S, Bastuträsk 2:11

Längre österut, på fastigheten Bastuträsk 2:9 finns en välbevarad, timrad bagarstuga med rikt dekorerad dörromfattning.

Bagarstuga, pardörr, Bsk 2:9

Bagarstuga fr S, Bastuträsk 2:9

Loge fr Ö, Bastuträsk 2:35

Bastuträsk bys karaktär och värden:

- Det öppna kulturlandskapet
- De väl sammanhållna gårdsgrupperna och dess placering runt sjön och avan
- De äldre bevarade byggnaderna på fastigheten 1:44 och alla byggnader på 1:17, främst parstugan från 1682, i den västra delen av byn
- Övriga äldre välbevarade byggnader i byn, t.ex. bostadshuset på 2:32, enkelstugan på 2:9, logen på 2:35 och ladugård, jordkällare och enkelstuga på fastigheten 2:11

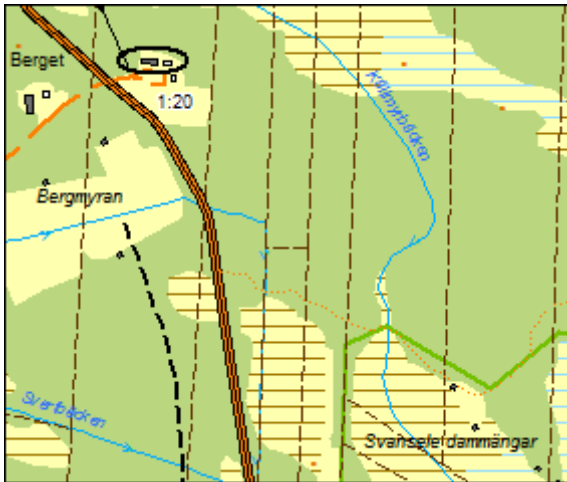
Status:

- Kulturmiljöprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturhistoriskt intressant vägmiljö

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Berget – (Svanskele)

Byn Berget består av två gårdar på var sin sida av väg 846, drygt 4 km nordväst om Svanskele i nordöstra delen av kommunen.

Öster om vägen, på fastigheten Svanskele 1:20 finns ett gammalt jordbruk med parstuga och en 32 m lång och 8 m bred ladugård från 1930-1940-tal.

Den bevarade inredningen visar att här var plats för ca 5 kor, 2 hästar och ungdjur. Här finns också den öppna spisen för eldning och beredning av djurens mat kvar. Inne i ladugården finns även vattenpump.

Ladugård fr SO, Svanskele 2:20

Den gamla mangårdsbyggnaden har brunnit och revs senare. Kvar finns sommarhuset/ bagarstugan som liknar en parstuga, men är en timrad enkelstuga som senare påbyggs med en resvirkesdel på östra sidan.

Byggnaden har enkel stilren farstukvist .

Sommarhus fr S, Svanskele 2:20

På gården finns brunn och mot ladugårdsväggen står en slipsten lutad.

Slipsten mot ladugårdsvägg

På den tidigare brukade odlings-marken har det börjat växa sly och mindre träd växer nära byggnaderna.

Brunn

Gården är ej längre bebodd

Kulturvården på Svanskele 1:20:

- Sommarhuset
- Ladugården med inredning

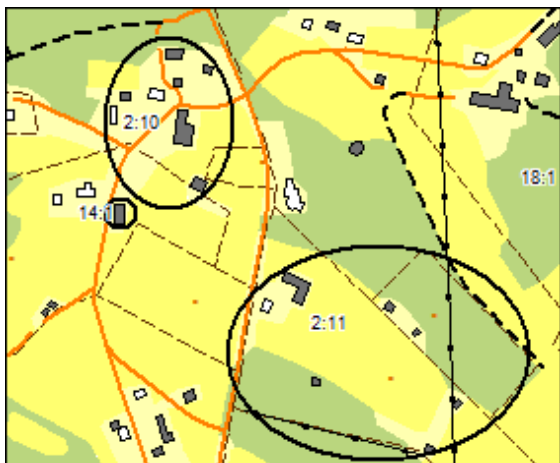
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Bevara byggnaderna
- Hålla landskapet öppet

Bjursele

Bjursele ligger på Bjursellidens västra sluttning ner mot Bjurselet, 13 km öster om Norsjö (mot Bastuträsk).

1782 flyttade soldaten Lars Larsson Knip med sin familj till nuvarande Bjurselliden, där den första bostaden bestod av en liten stuga med tre timrade väggar och jordgolv. Den fjärde väggen var en brant stupande stenhäll.

Nuvarande byn Bjursele kom att kallas "Sör-Knip" när ättlingar sökte sig ny mark söder om det första bostället. Byn växte och jordbruket var en viktig näring. Omkring 1865 påbörjades en utdikning av bl.a. Sillartjärn, vilket gav stora områden med värdefull odlingsmark.

Den södra delen av byn Bjursele bebyggdes omkring sekelskiftet 1900 och blev med tiden ett centrum för kringliggande byar med post, affär och andra serviceinrättningar.

1878 byggdes en kvarn vid sjöns utlopp och ån kallades då givetvis Kvarnbäcken.

Här fanns också en ångsåg och vid kvarndammen byggdes även en kraftstation, som var i bruk till 1965.

I dag finns en välbevarade stenvalvsbron över sjöns utlopp i Kvarnbäcken på platsen.

(Se avsnitt om vägbroar).

I norra delen av byn dominerade jordbruket och fortfarande finns äldre bebyggelse kvar. När skolan kom till byn, 1903, inhystes den i de större gårdarna på t.ex. Bjursele 14:1, 7:1, och 5:1, som turades om att hålla med skollokaler.

Den bäst bevarade bebyggelsen finns i byns norra del, högt beläget på sluttningen med utsikt över Bjurselet i söder. Landskapet är hävdad och sydväst om byggnaderna på fastigheten 2:11 finns ett ladlandskap bevarat.

Utsikt mot SO, Bjursele 2:11

Gården har en väl bevarad vinkelbyggd ladugård och ett bostadshus från 1935.

Gård fr NV, Bjursele 2:11

Första bostället i "Sör-Knip" var fastigheten Bjursele 14:1. Där finns också byns äldsta bevarade byggnad - en uthuslänga med bostadsdel från 1814. Längst i söder är bostaden, mellandelen var matbod, nästa del var vedbod och längst norrut fanns ett dass (nu garage).

Uthuslänga med bostadsdel, Bjursele 14:1

Från den högt belägna gården ser man ut över hävdad mark och grupper av blandad bebyggelse på båda sidor om landsvägen. Marken brukas ännu av bönder och byn har behållit det öppna landskapet med jordbruksprägel.

Utsikt från 14:1 mot SO, Bjursele 14:1

Längst upp på sluttningen på Bjursele 2:10 finns den största gruppen av bevarade byggnader.

Mangårdsbyggnaden från 1870 är förändrad genom senare tids renoveringar, men den timrade parstugan från 1880 med intilliggande dubbelbod från samma tid är väl bevarade.

Parstuga fr Ö, Bjursele 2:10

Dubbelbod fr S, Bjursele 2:10

Bakom manbyggnaden finns även uthuslänga med vedbod och dass (1870) och mot skogskanten finns ett sommarfähus från 1870-talet.

Sommarfähus fr SV, Bjursele 2:10

I sluttningen nedanför manbyggnaden ligger ladugården från 1913 som även innehållit stall och fårhus. Byggnaden står på höga stenar för att det finnas utrymme för hässjevirke under! Söder om ladugården finns även en välbevarad åttakantig rundloge.

Ladugård fr NV, Bjursele 2:10

Loge fr NV, Bjursele 2:10

På fastigheten Bjursele 18:1 har länge bedrivits ett aktivt jordbruk och har därför förändrade byggnader. På gården är dock den gamla smedjan bevarad.

Bjurseles karaktär och värden:

- Byns struktur med öppet kulturlandskap och glest placerade gårdar
- Den äldre jordbruksbebyggelsen i byns norra del
- Uthuslängan med bostadsdel på Bjursele 14:1.
- Parstuga, dubbelbod, bod, ladugård och rundloge 2:10
- Ladlandskap och byggnader på Bjursele 2:11
- Smedjan på fastigheten Bjursele 18:1

Status:

- Kulturmiljöprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturhistoriskt värdefull vägbro

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas och bevaras
- Kulturlandskapet hålls öppet

Bjurträsk - Böle

Redan 1825 byggdes ett enbladigt ramsågverk nere vid Bjurbäckens utlopp i Fäbodträsket. Där fanns en damm som var avsedd för slätterängarna men sågen blev byns första industri. Nästa ramsåg med flera blad byggdes vid Bjurbäckens utlopp ur Kedträsket i samverkan med flera byar. Här fanns även brädgård med virkesförsäljning fram till slutet av 1800-talet. Vid Lombäckens utlopp fanns en kvarn. År 1854 kom man på idén att gräva en kanal från Kedträskets utlopp till Lomtjärn för bevattning av ängarna. Kanalen fick en viktig roll i byns industriella utveckling.

Kanalbygget.

Det berättas att Nisch-Orsa i Bodan fick ett ackord att gräva en 100 meter lång tunnel genom sandåsen för 201 riksdaler banco. Han drog ut sandmassorna på en kälke och drog in snö för att få glid under medarna. Allt eftersom arbetet fortskred kläddes tunnelväggarna med klivet virke för att undvika ras. När grävningen var klar skulle byborna själva öppna kanalen genom att spola bort sandmassorna med vatten från träsket. Men det gick inte som planerat utan tunneln blev tät på mitten. Då klev Johan Ask – "Gammel-Asken" - in i tunneln från nedsidan och klarade öppningen. Han kom snabbt ut igen, tillsammans med de framvällande sand- och vattenmassorna, som skjuten ur en kanon, sägs det.

År 1875 byggdes en kombinerad kvarn och snickarverkstad. Där fanns även sågklinga, fräs och svarv och man tillverkade fönster och

Bjurträsk ligger ca 1 mil norr om Norsjö, där väg 842 kommer ut på väg 370.

Namnet kommer av att det lär ha funnits ett antal bäverhyddor där byn nu ligger.

De första spåren av bosättning finns på Lappudden där det sägs vara lappgravar från 1500-talet. Den första bebyggelsen var på Fäbodudden vid Fäbodträsket drygt 3 km västerut. Det var Johan Johansson som hade flyttat dit från Kvavisträsk. Platsen var bra för jakt och fiske, men frostlänt. Därför gav han dottern, som var getare, uppgiften att söka reda på det ställe som blåbären höll sig ofrusna längst på hösten. Valet föll på söderslutningen vid Bjurträsket, där första bostället i nuvarande byn Bjurträsk byggdes upp. Gården vid Fäbodträsket användes länge sommartid.

dörrar.

År 1901 bildades Bjurträsk industri AB. Det byggdes en ny såganläggning och verksamheten utvecklades med ett möbelsnickeri. I början av 1920-talet kompletterades anläggningen med en generator så att man fick elektrisk ström. Detta inledde en ny epok i industriutvecklingen som har fortsatt och finns år 2010 kvar i form av en fönsterfabrik.

Av den gamla bebyggelsen finns bara enstaka byggnader bevarade, ofta intill nyare bostadshus. Många av timmerbyggnaderna är ombyggda eller står i en förändrad omgivning.

Nere vid Lomtjärnens utlopp i kanalen till industriområdet finns dock två bostadshus med uthus som är väl bevarade.

Miljö fr NO, Bjurträsk 1:78 och 1:50

Nära vattnet på fastigheten Bjurträsk 1:78 står ett rödmålat bostadshus med lätt brutet tak. Huset byggdes av Gustaf Lundberg 1926. På nedre våningen hade han tandläkarmottagning och på övre våningen var det bostad. Sonen Magnus övertog sedan verksamheten.

Efter renovering 1967 blev hela huset bostad. Samtidigt tillbyggdes garage.

På fastigheten längre söderut finns också ett välbevarat bostadshus från tidigt 1900-tal. Det var Gustaf Lundberg, en av männen bakom sågverkets tillkomst som uppförde detta resvirkeshus 1905.

Fram till lantbrevbäringens införande på 1970-talet inrymdes poststation i huset.

I dag har huset rappad fasad och verandan saknar den ursprungliga balkongen.

På gården finns även ett gammalt uthus.

Bostadshus fr SV, Bjurträsk 1:50

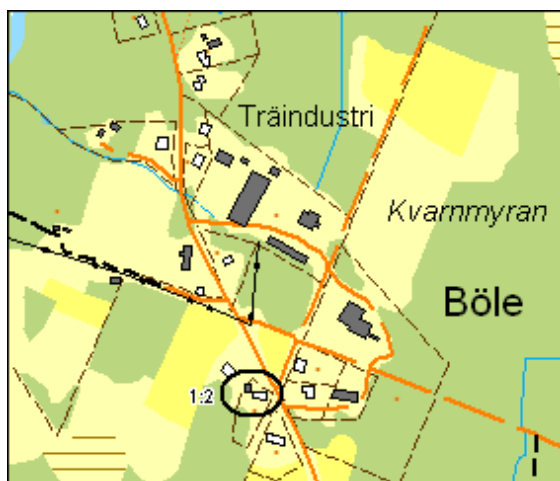
Redan på 1930-talet började man tillverka trappor. I samband med gruvnäringens utveckling och gruvsamhällen byggdes upp, skedde det stora uppsvinget i produktionen. Här tillverkades trappor till bl.a. bostäder i Adak, Kristineberg och Laver och fönster till Kiruna, men även till egna hem.

1970 blev snickeriet aktiebolag och bytte namn till Trätrappor AB och 1980 flyttade bolaget till lokaler i Norsjö (SSC Trätrappor, 2010). Ursprungsbolaget finns kvar i Böle under namnet Maskinkonstruktioner Rune Persson & co AB, som idag tillverkar ”limfog” (uppgift år 2010).

Manbyggnad fr NO, Böle 1:2

Böle

För byn Böle 2 km söder om Bjurträsk, har också träindustrin varit viktig. Det var här som snickeriet som än i dag tillverkar trätrappor startades av Per Edvard Persson 1923.

Han började som snickarlärling i Bjurträsk, men efter en kort tid frågade han sin far Stefan Persson om de inte kunde starta ett eget snickeri i Böle och på den vägen har det fortsatt. De började med att tillverka fasta inredningar och möbler, men även tillverka en del lastbilshytter.

Stefan Perssons mangårdsbyggnad finns än idag kvar på fastigheten Böle 1:2.

Det timrade bostadshuset från 1905 är underhållet och väl bevarat. Byggnadens har fasad av liggtimmer och korspostfönster.

Enda synliga förändringen är att farstukvisten nu har sadeltak i stället för det ursprungliga pulpettak.

År 1977 timrades gårdshuset med garage upp i samma stil som mangårdsbyggnaden.

Bjurträsk – Böles kulturvården

- Bostadshuset på fastigheten Bjurträsk 1:78
- Bostadshuset på fastigheten Bjurträsk 1:50
- Bostadshuset på fastigheten Böle 1:2

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras

Björkås – Björknäs

Bebyggelsen kring Björknäsviken, som är en förlängning av Storviken, den sydvästra delen av Norsjön, ca 5 km söder om Norsjövallen efter väg 789 öster om Norsjön.

I likhet med andra platser som senare kom att växa till mindre byar runt Norsjön, insynades dessa nybyggen i mitten av 1800-talet. Många av de äldre byggnaderna på fastigheterna har renoverats och förändrats. Tack vare närheten till Norsjö är en del bebodda, men de flesta är nu fritidsbostäder.

Björkås 1:12 är en trelängad gård med en bred enkelstuga som mangårdsbyggnad.

Gårdens sommarhus är en mycket väl bevarad timrad parstuga som står på den östra sidan av den trelängade gården.

Parstuga fr NV, Björkås 1:12

Stenfoten består av huggen sten runt om. På södra gaveln har det lämnats öppningar så att utrymmet kan användas till förvaring. Mitt emot mangårdsbyggnaden finns en ladugård med murad fähusdel.

Ladugård fr NO, Björkås 1:12

Enkelstuga fr NO, Björkås 1:15

Närmaste grannen västerut är fritidsfastigheten Björknäs 1:15 som också har en enkelstuga som mangårdsbyggnad. Byggnaden är väl bevarad med timmerfasad och synliga luftningshål för grunden. Byggnadens nedersta stockvarv är väl inpassat mot stenfoten. farstukvisten tillbyggdes på 1950-talet.

Enkelstuga detalj urtagning bottenstock.

På fastigheten finns även en timrad ladugårds-länga med vidbyggt dass.

Ladugård fr SO, Björkås 1:15

På norra sidan om Björknäsviken finns jordbruksfastigheten Björknäs 1:7, som idag ligger i träda. Den stora timrade mangårdsbyggnaden, med två lägenheter uppfördes på sent 1800-tal av Robert Hedström.

1925 var huset ombyggt och 1949 blev det moderniserat. I utbyggnaden i vinkel mot söder finns trappan till övre våningen.

Senare har en toalett byggts under trappan. Fasaden är av fjällpanel.

Manbyggnad fr NO. Björknäs 1:7

Manbyggnad fr S, Björknäs 1:7

På fastigheten finns även en ladugårdslänga.

Björkås – Björknäs kulturvärden:

- Parstugan och ladugården på fastigheten Björkås 1:12
- Enkelstuga och ladugård på fastigheten Björkås 1:15
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Björknäs 1:7

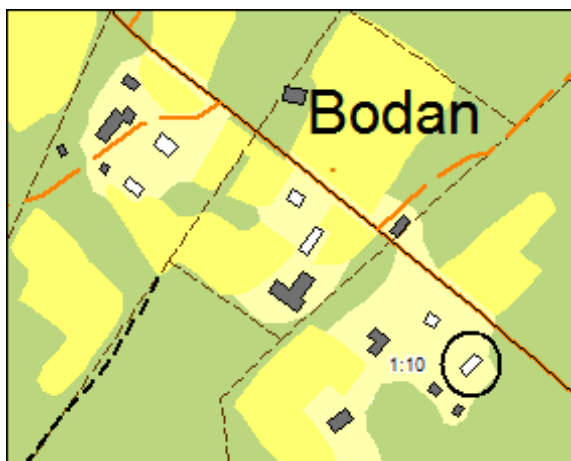
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas och bevaras

Bodan

Bodan, ursprungligen Brännbergsfäbodarna, ligger på Brännbergets sluttning ner mot Storviken söder om Norsjön.

Området som tidigare var Sörbyns fäbodvall insynades 1855 av Norsjö byamän som i sin tur sålde stället till Erik Johan Norén från Sörbyn 1857.

Byn består i dag av tre jordbruksfastigheter med äldre, men mer eller mindre förändrade byggnader. Någon hel, avgränsad kulturmiljö kan inte påvisas.

Parstuga fr N, Bodan 1:10

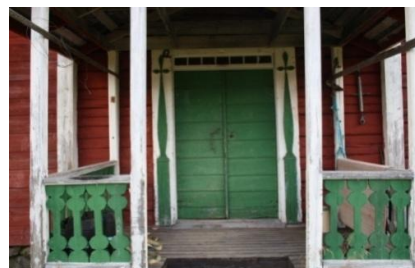
På fastigheten Bodan 1:10 finns en timrad, faluröd parstuga. Den är uppförd 1806 av Nils Olov Nilsson och har fint lagd naturstensgrund. Ytterpanelen på köksdelen består av drygt 20 cm bred kälspont.

Verandan är enkel i sin utformning, men försedd med mycket speciella detaljer.

Broräckets snickarglädje har ovanlig utformningen och är grönmålat.

Pardörren är byggd av samma breda kälspont som fasaden och också grönmålad. En hel rad av små fönster i dörrömfattningen ger överljus och det dekorativa dörrfodret på sidorna kröns av franska liljor – även de grönmålade.

En av de ursprungligen två murarna i huset är riven, men tack vare plåttaket är byggnaden mycket väl bevarad.

Pardörr,
Bodan 1:10

Kulturvärde på Bodan:

- Parstugan på fastigheten Bodan 1:10

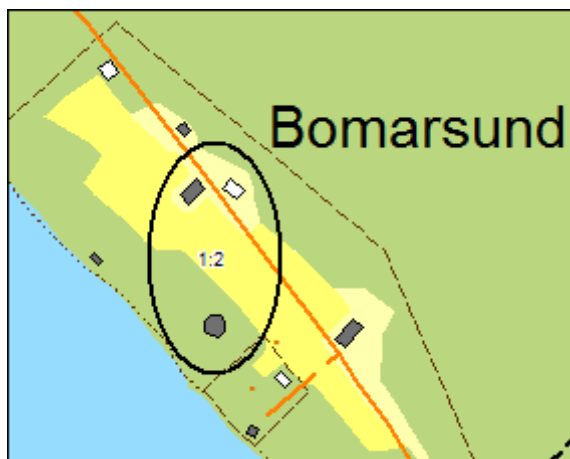
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Bevara och vårda byggnaden
- Hålla landskapet i byn öppet

Bomarsund

Bomarsund ligger i nordvästra delen av Norsjö kommun, ca 2,5 km norr om Lillholmträsk. Läget är naturskönt på Svartbergets sluttning ner mot den nordöstra stranden av sjön Lillholmträsket. Landskapet omkring är öppet och hävdad.

Namnet Bomarsund kan ha tillkommit av olika anledningar. Dels fanns det en rysk fästning på Åland med samma namn som kapitulerade 12 dagar innan nybygget Bomarsund insynades. En annan anledning till namnet kan ha varit att en av de sökande till nybygget var Gustaf Boman och att ägorna delades av ett sund.

Nybygget insynades 1855 av Anton Nord från Nybränna. Därefter ägdes hemmanet av "Bomännren", som under baggböleriet sålde marken till Sävenäs. Under senare delen av 1800-talet avstyckades gården som sedan dess varit i samma släkts ägo.

Baggböleriet innebar dels att skogsbolagen olagligt avverkade träd ur Kronans skogar, dels att bönderna lurades att sälja sin egen skog till underpris. Uttrycket myntades 1867-1868 i Lycksele då firman Bröderna Dickson & Co i Baggböle stod åtalad för virkesstöld. www.skogsmuseet.se

Gårdstunet fr S, Bomarsund 1:2

sattes luckor för alla fönster i bottenvåningen. Skorstenen är murad av märkt tegel som till-

Den första byggnaden på fastigheten Bomarsund 1:2 var en enkelstuga daterad 1853. Omkring 1900 timrade man till bod och vedbod.

Uthuslänga fr Ö, Bomarsund 1:2

När vägen drogs förbi gården avkortades vedboden 2 meter och fick ny gavel med dörr. Skarven mellan bod och enkelstuga är dold bakom en stående plank.

Mangårdsbyggnaden har efter uppförandet 1878 påtimrats i två omgångar, senast 1894. Verandan var förr vit och blå. I samband med att gården blev fritidsställe

verkades på Storholmen i Lillholmträsket. Leran hämtades nedanför rundloggen på denna fastighet. Enligt fastighetsägaren var det flera som tillverkade tegel. När någon skulle bygga lånade man stenar av varandra. Därför har tegelstenarna i husets mur olika märkningar.

Mangårdsbyggnad fr SO, Bomarsund 1:2

Nere vid sjön står en sexkantig loge. I logen finns en samling äldre jordbruksredskap. Byggnaden restaurerades 2004.

Loge fr NO, Bomarsund 1:2

Jordkällare

På fastigheten finns även jordkällare och dass, samt ladugård, garage och båt-hus av senare datum.

Alla byggnader är väl bevarade.

Bomarsunds kulturvärden:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet.
- Den sammanhållna gårdsgruppen på fastigheten Bomarsund 1:2 med enkelstuga, uthuslänga med bostadsdel, jordkällare och loge

Status:

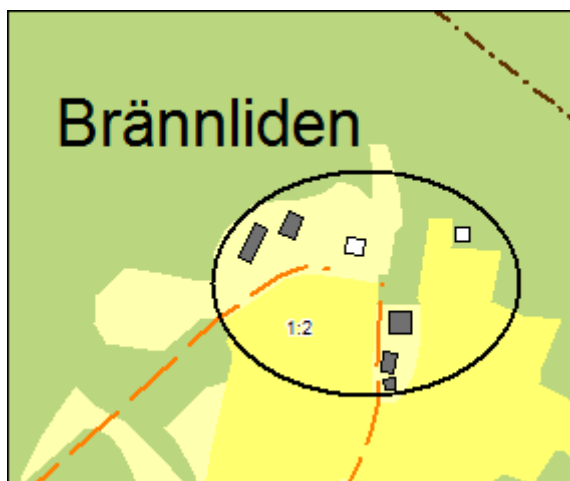
- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnaderna bevaras och vårdas.

Brännliden

Brännliden 1:2 är en enskilt belägen jordbruksfastighet i västra delen av kommunen. Gården ligger 1 km nordost om Nygård, efter väg 1033 mellan Norsjövalen och Gissträsk.

Platsen valdes för att marken ansågs lättodlad efter tidigare bränder och insynades som nybygge av Johan Jacobsson 1812. Gården har högt lidläge med öppen, brukad mark och ett relativt rikt bestånd av byggnader.

Det sägs att innan det blev fast bosättning på Brännliden "såldes björn på rot" här. Det var speciella människor som betalade för att få skjuta björn – för att få bort den från trakten. Rester av idet finns kvar än i dag.

Den äldsta byggnaden på gården är en inflyttad lada från 1790-tal. Ladan är av rundtimmer och står på en stolpkonstruktion.

Stolplada fr NV, Brännliden 1:2

Ladan har grova bottenstockar med infällda stolpar. Dörrens placering vid en knut gör en infälld gätbräda nödvändig.

Stolplada bottenvarv

Ladan har knapar av sten i stället för av trä.

Bagarstugan från sent 1800-tal användes förr som sommarhus. På tidigt 1950-tal byggdes en "bakanakammare" till för att få ett extra rum.

Bagarstuga fr SV, Brännliden 1:2

Ekonomibyggnader fr SV, Brännliden 1:2

På Brännliden finns flera bevarade ekonomibyggnader. Öster om vägen står en stolplada, "gammloge" och "storloge" på rad. Väster om det rappade bostadshuset från 1945, finns stall och ladugård. På brunnen sitter en hinkflygel. Ingen äldre mangårdsbyggnad är bevarad.

Ladugård fr Ö, Brännliden 1:2

Brännlidens kulturvärden:

- Den sammanhållna gårdsstrukturen
- De äldre bevarade timmerbyggnaderna
- Miljön med det öppna hävdade kulturlandskapet i lidläge

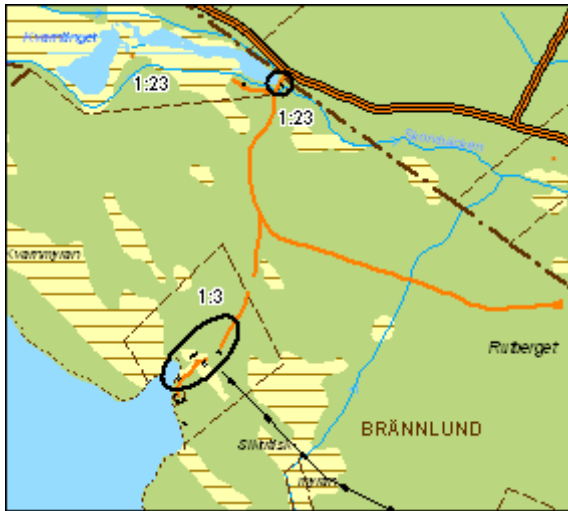
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Brännlund

Brännlund är ett område på Rutberget, nära Långträsk, men söder om landsvägen mellan Bastuträsk och Norsjö. Namnet Rutberget kommer från att soldat Rut bodde på berget.

Nybygget Brännlund insynades 1760 av Erik Olovsson som först timrade upp en enkelstuga längre upp på Rutberget. Senare flyttades stugan närmare sjön, eftersom fisket var viktigt för livsuppehållet på nybygget.

När det stora Brännlundshemmanet såldes köpte en av sönerna, Hjalmar Brännström, tillbaka en avstyckning kring gården nere vid Sikträsket. Efternamnet var taget efter platsens namn.

Ytterligare en avstyckning med äldre, ej bevarad bebyggelse finns uppe på Rutberget. När en av sönerna från den gården arbetade med slätter på Kvarnänget nära landsvägen funderade han på en alternativ form av vattenbruk. Han fick idén att starta fiskodling, vilken fortfarande är i gång.

Idag finns enkelstugan från Rutberget kvar på fastigheten Brännlund 1:3 nere vid en vik på Sikträskets strand. Nu är det femte generationen i samma familj som äger gården. På 1920-talet påbyggdes en övervåning på stugan. Senare har köket fått nya fönster, men i övriga rum är de gamla fönstren kvar. Först i slutet av 1940-talet drogs el till gården och vid samma tid byggdes väg ända fram.

Bostadshus fr SV, Brännlund 1:3

På gården står också en timrad ladugård som var byggd tidigare, men förlängdes med bod och vedbod ungefär 1890.

Sedan renoverades den i omgångar för att kunna användas.

Ladugård fr SO, Brännlund 1:3

Här fanns tre kor, grisar, får och getter, men häst lånade man endast vid behov.

Nere vid sjön står idag ett glestimrat båthus.

Utsikt mot V, Brännlund 1:3

Vid väg 791, på fastigheten Brännlund 1:23 finns fiskodlingen som Gunnar Eriksson och Knut Gustavsson fick tillstånd att starta 1951. Anläggningen är i dag ett avgränsat system med vatten från Sikträsket.

Dammen vid vägen har bytt funktion från att styra bevattningen av ängarna till att bli en del av fiskodlingen.

För att ordna tak över huvudet vid tappning och ett övernattningsrum flyttades en timrad byggnad från Risberg till dammen. Byggnaden står kvar nedanför vägen och fungerar i dag som "utfiskningshus" med kläckeri.

På övre våningen finns personalutrymme.

Fiskodling fr N, Brännlund 1:23

Fiskodling fr NO, Brännlund 1:23

Områdets karaktär och värden:

- Småjordbruk nära fiskevatten
- Bostadshus, ladugård och båthus på fastigheten Brännlund 1:3
- Representativt för inlandets sjöbebyggelse
- "Utfiskningshuset" på fastigheten Brännlund 1:23

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Dragnäs

Byn Dragnäs består av gårdsgrupper på båda sidor om "militärvägen" - väg 365, i den nordvästra delen av Norsjö kommun.

Gårdarna ligger på Högbergets sluttning. Öster om byn finns Alträsket och västerut finns den stora Gallejaurdammen.

Efternamnet Walter återkommer på flera av gårdarna i byn. Det kommer sig av att ägaren av storhemmanet Dragnäs var "valt", d.v.s. han haltade när han gick. Eftersom han ändå kallades "Valten" omvände han sitt handikapp till en fördel och tog sig efternamnet Walter. Hemmanet delades senare och de tre äldsta sönerna fick en del var, varför många av innehavarna i byn hade samma efternamn.

Idag finns ingen bofast kvar i Dragnäs. Tidigare var byn en typisk inlandsby där jordbruket länge bedrevs på ett ålderdomligt sätt. Först 1951 fick man elektricitet och den första bilen kom 1955 trots att landsvägen fanns sedan sent 1800-tal.

På fastigheten Högberg 1:2 finns idag en stor, vältimrad enkelstuga i två våningar. Den var ursprungligen uppsatt 1876 på "Lijåla", dvs. odlingen på liden, en boplatz sydost om Gallejaurdammen, men flyttades till nuvarande plats 1919.

Byggnaden är välbevarad. Verandan har sittbänkar på båda sidor om pardörrarna och praktfull dörrömfattning. I brotrappen är virket utbytt, men den har fortfarande samma bredd. Däremot saknas trappans räcken.

Sommarladugård fr SV, Högberg 1:2

Det var också vanligt att familjen flyttade ut till sommarhus och djuren fick vara i ett enklare fähus sommartid.

På Högberg 1:2 finns den timrade sommarladugården från 1911 kvar.

Mangårdsbyggnad fr V, Högberg 1:2

Dragnäs kulturvärden:

- Karakteristisk inlandsbebyggelse
- Enkelstugan och sommarladugården på fastigheten Högberg 1:2

Status:

- Kulturmiljöprogram

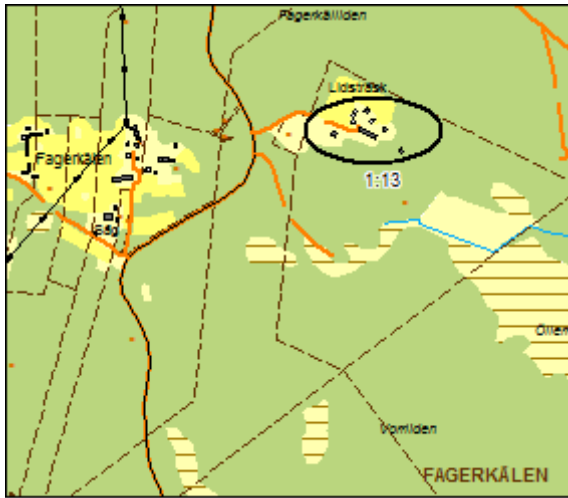
Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet bevaras

Dörrömfattning, Högberg 1:2

Fagerkälén

Fraukälén ligger ungefär mitt mellan Bastuträsk och Norsjö, vid väg 791.

Förr gick transportleden från kusten till inlandet förbi Bastuträsk – Norsjö – Åmliden. Leden började kallas "Rågmjölsvägen" i samband med de svåra nödåren 1867-68, när staten ordnade utskänkning av mjöl. Från Stockholm anlände båtar till Ursviken, där människor fick hämta mjöl. Lokalt kallades vägen "Snallarleden", eftersom varuförkörarna, "snallara", fortsatte att använda sig av samma led.

När järnvägen förbi Bastuträsk var klar behövdes fortfarande transporterna vidare till inlandet. Resan tur och retur enbart mellan Norsjö och Bastuträsk tog två dagar i anspråk och därför behövdes många övernattningsmöjligheter. En av skjutsstationerna byggdes i Fraukälén.

Stenen där trollen bodde finns fortfarande kvar.

Familjen Lundgren blev inte heller kvar i Fagerkälén. De fick lov att lämna gården efter att ha skuldsatt sig så mycket hos handlare Markstedt, att han beslagtogs fastigheten. Efter 1870 kom den s.k. "Maurligubben", Anders Larsson hit och hade fyra söner med sig. De byggde upp var sin parstuga. Än i dag finns fyra av byns gårdar på dessa platser. Endast en av mangårdsbyggnaderna finns kvar idag.

Mangårdsbyggnad, Fagerkälén 1:13

På fastigheten Fagerkälén 1:13 finns en väl bevarad 4-längad gård, där den stora parstugan i två våningar från 1887 står högst upp på backen. Huset har sexdelade mittpostfönster och fasaden är klädd med bred locklistpanel som upptill avslutas med en bågrfris. Verandan har valmat tak med dekorlist under kanten.

Broräcket med snickarglädje går även in på verandan, längs båda sidor på den inbyggda trappan.

Snickarglädje mangårdsbyggnad

På gårdens norra sida står en uthuslänga i tre delar. De dekorativt utformade dörr- och fönsteromfattningarna finns ännu kvar.

Detalj dörrfoder bod

Bodlänga fr SV, Fagerkälén 1:13

På den östra sidan står sommarhuset och på södra sidan står ladugårdslängan från 1949.

Ladugård fr Ö, Fagerkälén 1:13

På gården finns även bagarstuga och loge och ett bostadshus från 1950-talet. Österut från gårdstunet leder en gräsklädd väg mot sommarfähus och odlingar. Längs vägen löper en gärdesgård av Skihaga-modell.

Alla timmerbyggnader är mycket väl bevarade och marken omkring brukas.

Väg mot odling fr V, Fagerkålen 1:13

Fagerkålen karaktär och värden:

- Det öppna hävdade kulturlandskapet.
- Gårdsgruppen på fastigheten Fagerkålen 1:13, speciellt mangårdsbyggnaden och uthuslängan.

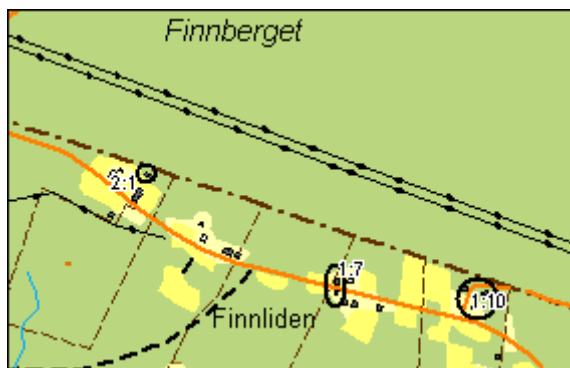
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Finnliden

Byn Finnleden ligger på Finnbergets sluttning ner mot Finnmyren drygt 1 mil norr om Norsjö, längs vägen mellan Örträsk och Mensträsk. Närmaste vatten är Malån som rinner ca 2 km söder om byn.

År 1861 anlades nybygget Finnleden av Jakob Jonsson och hans hustru Britta Johanna Johansdotter. Flytten var väl planerad. Jakob hade satt potatis här våren innan bygget startade, men det blev ändå svårt första vintern eftersom Jakob högg sig illa i knäet vid bygget och de fick lov att övervintra i en stuga med halvt tak.

Flera fastigheter har tillkommit och Finnleden är nu en by med radbykaraktär.

På ursprungshemmanet, i dag fastigheten Finnleden 1:10, finns en mangårdsbyggnad med rikligt dekorerad farstukvist bevarad.

Mangårdsbyggnad fr SO, Finnleden 1:10

Norr om mangårdsbyggnaden står en dubbelbod med matkällare under, som avsiktligt timrats upp över en kalkkälla. I boden bedrev ”Finnlimor”, Eva Greta Kwick handelsbod. Tack vare kalkkällan kunde mjölken hållas kyld.

Varor till handelsboden fick hon hämta själv med häst från Skellefteå fram till 1915, när den första bilen kunde börja trafikera landsvägen.

Dubbelbod fr SV, Finnleden 1:10

På grannfastigheten Finnleden 1:7 byggdes ett nytt bostadshus 1947. Jordbruket avvecklades omkring 1960 och fähusdelen i den gamla ladugårdslängan revs.

Sommarhus fr Ö, Finnleden 1:7

På södra sidan om byvägen finns en sommarbostad, ett s.k. kokhus med rum och kammare och på norra sidan en bodlänga.

Ingen datering kan ses på husen men de är troligen från omkring år 1900, eftersom logen på samma fastighet är daterad 1901.

Bodlänga fr SO, Finnleden 1:7

Även på fastigheten Finnliden 2:1, längst västerut i byn, finns en bevarad bodlänga på norra sidan vägen. Den är inte heller daterad, men stil och typ visar att även den är från sekelskiftet omkring 1900.

Bodlänga fr V, Finnliden 2:1

Finnlidens karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet
- Gårdarnas placering längs norra sidan av landsvägen
- Mangårdsbyggnaden och dubbelboden på fastigheten 1:10 Kokhus och bodlänga på fastigheten 1:7
- Bodlängan på fastigheten 2:1

Status:

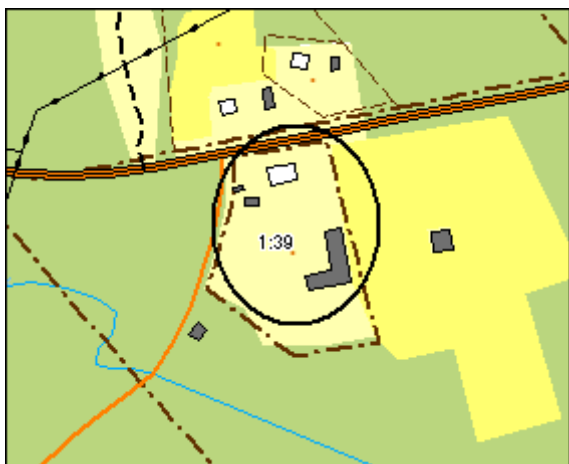
- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Det hävdade landskapet hålls öppet

Fraukälen

Fraukälen ligger ungefär mitt mellan Bastuträsk och Norsjö, vid väg 791.

Förr gick transportleden från kusten till inlandet förbi Bastuträsk – Norsjö – Åmliden. Leden började kallas "Rågmjölsvägen" i samband med de svåra nödåren 1867-68, när staten ordnade utskänkning av mjöl. Från Stockholm anlände båtar till Ursviken, där människor fick hämta mjöl. Lokalt kallades vägen "Snallarleden", eftersom varuförkörarna, "snallara", fortsatte att använda sig av samma led.

När järnvägen förbi Bastuträsk var klar behövdes fortfarande transporterna vidare till inlandet. Resan tur och retur enbart mellan Norsjö och Bastuträsk tog två dagar i anspråk och därför behövdes många övernattningsmöjligheter. En av skjutsstationerna byggdes i Fraukälen.

Det var många bönder som utnyttjade möjligheten att tjäna en extra slant genom att köra varulassforor. På resan mot kusten var ofta foran lastad med tjärtunnor. Vägen förbi Fraukälen användes även av dem som skulle till Malå och norra delen av Lycksele. En del snallare färdades ända från Sorsele och Ammarnäs.

På fastigheten Fraukälen 1:39 var Karl-Anton Hällgren värd. I den rymliga gården kunde han logera upp till 25 personer per natt. För 25 öre fick man sova över här. Då ingick även stall åt hästen och fri tillgång till att koka morgonkaffe. Snallarna hade oftast egen matsäck. Priset var en speciell förmån. Andra resande fick betala 1 krona för övernattnings, men då fick de rena lakan i sängen.

Gården var både gästgiveri med försäljning av mat och pilsner och skjutsstation med två hästar för att köra resande som köpte skjuts. När inte Karl-Anton körde själv, skjutsade drängen de resande. Snallarna fick ha sina egna hästar i ett stall som fanns bakom ladugården.

Karl-Anton var godmodig och stark. Om det blev för mycket dricka och uppstod bråk räckte det ofta att han visade sig i kammardörren för att det skulle bli lugnt. Ibland hände det att han fick bära ut den som det inte gick att prata med. Sedan kunde han gärna bära in snallaren och lägga honom på sängen igen.

1928 hade varutransporterna i huvudsak övertagits av lastbilar.

Mangårdsbyggnad fr SO, Fraukälen 1:39

Söder om landsvägen i Fraukälen, står den stora, timrade parstugan från 1904 kvar. Pardörr och fönster på verandan är utbytta och det valmade taket har ersatts med ett sadeltak. I övrigt är byggnaden bevarad. Den långa vinkelbyggda ladugården längre från vägen står också kvar. Marken omkring är inte längre hävdad.

Frau kommer av frodig och kälen betyder avlång höjd.

Fraukälens kulturvärde:

- Bevarad gårdsmiljö som berättar om "Snallarepoken" i Norsjöbygden
- Parstugan på fastigheten Fraukälen 1:39

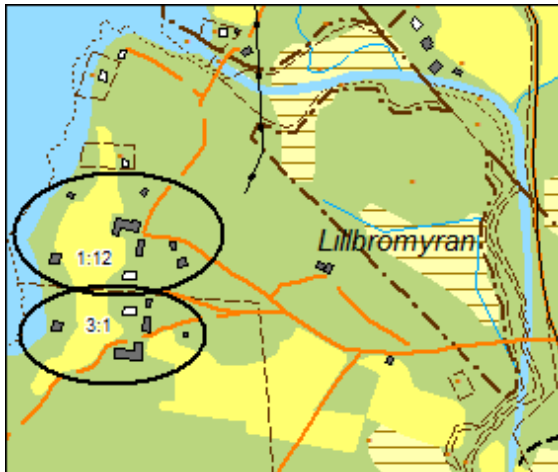
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Gransjö - Björklund

Gransjö är en långsträckt by belägen på östra sidan av Gransjön i nordvästra delen av Norsjö kommun, ca. 1 mil ordväst om Raggsjö. Nybygget insynades av Gabriel Jonsson 1872.

Genom byn rinner Gransjöån som omkring år 1800 gav kraft till både såg och kraftstation.

På byns ursprungsgård 1:12 har det funnits ett gelbgjuteri sedan 1850, där Anders Lundmark bl.a. gjöt hästklockor och "Gransjövisaren", en speciell klocka med enbart timvisare. Namnet kommer av att man använde gul metall, t.ex. mässing.

Längst norrut i byn ligger gården Björklund.

Gårdsbild fr N, Gransjö 1:12

Fastigheterna Gransjö 1:12 och 3:1 bildar en mycket fin miljö med den spegelvända uppbyggnaden, välbevarade byggnader och utsikt över hävdad mark och stora delar av Gransjön.

Nuvarande mangårdsbyggnad på Gransjö 1:12, från 1843 är välbevarad, med tätspröjsade mittpostfönster och bred locklistpanel.

Den ursprungliga farstukvisten är ombyggd.

Uthuslänga fr V, Gransjö 1:12

Sommarhuset från 1863 består av bostadsdel, vedbod med loft och dass.

På gården finns även bl.a. ladugård och loge byggd 1874. Ett härbre timrat år 1800 stod nere vid sjön, men har flyttats upp till gården.

Härbre fr S, Gransjö 1:12

Ladugård fr NV, Gransjö 3:1

På 1880-talet timrades ytterligare en trelängad gård, som efter fastighetsdelning har beteckningen Gransjö 3:1. Manbyggnaden är förändrad genom renovering, men den timrade längan i slutningen mot ladugården är mycket väl bevarad. Här inryms både sommarstuga och bagarstuga. Utrymmet i norra änden som var tidigare har inretts till bod. Byggnadens placering i slutningen har gjort det möjligt att ha vedboden under huset.

Uthuslänga fr V (bod och bagarstuga), Gransjö 3:1

Uthuslänga fr SO, Gransjö 3:1

Nere vid sjön finns en rundloge från 1895 och en timrad lada står vid skogskanten.

Utsikt med loge, Gransjö 3:1

Gården, som varit i samma släkt i 5 generationer, är högt belägen och omkringliggande odlingsmark är hävdad.

Gransjös karaktär och värden:

- Fastigheterna 1:12 och 3:1 med sina likartade gårdsstrukturer.
- Uthuslänga, mangårdsbyggnad, härbre, ladugård och loge på fastigheten Gransjö 1:12
- Bagarstugulänga, ladugård, loge och lada på fastigheten Gransjö 3:1
- Det öppna och hävdade landskapet
- Gårdarnas läge med utsikt över sjön

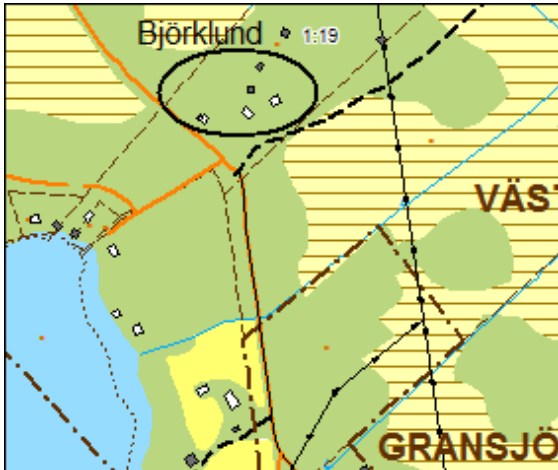
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas och bevaras
- Kulturlandskapet hålls öppet

Björklund

Gården Björklund (fastigheten Västra Högkulla 1:19) ligger längst norrut i byn Gransjö.

Hit kom Anton Holmström, när han hade blivit uppsagd från sitt förra arrende i och byggde upp en ny gårdsenhet.

Gården är högt belägen, odlingsmarken är hävdad och från gårdstunet har man utsikt över en stor del av Gransjön.

Området är ett attraktivt fritidsområde sommartid med stugor längs Gransjöns östra strand.

Byggnaden var från början en enkelstuga som timrades upp omkring 1910. På 1920-talet byggdes huset på och fick en helt annan karaktär. Därefter har det bevarats och vårdats. Det vinkelbyggda huset har fasad av rödmålad locklistpanel och dörr och trapp har byggts in i en veranda med många fönster.

Vindskivbrädorna har dekorativa avslutningar och i gavlarnas nockvinklar finns individuellt utformade utsmyckningar.

På fastigheten finns även sommarhus bagarstuga, m.m. Byggnaderna är bevarade och vårdade med respekt för sin säregna karaktär.

Pardörr med överljus.

Bostadshus fr SO, Västra Högkulla 1:19

Björklunds kulturvärden:

- Bostadshuset
- Övriga äldre byggnader
- Miljön med det öppna och hävdade kulturlandskapet.

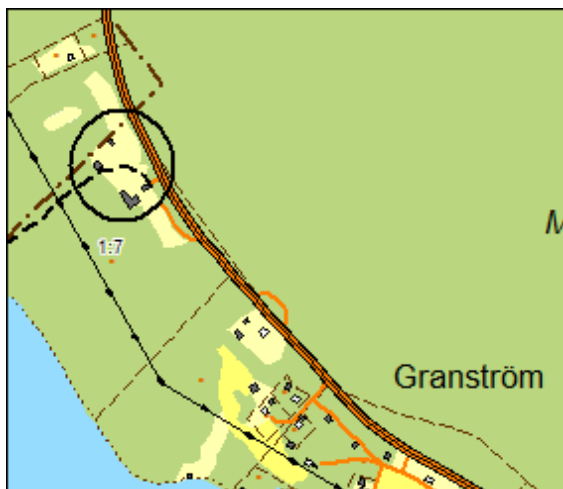
Status:

- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnadernas vårdas och deras karaktär bibehålls.

Granström

Granström är en långsträckt, högt belägen by på Menterlidens sydvästra sluttning ner mot Mensträsket, i sydöstra delen av Norsjö kommun. Byn ligger knappt en mil söder om Bastuträsk efter väg 712 mot Åsträsk. Idag finns ingen åretruntboende, men sommartid är byn ett populärt fritidshusområde tack vare det attraktiva läget med utsikt över sjön.

Första nybygget insynades 1791. De flesta äldre gårdarna är renoverade och förändrade, men i byns norra del finns en kulturhistoriskt intressant gårdsanläggning.

Fastigheten 1:7 är en väl sammanhållen gårdsenhet med flera bevarade byggnader. Närmast vägen stod den nu rivna mangårdsbyggnaden, en bred enkelstuga i två våningar.

Kvar finns en mindre enkelstuga, en vinkelbyggd ladugård, en loge och en dubbelbod. Stället är ej bebott, skogen växer nära husen och marken brukas ej längre.

Enkilstuga fr V, Granström 1:7

Den stora dubbelboden är hög och avdelad på längden, med två inåtgående dörrar på gaveln.

Dubbelbod fr N, Granström 1:7

Byggnaden saknar ljusinsläpp men har troligtvis loft och kan vara ett "dubbelhärbre".

Loge fr Ö, Granström 1:7

Sexkantlogen är byggd på lidsluttningen och har kanske därför fått olika många stockvarv på väggarna. Mot sjösidan har logen, förutom ett stockvarv extra även byggts på flera hörnstenar, staplade på varandra.

Logen är försedd med välgjort tälttak av plåt. Under logen finns ett stort skyddat förvaringsutrymme.

Granströms kulturvärden:

- Lidläget med utsikt över sjön
- Rundloge, dubbelbod, enkelstuga och ladugård på fastigheten Granström 1:7

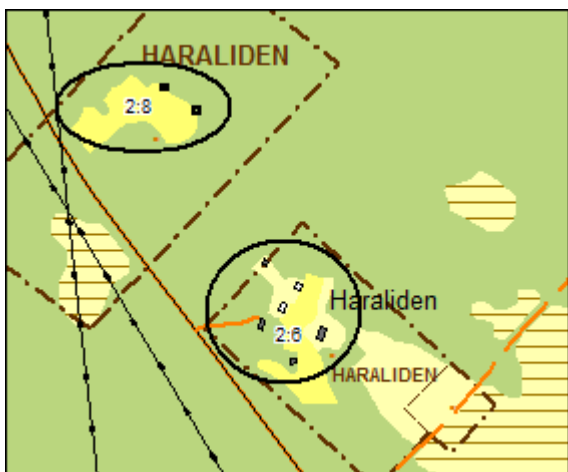
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

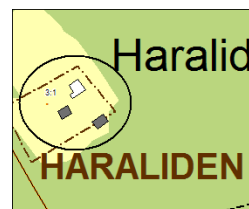
- Byggnaderna vårdas och bevaras
- Området kring husen hålls öppet

Haraliden

Haraliden är en långsträckt by i norra delen av kommunen väster om Petikån, väg 916 från Petikträsk mot Rörträsk. Byn insynades som nybygge 1858. Idag finns det kvar tre ensligt belägna gårdar. Den norligaste gården är betydligt förändrad. fastigheten Haraliden 2:6 har ett rikt och bevarat byggnadsbestånd som kompletteras väl av ladorna på fastigheten Haraliden 2:8.

Haraliden 3:1 ligger en bit sydväst om de övriga gårdarna. Här finns ett bevarat kronotorp med äldre kringbyggnader.

Kronotorpet Haraliden 3:1

Haraliden 2:6 har ett rikt byggnadsbestånd som tillsammans bildar en enhetlig gårdsmiljö. Gården har genom åren tillhört samma släkt. Mangårdsbyggnaden är en enkelstuga byggd 1878, som timrades på med några stockvarv 1918.

Farstukvisten har ursprunglig färgsättning. 1939 byggdes ett rum på baksidan, en så kallad "bakanakammare". Det inreddes till skaffereri med bl.a. separator.

På gården finns även bagarstuga, bod, jordkällare, sommarfåhus, flera lador och ladugård, med dekorerade foder runt fåhusdelens fönster.

Ladugård fr N, Haraliden 2:6

Mangårdsbyggnad fr SO, Haraliden 2:6

På grannfastigheten Haraliden 2:8, finns grundstenar från flera hus, men endast två timrade äldre lador som flyttades fram till odlingarna på 1940-talet är kvar. Båda ladorna har skjutdörrar för kunna köra höskrindan nära ladan och förenkla lastningen.

Farstukvist, Haraliden 2:6

Mangårdsbyggnad fr NO, Haral. 2:6

Lada daterad 1947, Haraliden 2:8

Mot nordvästra skogskanten, på Haraliden 2:8 finns en ståtlig lång stengärdesgård med rester av en grind för den gamla genomfartsvägen.

Kärrväg genom stengärdesgård

År 1878 sålde ”Kronan” 6 fastigheter på ca. 100 ha från ursprungliga storskiftet Haraliden. Villkoret för att få köpa marken var att fastigheten skulle brukas och bebos.

Fastigheten Haraliden 3:1 är ett av dessa nybyggen.

Här finns en liten enkelstuga från 1897, där nybyggarfamiljen med 12 barn bodde.

Senare användes huset som bagarstuga och sommarbostad.

Byggnaden har försetts med plåttak på senare tid och är väl bevarad.

Enkelstuga fr NV, Haraliden 3:1

Den gamla par-dörren med bukspeglar har dekorativ dörromfattning, kraftig krönlist och överljus-fönster.

Dörr enkelstuga, Haraliden 3:1

Fastighetens ladugård är i dag delvis riven och flyttad. Kvar finns uthus med stall, bod och dass.

Uthus fr V, Haraliden 3:1

Det välbevarade egnahemmet byggdes 1940, efter standardritning för Per Albin-torp.

Per Albin-torp fr SV, Haraliden 3:1

Haralidens karaktär och värden:

- Den enhetliga gårdsgruppen med det rika bygnadsbeståndet på fastigheten Haraliden 2:6
- Ladorna på fastigheten Haraliden 2:8
- Stengärdesgården på fastigheten Haraliden 2:8
- Det välbevarade byggnaderna på fastigheten Haraliden 3:1, speciellt enkelstuga och egnahemmet

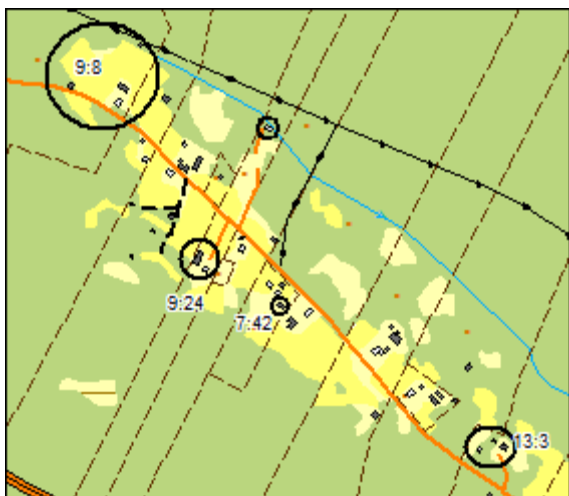
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet bevaras

Heden

Heden ligger högt på Hedlidens sluttning ner mot Norsjön, väster om Norsjö tätort. Förste nybyggaren var troligen finnen Jakob Larsson som kom hit 1724.

Bebyggelsen i den västra delen av byn ligger på båda sidor om den gamla byvägen mellan Norsjö och Norsjövallen. Marken kring gårdarna är hävdad och landskapet är naturskönt, med utsikt över sjön. Här finns ännu en del äldre bostadshus och ekonomibyggnader med jordbrukskaraktär.

Fastigheterna längs "nya" landsvägen närmare sjön är av yngre datum och har mycket blandad karaktär.

Längst västerut i byn ligger fastigheten Norsjö 9:8 med fin bevarad gårdsbildning. Marken är hävdad, men skogen växer nära in på byggnaderna, som har börjat förfalla.

Manbyggnad fr V, Norsjö 9:8

Manbyggnaden är en bred, timrad enkelstuga med en kraftig, profilerad gördellist mellan de två våningarna.

Gördellist

I den långa ladugårdslängan inryms både bodar, fähus, dass och en bostadsdel.

Ladugårdslänga, Norsjö 9:8

Nere vid vägen står en åttakantig loge byggd 1875 och mot skogen sommarfähus och lada.

Norsjö 9:24 består av ett välbevarat bostadshus från 1927 med snickeridekorationer i nationalromantisk stil och en ladugårdslänga med bostadsdel som förr beboddes på sommaren. Mellan husen finns även en lekstuga.

Bostadshus fr NO, Norsjö 9:24

Ladugårdslänga fr NO, Norsjö 9:24

Längre upp på lidslutningen finns en skidstuga från 1950-talet. Den byggdes av tidigare fastighetsinnehavaren för att utnyttjas av allmänheten, men är idag i privat ägo.

Skidstuga, Norsjö 9:24

Fastigheten Norsjö 7:42 har kompletterats genom inköp av mark med en grupp bodar från den gamla gården individ.

Den äldsta byggnaden är en kornbod i två våningar, som är byggd 1840. Intill den timrades år 1892 en högre dubbelbod, med fönster på övre våningen. Båda bodarna är bevarade och skadade bottenstockar har ersatts.

Dubbelbod fr NV, Norsjö 7:42

I den västra delen av byn, närmast Norsjö tätort, finns ett bevarat bostadshus byggt 1912 av lösvirke.

Huset har brutet tak med takkupor. På sydöstra sidan finns ett burspråk med balkongdörr ovanför. Tidigare hade balkongen räcke med snickarglädje.

Bostadshus fr S, Norsjö 13:3

Hedens karaktär och värden:

- Gårdsgruppernas placering på båda sidor om den gamla byvägen
- Byns läge med utsikt över Norsjön
- Timmerbyggnaderna på fastigheten Norsjö 9:8
- Byggnadsgruppen på fastigheten Norsjö 9:24
- "Skidstugan" på fastigheten Norsjö 9:24
- Bodarna på fastigheten Norsjö 7:42
- Bostadshuset på fastigheten Norsjö 13:3

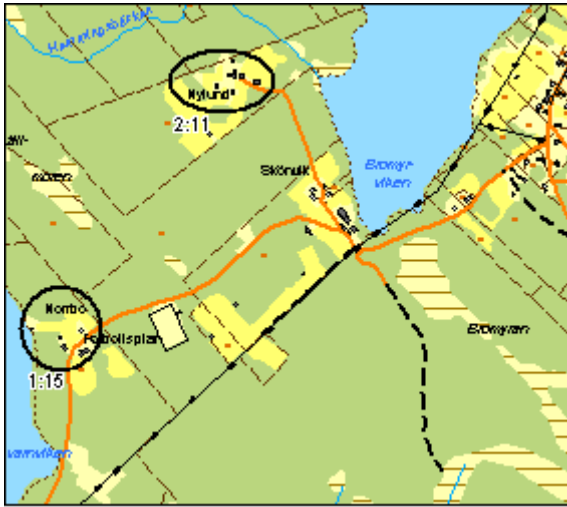
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet
- Byn skyddas mot förtätning

Hemmingen

Byn Hemmingen ligger i den sydöstra delen av kommunen, drygt 17 km sydväst om Norsjö.

Byn var från början ett utskifte till Långträsk. När första bosättningen kom är oklart men den förste skatteskrivna ägaren var Lars Finne som flyttade hit från Långträsk 1636. Eftersom stället redan då var skattepliktigt (uppodlat) torde andra ha brutit marken här innan.

Gården finns också utmärkt på Johan Persson Geddas karta från 1664.

År 1695 fanns här: 2 hästar, 17 kor, och 65 får.

År 1749 hade Hemmingen i genomsnitt flest kor per hemman i Skellefteå socken.

Byn var störst i mitten av 1900-talet med 106 innevånare.

1779 delades Hemmingen i Norrgården och Sörgården som i sin tur delades och nya gårdar tillkom.

Vid laga skifte (1876-79) fanns här sex bönder. Enstaka fastigheter i utkanten av byn fick egna gårdsnamn, t.ex. Granudden, Nylund och Norrbo.

Idag finns den mesta bebyggelsen på den östra sidan av sjön Yttre-Hemmingen. En del gårdar bebos medan andra har blivit fritidsbostäder. Många hus är renoverade och har förändrats.

Den äldsta kvarvarande byggnaden i byn är skolhuset som sägs vara från sent 1600-tal. År 1908 överlämnades ägor och byggnader till Norsjö kommun "att nyttjas som skollokal för Hemmingens skolrote" av Robetsfors AB. År 1909 fanns det 27 inskrivna elever.

Undervisning fortgick till 1962 i skolhuset, som nu är renoverat och används som byastuga.

Skolavslutning i Hemmingen år 1914. Lärare Hilma Frank.

Mellan Yttre-Hemmingen och Stensträsket har två relativt väl bevarade gårdar utvärderats. Fastigheten Hemmingen 2:11 som också kallas Nylund är en högt belägen gård väster om Yttre-Hemmingen, med en samling väl bevarade byggnader.

Här byggde och bodde August Nilsson, lantbrukare som blev känd för sitt eget speciella mönster på dekorativ snickarglädje. "August-Nischa" anlätades ofta till att göra inredningar och verandor på timmerbyggnader och hans snickarglädje återfinns på flera ställen i trakten.

På Nylund, eller Hemmingen 2:11 finns en välbevarad enkelstuga (med utbytta fönster) från sent 1800-tal med det speciella mönstret på verandan.

Mangårdsbyggnad fr Ö, Hemmingen 2:11

Här finns även ladugård med gödselrum, sommarfähus och andra ekonomibygnader samt ett bostadshus från 1950-tal.

Sommarfähus fr SO, H 2:11

Ladugårdar fr SV, Hemmingen 2:11

Hemmingen 1:15 är en högt beläget gård på Stenstråskets östra sida, omgiven av hävdad odlingsmark. Gården kallas Norrbo.

Resterna av ett sommarfähus och en gärdesgård mot skogskanten påminner om gamla tiders bruk med skogsbete, där odlingsmarken inhägnades noggrant för att stänga kreaturen ute. Allt foder som kunde tas tillvara sparades för vinterns behov.

Rester av sommarladugård med fägata, Hemmingen 1:15

Bostadshuset från sent 1800-tal har på mitten av 1900-talet tillbyggt med en källare under. Även denna byggnad har ”Agust-Nischas” mönster på verandan.

Bostadshus fr SO, Hemmingen 1:15

Den äldsta byggnaden är en timrad bagarstuga som tidigare även användes som sommarhus. Byggnaden är väl bevarad och har den för Norsjöbygden typiska långa men smala verandan längs byggnadens långsida. Verandan har, liksom bagarstugan, stenfot av huggen sten.

Den välbevarade ladugården har gödselrum och inredning kvar. Mot skogskanten finns en loge från 1950-tal och nere vid sjön ett båthus.

Bagarstuga fr NV, Hemmingen 1:15

I sluttningen ner mot sjön finns en bevarad bod med loft och litet fönster för ljusinsläpp högt upp på gaveln. Tyvärr har den sankna marken medfört att

boden har satt sig, men arbete med att leda bort vatten och höja byggnaden pågår.

Bod fr Ö, Hemmingen 1:15

Inuti förvaringsboden finns pinnlister på alla väggar. Under innertaket sitter en stång för att lägga fällar över och upphängningskrokar av krokvuxet material finns bevarade.

Bod interiör 1, Hemmingen 1:15

Byn Hemmingens kulturvården:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet
- Gårdarnas placering i lidläge på båda sidor om byvägen
- Enkelstuga, ladugård, sommarfähus och övriga ekonomibyggnader på fastigheten 2:11
- Bostadshus, bagarstuga, ladugård och bod på fastigheten 1:15

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Det öppna landskapet brukas

Holmträskbygden

Holmträskbygden är samlingsnamnet på byarna som vuxit upp runt sjöarna Karsträsket, Holmträsket, Dödman-tjärn, Ljusträsket och Braxträsket längs väg 841 i östra delen av kommunen.

Det första nybygget i trakten insynades 1801 i Holmträsk. Med tiden och nya generationer har bebyggelsen spridits och nya boställen har tillkommit runt sjöarna. De flesta gårdarna med hävdad mark är belägna norr om sjöarna, men ett par gårdar finns även på södra sidan. Befolkningen levde främst på jord- och skogsbruk, men bra fiskevatten var också en viktig anledning till bosättning i området.

Stambanan mellan Bastuträsk och Kusfors drogs öster om byarna. Järnvägen gav både transport- och inkomstmöjligheter. Från 1893 fanns banvaktarboställen i Vikborg och Karsbäcken. År 1930 hade området 182 innevånare.

Drygt hälften av fastigheterna är idag bebodda året runt. Andra äldre gårdar och mindre stugor används som fritidshus. Under sommarhalvåret flerdubblas invånarantalet.

De flesta gårdarna har i Holmträskbygden har förändrats med tiden, men här finns några enstaka byggnader / gårdar som har bevarats och vårdats.

Den första nybyggaren i Holmträsk, Anders Andersson flyttade hit från Bastuträsk by 1802. Med sig hade han hustrun Maria Johansdotter och tre söner. Redan 1803 dog maken, men Maria stannade och efter sorgeårets slut gifte hon om sig med en annan Anders Andersson. Senare generationer har under de tagna namnen Björk, Holmström och Marklund delat ursprungshemmanet samt tagit upp ny mark och startat en utveckling av Holmträsk och byarna runt omkring.

På ursprungsfastigheten, Holmträsk 1:12, som genom åren ägts av släkten Björk, återfinns byns äldsta byggnad.

Det är en väl bevarad enkelstuga i två våningar från 1856. På det timrade huset är fasaden klädd med locklistpanel med en vit bågrfris upptill.

Mangårdsbyggnad fr Ö, Holmträsk 1:12

Knutarna på byggnaden är också inbyggda och mellan de olika väggarnas knutbrädor är en rundad knutstolpe infogad.

Brovirket i verandan är utbytt, men karaktären har behållits.

Interiört finns välbevarade målningar av bygdekonstnären Per Olof Hållén. Målningarna från 1860 utgörs i köket av blommotiv i rött, blått, gult och grått samt en bröstning i fantasimönster.

Interiörmålning, Holmträsk 1:12

Kammarens väggar målades samtidigt med blå bladslingor. År 1871 återkom Hållén och målade övre våningens kammarväggar i grått och engelskt rött och golvet grårutigt.

Byggnaden är väl bevarad och har underhållits med hänsyn till stil och material.

På gården finns även en ladugård och ett bostadshus med affärslokal, som tidigare var lanthandel.

På andra delen av ursprungsfastigheten - nu Holmträsk 1:49 - timrade andra generationen upp en parstuga år 1866. Byggnaden har fortfarande timmerfasad och de synliga takåsarna är profilerade på ett för tiden vanligt förekommande sätt. Ny veranda har byggts efter ritningar från Västerbottens museum och fardörren har ersatts med en kopia av den gamla.

Mangårdsbyggnad fr Ö, Holmträsk 1:49

Även det gamla köket i denna byggnad har bevarade interiörmålningar från 1890, av en målare kallad "Dal-Oll".

Interiörmålning, Holmträsk 1:12

På gården står ladugårdsdelen av den gamla längan kvar, hinkflöjeln har renoverats och ersatts av en nyttillverkad i samma stil.

Gården längst österut i grannbyn Vikborg, insynades av Holmträskbönderna Anders och Johan Andersson 1824.

På nuvarande fastigheten Vikborg 1:40, finns en bevarad och bebodd bred korsbyggnad från 1887. Den var för länge sedan rödmålad, men har med åren fått en brunskiftande yta.

Manbyggnad fr Ö, Vikborg 1:40

På södra sidan finns spår av att ett köksfönster har flyttats så att två stycken sitter tätt ihop. I övrigt finns inga skarvade stockar i timringen. Denna byggnad har också profilerade takåsar och dekorerade vindskivor.

Alla större fönster har bytts ut mot nya liknande fönster i samma storlek och pardörren har ersatts med en nyttillverkad, isolerad kopia.

Även denna byggnad har gamla interiörmålningar liknande Holmträsk 1:49.

Alla övriga äldre byggnader på fastigheten är rivna. De kolades upp under 1950-talet.

På fastigheten Holmträsk 1:44 i den norra delen av Holmträsk finns ett välbevarat småbruk med bostadshus av lösvirke från 1926 och en samtida ladugård. År 1946 köpte Stig Marklund och hustrun Rauha Hiltunen småbruket och kompletterade byggnadsbeståndet med en bastu som hade plats för vattenvärmare. År 1971 avstyckades byggnaderna från skogen och är nu fritidsfastighet.

Gårdsbild fr SV, Holmträsk 1:44

År 1887 köpte Johan Olof Burvall och hustrun Brita Karolina Renström från Bjurträsk 1/3 av hemmanet Braxträsk, och byggde upp sitt jordbruk på slutningen ner mot Ljusträsket. I dag återfinns en timrad mangårdsbyggnad från 1902, med locklistfasad och rikt utsirad veranda på fastigheten Braxträsk 1:7.

Mangårdsbyggnad fr NO, Braxträsk 1:7

Övriga bevarade byggnader på den trelängade gården är en timrad bodlänga och en ladugård från mitten av 1900-talet.

Den första enkelstugan som byggdes på platsen är flyttad till grannfastigheten medan loge och sommarladugård har rivits.

På sydvästra sidan av Holmträsket, längs vägen mot Lövlund, ligger fastigheten Holmträsk 1:7 som soldaten Jonas Anton Buhr och hans hustru Efrosina fick nyttjanderätt till 1879. År 1906 övertog sonen Edvard (Edde) gården som kallades "Burspråket" och bodde här tillsammans med dottrarna Syna och Linnéa så länge han orkade.

År 1966 såldes fastigheten och blev fritidshus.

På fastigheten finns idag ett mycket välbevarat bostadshus med inbyggd glasveranda på sydvästra sidan och en "bakanakammare" mot nordost. Denna fungerade tidigare som skafferier. Byggnaden är bevarad exteriört, men fasaden har målats med blank färg.

Bostadshus fr SV, Holmträsk 1:7

På gården finns även en gammal bod och loge bevarade. Fritidsfastigheten har kompletterats med båthus och garage.

På övriga fastigheter i Holmträskbygden finns också enstaka äldre bevarade byggnader i form av ladugårdar, logar, lador, enkelstugor och jordkällare, men de flesta har förändrats genom till- och ombyggnader, altaner, m.m.

Holmträskbygdens karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade kultur landskapet
- Gårdsgruppernas placering längs grusvägarna runt sjöarna
- Mangårdsbyggnaderna på fastigheterna Holmträsk 1:49, Holmträsk 1:7 och Vikborg 1:40
- Mangårdsbyggnaden dess karaktär och interiörmålningar av PO Hållén på fastigheten Holmträsk 1:12
- Byggnaderna på fastigheterna Holmträsk 1:44 och Braxträsk 1:7
- Hagmarken på fastigheten Lövlund 1:7, se "Det värdefulla odlingslandskapet

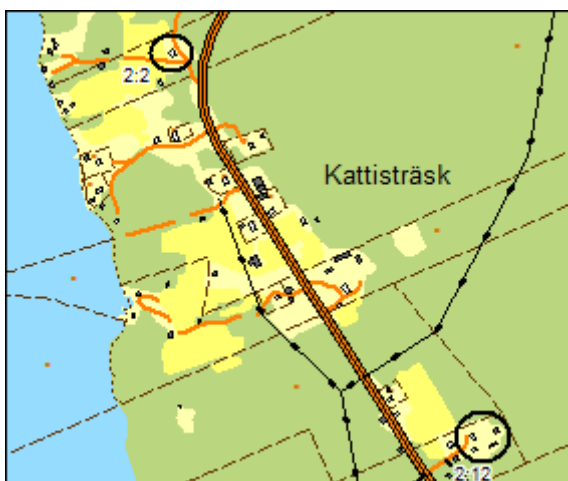
Status:

- Kulturmiljöprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet
- Kulturmiljön bevaras

Kattisträsk

Kattisträsk ligger i den sydöstra delen av Norsjö kommun, ca 7 km sydöst om Bastuträsk.

Redan 1543 fanns bosättning på platsen som då kallades Katerträsk, men tillhörde det stora nybygget Långträsk. Från 1593 skrevs Kattisträsk som egen by.

Landskapet är öppet och marken är hävdad. Bebyggelsen är i dag placerad på båda sidor om vägen på Träsklidens västra sluttning ner mot Arnträsket. Många byggnader är förändrade, nya villor har tillkommit och nere vid sjön finns fritidsbebyggelse av yngre datum.

Manbyggnad fr V, Kattisträsk 2:2

På den äldsta boplatsen i byn, Kattisträsk 2:2, finns en manbyggnad av stort kulturhistoriskt värde. Den uppfördes redan 1703 och hade från början jordgolv. Till det ca 60 m² stora köksgolvet användes senare 21 st kluvna stockar med ca 40 cm diameter.

1828 byggde man på vindsvåning, där golvet gjordes av sågade plank med i snitt 29 cm diameter till golv. I samband med tillbyggnaden 1828 behövdes också utrymme för en trapp och därför flyttades den låga ytterdörren lite till vänster och ersattes med en högre delad dörr med överljus. Dörrromfattningen utsmyckades med pilasterliknande foder.

Ytterdörr, Kattisträsk 2:2

Idén till den i dessa trakter ovanligt förekommande dörren antas komma från någon resande. Den sägs i alla fall ha varit mycket praktisk, för med enbart den nedre delen stängd hölls småbarn och husdjur inne och kreaturen ute samtidigt som ljus och frisk luft släpptes in.

I bottenvåningens kök finns väggmålningar av Per Olof Hållén (1860). Väggarna är klädda med slätspontad panel och målade med blå-ådrad bröstning samt väggfält med blomsterurnor, träd, fåglar, pelare och draperier i blått, rött och grönt på vit botten. Ovanför fönstren hade Hållén målat kyrkor, men någon gång senare (troligen på 1870-talet) byttes de ursprungliga små fönstren ut mot nya, större och av de målade kyrkorna finns bara spirorna kvar. Utvändigt har även fönstrens överstyc-ken dekorativ utsmyckning.

Fönster, Kattisträsk 2:2

Timmerväggarna är obehandlade utvändigt.

På gården finns en brunn med praktisk brygga.

Längst söderut i byn, på fastigheten Kattisträsk 2:12, finns ett bevarat men utbyggt bostadshus från sent 1800-tal.

Gammal bild av Greta-Stinas hus.

Hit till enkelstugan på Stenbacka flyttade Greta-Stina Lund med make 1897. Huset byggdes senare till med en övervåning, som skulle vara så stor som möjligt och fick därför brutet tak och fönsterkupor.

Bostadshus fr NV, Kattisträsk 2:12

På gården finns även bl.a. en timrad bagarstuga daterad 1907 och en ladugård.

Bagarstuga frN, Kattisträsk 2:12

Ladugård fr NV, Kattisträsk 2:12

Greta-Stina blev känd för att vara en stark kvinna som fick klara mycket själv. Redan 1911 dog maken Nikanor Andersson och hon blev ensam med 10 barn.

Gården ligger högt upp i backen och för att få tillräckligt med vinterfoder till de tre korna hade hon rätt till slätter i två vikar nere vid sjön. Där nere fanns även kallkällan där hon hämtade hushållsvatten. Landsvägen byggdes 1932. Upp för den branta backen fick Greta-Stina bära både mjölsäckar från kvarnen, vatten och hö. Men det sägs även att bevattning av kreaturen i ladugården ordnade Greta-Stina genom att ta korna med sig ner till sjön så att de fick dricka själva där.

Kattisträsks kulturvärden:

- Lidläget och det öppna kulturlandskapet med gles blandad bebyggelse.
- Den timrade enkelstugan i två våningar med målningar av Per Olof Hållén på fastigheten Kattisträsk 2:2
- Gårdsgruppen med bostadshus, bagarstuga och ladugård på Kattisträsk 2:12

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Kusfors

Byn Kusfors ligger i östra delen av kommunen, vid väg 846 på norra sidan Skellefteälven.

Det första nybygget insynades 1867, av Per Jonsson Kuse, som slog sig vid forsens på den södra sidan av älven, numera byn Södra Kusfors.

På 1890-talet, när stambanan byggdes fann man det lämpligt att förlägga en station vid Kusforsen. Stationshuset byggdes norr om älven, där även ett stationssamhälle växte upp.

1892 startade bröderna Lars och Andreas Björk från Bastutjärn handelsbod här.

Affärsverksamheten övertogs senare av Andre-as och bedrivs än i dag som Björks Lanthandel.

Lars startade gästgiveri och skjutsstation i samhället. 1901 öppnades poststation i Kusfors.

Björks gamla affär, Bild från: www2.norsjo.net/kusfors/

Idag är stationssamhället förändrat. Älven har dämts upp och Kusforsen är nu ett stort sel. Det gamla affärshuset brann ner 1968. Stambanan har fått ny sträckning över älven och stationshuset har övertagits av byns allaktivitetsförening, som bedriver sommarcafé och loppis i lokalerna. Endast en bit av den gamla rälsen, ett ånglok samt banvaktarstuga och stationshus,, som har renoverats är kvar av järnvägsmiljön. Byggnaderna i "centrum" är ej längre underhållna och bevarade.

Den övriga bebyggelsen i Kusfors är idag av mycket blandad karaktär. Många av husen som byggdes i samband med samhällets tillkomst är bebodda men ombyggda.

Fastigheten Petiknäs 2:68, är ett bevarat exempel på dessa. Banvakten Olof Isak Sidén och Alma Lovisa Morén byggde ett egnahem här och fick en tomt avstyckad 1922. År 1925 beviljades ett lån på 3500 kr och samtidigt undertecknades ett skuldebrev där "inteckning

uti lägenheten Petiknäs 2:68 medgavs" av Västerbottens läns Hushållningssällskap. Ritningen godkändes 1925 och huset byggdes 1928. Här fanns även ladugård.

Gård fr N, Petiknäs 2:68

Bostadshuset byggdes nära järnvägen. Taket är brutet och valmat med takkupor.

År 1968 övergick stället till att vara sommarbostad. Pardörr och veranda är bevarade. De gamla fönstren är ersatta med kopior och huset har fått plåttak. Byggnaden har underhållits och dess karaktär är bevarad. Björkallén som planterades upp till vägen är kvar.

Kusfors kulturvärde:

- Spår av järnvägsepoken
- Det välbevarade bostadshuset på fastigheten Petiknäs 2:68

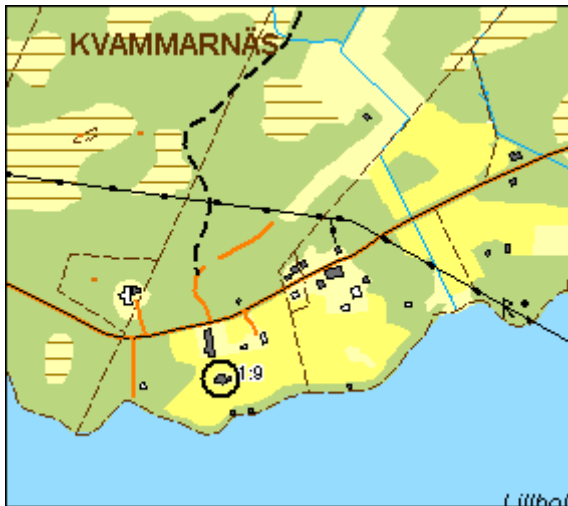
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaden vårdas

Kvammarnäs

Kvammarnäs ligger i den västra delen av kommunen, på sjön Stor-Kvammarns norra strand.

Det öppna och hävdade kulturlandskapet kring den långsträckt byn på Gevlidens sluttning är väl synligt från väg 365 mellan Norsjövallen och Kvarnåsen. Läget gör byn till ett attraktivt fritidsområde.

Nybygget Kvammarnäs insynades 1801. Nu är bebyggelsen samlad i två grupper. Fastigheter har splittrats och gårdsgrupper är delade. Många byggnader är förändrade genom renovering och ingen bevarad gårdsenhet kan längre avgränsas.

På fastigheten Kvammarnäs 1:9 finns en unik rundloge med intimrad kornbod, vidbyggd halmlada och en intilliggande bod.

Loge fr N, Kvammarnäs 1:9

Den åttakantiga logen som är timrad 1853 har välhuggna släta laxknutar som är utkragade upptill mot ett tältformat tak.

Mitt på logens övre våning har en kornlada in-timrats, även den åttakantig och utkragad mot sadeltaket.

Loge, kornlada fr V, Kvammarnäs 1:9

På den västra sidan finns en halmlada med sadeltak som timrats ihop med rundlogen.. Alla tak på byggnaden är lagda av hyvlad takspån.

På östra sidan flankeras logen av en hög, välbevarad kornbod daterad 1846.

Boden är liksom halmladan timrad med dubbelhaxknutar och utkragad upptill.

Under kroppåsen finns ett trekantigt vitterhåll.

Bod fr NO, Kvammarnäs 1:9

Logen byggnadsminnesförklarades 1982.

Kvammarnäs kulturvärden:

- Byggnadsgruppernas placering i lidläge
- Det öppna och hävdade kulturlandskapet på sluttningen ner mot Stor-Kvammarn
- Rundlogen med kornbod, halmlada och bod på fastigheten Kvammarnäs 1:9

Status:

- Kulturmiljöprogram
- Byggnadsminne
- Det värdefulla odlingslandskapet

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnaderna bevaras och vårdas.

Kvavisträsk

Byn Kvavisträsk ligger på Kalltjärnbergets sydvästra sluttning ner mot Kvavisträsket, 7 km norr om Bjursele. Byn fick namnet av att fisken i sjön kvävdes ungefär vart fjärde år.

År 1642 kom den förste nybyggaren Anders Jacobsson från Norsjö hit. Innan var platsen fiskeställe och eventuellt fäbod till Norsjö 5. Stensamlingar och två ringar av sten ca 700 m öster om nuvarande bebyggelse är spår av samiska visten.

Landskapet är öppet och hävdad. Den blandade bebyggelsen ligger på båda sidor om landsvägen som slingrar sig runt sjön. Här och var finns bevarade äldre byggnader, men de flesta är förändrade. I byn finns också några nyare villor.

Österut i byn på fastigheten Norsjö 14:28, finns en mycket väl sammanhållen trelängad gårdsenhet med utsikt över Kvavisträsket. På västra sidan har ett nyare bostadshus ersatt det gamla efter brand 1989 och i vinkel med detta finns en välbevarad ladugård med gödselrum och inredning från 1937-38. På östra sidan av gårdsplanen står en välbevarad parstuga uppförd 1872 med ny jordkällare bakom. I trädgården finns rännor och blomratter och vid gaveln står en stor gårdsbjörk.

Parstuga fr SV, Norsjö 14:28

Öster om ladugården finns en stor väl underhållen åttkantig loge. Bredvid den står byns äldsta byggnad, en stolpbod daterad 1741. Ursprungligen var den handelsbod och stod på fastigheten 14:14 i Kvavisträsk.

Loge och bod fr N, Norsjö 14:28

Stolpbod bottenvarv fr V

Underbyggnaden till stolpboden består av två vältrimrade varv, med en extra infälld stock på mitten. Över knutarna, mitt på väggarna och mitt under golvet står

nio väl inpassade stolpar. Boden vilar på tre st musbrädor infällda i stolparna. Den låga dörren med skuret rutmönster och gammalt lås omges av en svale. I skogkanten nedanför parstugan står en lada, byggd i två nivåer för enklare in- och utlastning av hö.

Dörr bod, Norsjö 14:28

Kvavisträsks kulturvärden:

- Den sammanhållna gårdsgruppen på fastigheten Norsjö 14:28 med dess byggnader, speciellt stolpbod, rundloge, lada och parstuga
- Byns lidläge vid sjön och det öppna och hävdade kulturlandskapet
- Rundlogen söder om vägen på fastigheten Norsjö 14:5

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Kälen

"Kälen" är en enskilt belägen fastighet högst upp på liden med samma namn.
Vägbeskrivning: Ca 4 km västerut från Bäverhult går en skogsväg norrut. Efter ytterligare ca 2 km finns gården på höger sida, med en stolplada nere vid skogsvägen. En smal gräsbevuxen väg leder upp till nybygget, som insynades 1816.

Marken runt omkring är öppen och hävdad men omgärdad av skog.

Mangårdsbyggnaden på Kälen 1:5 är en lång, timrad parstuga från 1889. Byggnaden är väl bevarad men, har förändrad entré.

Mangårdsbyggnad fr N, Kälen 1:5

Högst upp på backen står en stor, två våningar hög sexkantloge från 1839 med intimrad kornlada på övre planet. Logen är renoverad 2005.

Loge fr S, Kälen 1:5

På gården finns även ladugård, jordkällare och en lada vid skogskanten.

Nere vid skogsvägen finns en välbevarad stolpbod, som tyvärr saknar datering. För själva stolpkonstruktionen har stockar med grova krokvuxna kvistar som stolpar använts på två av hörnen. Till de andra har lösa stolpar infogats. Över stolparna finns "musbrädor", för att hindra råttor att ta sig in. Eftersom dörr saknas, har golvet blivit skadat, men är i övrigt stolpladan mycket väl bevarad.

Stolpe hörn 4, Kälen 1:5

Kälens kulturvärde:

- Den välbevarade och sammanhållna gårdsstrukturen på fastigheten Kälen 1:5
- De väl bevarade byggnaderna, speciellt sexkantlogen och stopboden
- Det öppna och uppodlade landskapet

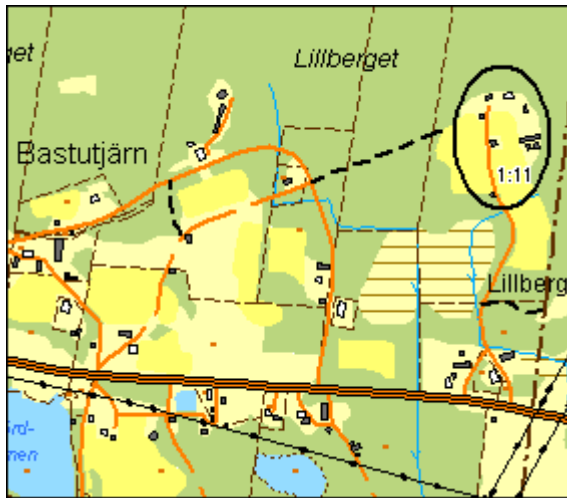
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärd:

- Byggnaderna bevaras
- Landskapet hålls öppet

Lillberg

Gården Lillberg ligger på Lillbergets södra sluttning - öster om Bastutjärn. Vägen upp till gården går rakt upp från landsvägen, över en annan gårdsplan.

Platsen valdes för att det är mindre frostlänt här uppe än nere vid landsvägen. Ofta är det 5-6 grader varmare, fast det är bara 500 meter ner till vägen. Läget var speciellt viktigt för odling av korn och potatis.

År 1885 uppfördes mangårdsbyggnaden av nuvarande ägares morföräldrar och sedan har samma släkt levt här och förvaltat gården.

Lillberg är ett levande, bebott småjordbruk med slåtter av ängsmarken kring husen för vinterfoder till fåren kompletterat med bete för att hålla landskapet öppet och vårdat. Här finns en fin samling bevarade byggnader på sina ursprungliga platser.

Gård med uthus fr SV, Bastutjärn 1:11

Mangårdsbyggnaden är en parstuga från 1885 som renoverades 1953. Originalfönstren i bottenvåningen byttes ut 1963.

Manbyggnad fr SV, Bastutjärn 1:11

Sommarhuset från 1891 är en välbevarad parstuga som tidigare hade bakugn. Innan vatten drogs in i mangårdsbyggnaden

Sommarhus fr V, Bastutjärn 1:11

och det blev bekvämare att bo där, flyttade man ut till parstugan sommartid.

Bod fr SO, Bastutjärn 1:11

Ekonomibyggnader som bod, loggar och lador är alla uppförda 1890-91, men väl bevarade tack vare bra tak

Ladugården från 1935 är sammanbyggd med en av logarna från 1890.

Ladugård fr N, Bastutjärn 1:11

När det behövdes ett fårhus användes en gammal timmerbyggnad, som förminska-des genom att två gamla knutar återanvändes och två nya timrades.

Fårhus fr S, Bastutjärn 1:11

Alla byggnader på gården är välbevarade, har givna funktioner och passar bra in i miljön.

Lillbergs kulturvärden:

- Den sammanhållna gårdsgruppen på fastigheten 1:11 med dess byggnader
- Det öppna och hävdade kulturlandskapet

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Lillträsk

Lillträsk är en ensamt liggande gård vid väg 846, knappt 1 mil väster om Petikträsk. Platsen kallas av många ortsbor för "Pjuung" efter en man som var bosatt här och kallades "Pjungen". Fastigheten Granbergsliden 1:5 var ett typiskt småjordbruk i inlandet, med en areal av 70 ha.

På norra sidan av genomfartsvägen finns en fin samling äldre timrade hus bevarade. Marken omkring är hävdad och trädgårdsland och bärbuskar inhägnade mot betande renar.

Den ursprungliga mangårdsbyggnaden från tidigt 1890-tal har brunnit ner och ladugården är riven, men kvar finns en samling välbevarade timmerbyggnader.

Gårdsbild fr S, Granbergsliden 1:5

I centrum av gården står den 6x8 m stora enkelstugan, som vid tiden för uppförandet var anpassad efter boställets dåtida ekonomi. Väggarna beströks med "rauvattne", d.v.s. det första vattnet som kom när en tjärdal brändes. Sedan har solen gett väggarna deras brunskiftande färg. Bygganden har på senare tid fungerat som sommarbostad.

Vid stugans gavel finns en inhägnad med gårdens trädgårdsodlingar. I nära anslutning till stugan finns ett timrat lider och en lada, samt ytterligare två lador inflyttade från utängar.

Enkelstuga fr V, Granbergsliden 1:5

Mot skogen står en mycket väl bevarad fyrkantig tröskloge med skjutdörr. Det var en mycket praktisk konstruktion eftersom man

kunde köra nära byggnaden och ändå öppna dörren. Under dörren finns en stadig plank som ställd på kant håller dörren ordentligt stängd. När man behöver ett trappsteg för att kliva in och ut ur logen läggs plankan ner på de utstickande golvåsarna. I logen står det kvar ett handvevat tröskverk.

Loge fr S, Granbergsliden 1:5

På södra sidan vägen har ett nytt bostadshus med garage byggts upp omkring 1960.

Lillträsk's karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade landskapet
- Den sammanhållna gårdsmiljön som berättar om inlandet nybyggarepok
- De välbevarade äldre byggnaderna på fastigheten Granbergsliden 1:5, speciellt enkelstugan med den för renar inhägnade trädgårdsodlingen och den välbevarade trösklogen med skjutdörr

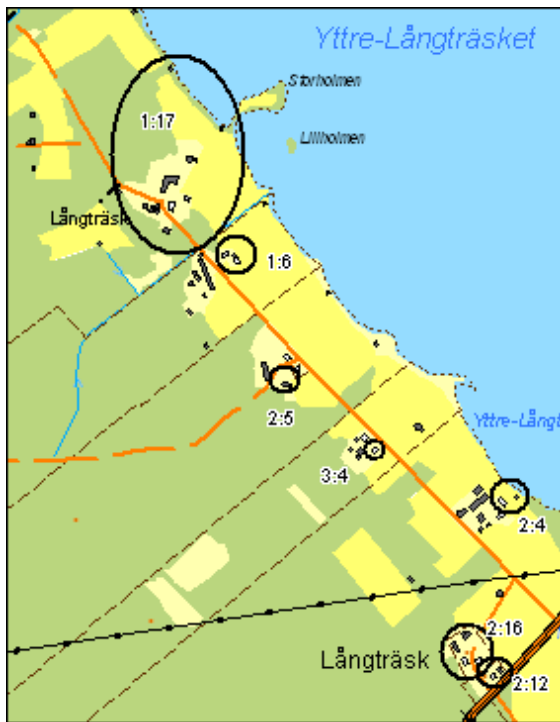
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Långträsk

Långträsk ligger 1 mil väster om Bastuträsk längs väg 841. Bebyggelsen har radbykaraktär med sammanhållna gårdsenheter på båda sidor om byvägen, som löper parallellt med sydvästra stranden av Yttre-Långträsket.

Redan i början av 1500-talet fanns här fast bosättning. Då skattade Långträskbönderna för åtta "fisketräsk", d.v.s. fiskrika sjöar. (Eftersom fisket var viktigt för försörjningen och avstånden var långa flyttade man till fiskrika områden och tog upp nybyggen.)

På en karta från 1543 finns tre hemman i det som då kallades Sörlångträsk och omfattade hela sydöstra delen av Norsjö kommun. Byn hade även tre olika fåbodställen.

Innan 1870 fanns en enramig vattensåg i byn och mellan 1890-1940 även en kvarn som vid vattenbrist drevs med ångmaskin. Kvarnen hade även delägare från Frauökälen, Svartnäs, Bastuträsk by och Risberg.

Den första kända bebyggelsen i Långträsk var en liten fiskestuga på Storholmen som nu tillhör fastigheten Långträsk 1:17. Genom åren har en vägbank fyllts upp av sten och jord och platsen är i dag en udde med jordkällare och potatisland.

Utsikt mot N, Långträsk 1:17

På gården längst norrut inom den öppna avgränsade kulturmiljön ligger en väl sammanhållen gårdsenhet med många välbevarade timmerbyggnader, varav flera med spåntak. Lokalt kallas bostället "swidja", efter den ursprungliga uppodlingsmetoden, svedjebruk. Än idag är marken i byn uppodlad.

Nere vid sjön står en av byns sjöbodar.

Smedja fr N, Långträsk 1:17

Den gamla bysmedjan vid skogskanten återställdes till brukbart skick under 1990-talet.

Mangårdsbyggnaden är förändrad genom renovering, bagarstugan/sommarstugan har fått ny fasad och när den första bilen inköptes byggdes den gamla iskällaren om till garage. Övriga ekonomibygnader har brukats och underhållits och är väl bevarade.

Norr om bostadshuset står en vinkelbyggd ladugård med gödselrum byggd 1937.

Ladugård fr SO, Långträsk 1:17

På gården finns också en rundloge från 1866 och en kornbod med spåntak daterad 1871.

Loge och kornbod fr SO, Långträsk 1:17

Runt odlingarna ner mot sjön står välbevarade lador och mot nordväst finns även sommarfåhus och fårhus och längre bort en egen såg. På fastigheten Långträsk 1:6, sydost om 1:17 återfinns också ett rikt byggnadsbestånd, men där är de flesta byggnaderna förändrade. I vinkel med bostadshuset finns dock en mycket välbevarad enkelstuga byggd 1837, som tidigare hade bakugn.

Enkelstuga fr V, Långträsk 1:6

Vind och vindskammare används som bod och klädkammare.

Enkelstuga, vindsfarstu

Här kan man tydligt se att takhöjden i köket är två stockvarv högre än i förstugan.

Utmärkande för byn Långträsk är de många rundlogarna som tidigare alltid hade en kornbod intill. Fortfarande finns åttkant logar på nästan alla fastigheter i byn Långträsk. De flesta rundlogarna i byn Långträsk har timrats med laxstjärtnutar, men logen på fastigheten 2:5 från 1857 har sammanfogats med dubbelhaksknutar. Nära intill den står en timrad kornlada från 1871 med ett avlångt fönster som ljusinsläpp på vinden.

Kornbod och loge fr NO, Långträsk 2:5

På fastigheten Långträsk 3:4 finns en mycket välbevarad bagarstuga från 1934. Den här stugan var en av många tillfälliga bostäder som

lokalbefolkningen hyrde ut till samerna från Malå, när de hade sina renar på vinterbete i närheten.

Bagarstuga fr NV, Långträsk 3:4

På fastigheten Långträsk 2:4 har jordbruk med djurhållning bedrivits relativt länge och både bostadshus och ekonomibyggnader har förändrats. För att ersätta delar av det gamla byggnadsbeståndet har bodar flyttats fram till gården på senare tid. De är alla impregnerade och förvanskade från ursprungligt skick. Detsamma gäller kornboden med vittekors från 1746, som flyttats från logen ner till sjön. På flera av gårdarna i byn står bodar vid sjön.

Mangårdsbyggnad fr SV, Långträsk 2:4

Däremot är den gamla, stora mangårdsbyggnaden från 1860 rödmålad och väl bevarad. Parstugan hade tidigare trappstege till övre våningen, men fick senare ett tillbyggt trapphus. Pardörrens placering ger plats för "riktig" trapp.

Trapphus, Långträsk 2:4

Längre söderut, nära landsvägen finns en trelängad gård på fastigheten Långträsk 2:16. Där har bostadshusets entré flyttats för att ge utrymme för inomhustolett, men andra byggnader är bevarade. Den stora mangårdsbyggnaden - parstugan från 1899 har synlig timmerfasad liksom dubbelboden intill som timrades 1880.

Manbyggnad fr N, Långträsk 2:16

Nära landsvägen finns ett välbevarat skolhus och tillhörande uthus med dass för elever och lärarinna, samt förråd. Eleverna kom bl.a. från Myrberg, Brännlund, Svartnäs. I slutet av 1930-talet brann skolbyggnaden där undervisning bedrivits sedan 1907 och skolan inhystes i en gammal parstuga i byn. Några föräldrar ansåg att lokalen var för kall och dragig och anmälde saken till hälsovårdsnämnden. Resultatet blev att skolstyrelsen inte ville bygga en ny skola utan hellre hyra. År 1944 byggde Bror Norberg en ny skola på eget initiativ och hyrde ut den fram till slutet av 1950-talet, när skolverksamheten i byn drogs in. Huset fungerar nu som samlingslokal.

Skolhus fr S, Långträsk 1:12

Till byn hör även gårdar på Långträskkammens sluttning ner mot norra sidan av Månsträsket, nordost om radbyn.

Dessa är idag fritidsfastigheter och har en del

bevarade byggnader.

På fastigheten Långträsk 1:5 finns till exempel hela ladugårdslängan, med gödselrum kvar.

Ladugård fr V, Långträsk 1:5

Bostadshus och härbre på fastigheten är förändrade, men öster om bostadshuset finns den gamla bersån ännu kvar.

Berså Ö
bostadshus,
Långträsk
1:5

Långträskts karaktär och värden:

- By av radbykaraktär
- De väl sammanhållna gårdsenheterna
- Det omgivande öppna och hävdade kulturlandskapet
- Gårdarnas placering kring sjöarna och bevarade sjöbodar
- Bevarat ladlandskap
- Det rika byggnadsbeståndet av väl bevarade byggnader på fastigheten Långträsk 1:17
- Enkelstugan på Långträsk 1:6
- Rundloge och kornbod på Långträsk 2:5
- Bagarstugan på Långträsk 3:4
- Parstugan och sjöboden på Långträsk 2:4
- Parstugan och dubbelboden på Långträsk 2:16
- Skolbyggnaden med uthus på fastigheten Långträsk 2:12
- Ladugårdslängan på "kammen", fastigheten Långträsk 1:5

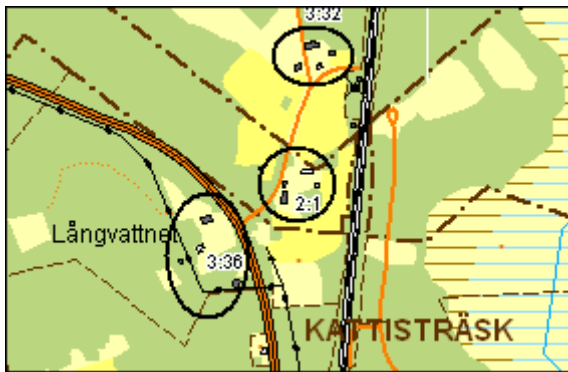
Status:

- Kulturmiljöprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Det öppna kulturlandskapet bevaras

Långvattnet – Melsliden

Byn Långvattnet ligger i den sydöstra delen av Norsjö kommun, strax söder om Melsliden, vid väg 712 mellan Åsträsk och Bastuträsk. I början av 1900-talet drogs stambanan förbi Långvattnet och ett banvaktarboställe uppfördes. Det är tyvärr inte kvar i dag, men detaljer på det närmaste bostadshuset visar inspiration från utsmyckning av järnvägens byggnader.

Fastigheten Kattisträsk 3:32 ligger nära järnvägen och är byns nordligaste boställe. Marken köptes in av banvaktaren som bodde närmare järnvägen och en liten timmerstuga uppfördes till hans son. År 1919 timrades ytterligare en våning på huset, som även fick inbyggd förstuga med glasveranda ovanför. För att inrymma en lika stor lägenhet på övre våningen fick byggnaden brutet tak och fönsterkupor. I samband med järnvägens elektrifiering på 1940-talet hyrde rallarbasen med familj övre våningen.

En period inrymdes byns telegrafstation här. På gården bedrevs jordbruk fram till 1960.

Bostadshus i miljö fr SO, Kattisträsk 3:32

Fönstrens överstycken har en speciell dekor och vindskivorna har liknande mönster som många andra hus längs järnvägen. På gården finns även ett sommarhus, en ladugård, en loge och ett garage av lösvirke. Gården omgärdas delvis av en stengärdesgård.

Ladugård fr S, Kattisträsk 3:32

Mangårdsbyggnad fr SV, Melsliden 2:1

Längre söderut, på byns äldsta fastighet, Melsliden 2:1, finns en timrad, lång parstuga uppförd 1847. Byggnaden har inte underhållits.

Ingångspartiet består av en dubbel gustaviansk spegeldörr med överljus och snickeridekorerade foderbrädor. Fasaden är delvis brädslagen och omålad.

På gården finns även bl.a. en timrad dubbel bod och en ladugård.

Pardörr, Melsliden 2:1

I manbyggnaden inrymdes skola på 1920-talet.

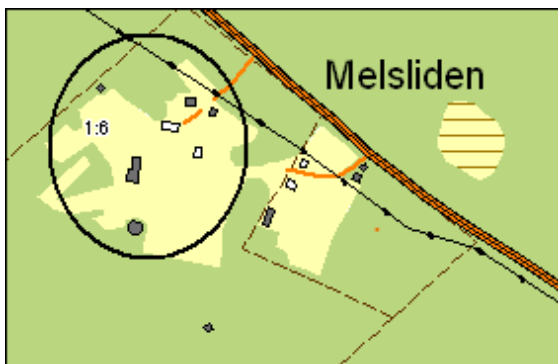

Dubbelbod och ladugård fr NO, Melsliden 2:1

Väster om väg 712 ligger fastigheten Kattisträsk 3:36, som bebyggdes i mitten av 1800-talet. Där är bostadshusets fönster bytts ut. I skogskanten finns ett timrat härbre och söder om gården en välbevarad åttkantloge.

Loge fr NV, Kattisträsk 3:36

Strax nordväst om Långvattnet ligger Melsliden med 2 fastigheter söder om landsvägen. Melsliden 1:6 insynades som nybygge 1798 och är byns stamhemman. Odlingsmarken kring den trelängade gårdsenheten hålls öppen och byggnaderna är väl bevarade.

Manbyggnaden är en parstuga uppförd på 1840-talet och i pigkammaren på övre våningen finns vägg och golvmålningar som troligen är gjorda av Per Olof Hållén på 1860-talet. Målningarna utgörs av marmoreringar och blommönster i grått och rostbrunt.

I vinkel med bostadshuset finns en samtida enkelstuga. Båda byggnaderna har ytterdörrar med dekorerade foder och överstycken.

Gårdsbild fr S, Melsliden 1:6
Farstukvist parstuga fr S,

Ytterdörr sommarhus fr V,

På gården finns även ladugård, rundloge, en stolpbod från 1841, en loftbod och en dubbelbod med vidbyggt dass. Alla byggnader är timrade och väl bevarade.

Ladugård och loge fr NO, Melsliden 1:6

Uthuslänga fr SV

Bagarstuga fr SV

Långvattnets karaktär och värden:

- Fet öppna och hävdade landskapet
- De väl sammanhållna gårdsenheterna
- Bostadshus, sommarstuga, ladugård och stenmur på fastigheten Kattisträsk 3:32
- De äldre byggnaderna på Melsliden 2:1, speciellt mangårdsbyggnaden
- Bod och loge på Kattisträsk 3:36

Melslidens karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet
- Gårdens enhetliga byggnadsstruktur på fastigheten Melsliden 1:6
- Det rika utbudet av timrade väl bevarade byggnader
- Mangårdsbyggnaden med interiörmålningar av Per Olof Hållén.

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Mensträsk

Byn Mensträsk ligger knappt 2 mil norr om Norsjö vid väg 365 norrut från Bäverhult. Vägen som även kallas "Militärvägen", började byggas 1896-1897 och blev en viktig förutsättning för utveckling och näringsverksamhet i trakten.

Tillgången på fisk var en viktig anledning till bosättning i området. Tidigare fiskade invånarna i Skråmträsk och Norsjö-Långträsk gädda här. Och när fisken i Kvavisträsket "kvamne å" (kvävdes) kom även Kvavisträsknybyggarna och fiskade här. Platsen för deras tillhåll under fiskeperioderna kallas än i dag Kvasholmen.

Den bevarade delen av linbanan drivs i dag som turismföretag, men påminner om gruvnäringens betydelse för trakten. Grannbyn Maurliden, med den äldsta bevarade byggnaden från 1808 ligger nu inom Maurlidengruvans industriområde.

Det första nybygget i Mensträsk insynades 1775 och 1777 flyttade Olof Jonsson med hustrun Margareta Ersdotter, fem barn och Olofs yngre bror Jon till Mensträsk 1.

På samma plats ligger i dag fastigheten 1:7. Den äldsta bevarade byggnaden är en bagarstuga från 1874, med timmerfasad, korspostfönster och pardörr med stilrent dekorerad omfattning och överljusfönster.

Parstuga fr NV, Mensträsk 1:7

1948 startade Torbjörn Bask tillverkning av knämatare till bergborrmaskiner i denna stuga, men redan 1952 var verkstaden för trång och företaget flyttade till Norsjö.

På fastigheten finns även en rundloge av speciell konstruktion samt en timrad kornbod från samma tid intill.

Loge och kornbod fr Ö, Mensträsk 1:7.

Datering av logen (1877) återfinns i ögonhöjd på byggnadens norra sida. Det var dåvarande fastighetsägare och timmermannen Erik Nilssons (Erik Nicsha) egen idé. Han timrade flera byggnader i trakten och ansåg att dateringen

skulle vara lätt att läsa och placerad på norra sidan för att skyddas mot solen.

På gården byggdes redan på tidigt 1900-tal egen ångsåg och än idag har fastigheten eget sågverk för husbehovssågning.

Här finns även sommarladugård med bevarad inredning och ett lider med en del för bräder och en annan del för vagnar och redskap. Mangårdsbyggnad och ladugårdslänga är nybyggnader i liknande stil som de ursprungliga byggnaderna.

På fastigheten Mensträsk 3:43 finns en exteriört välbevarad enkelstuga från 1830, byggd av Anders Olofsson, ”Tobaks-Ant”, en av sönerna till byns förste nybyggare.

Mellan 1922 och 1947 hade ”Kooperativa” filial i denna byggnad, som även fungerade som lokalt postkontor.

Med anledning av att byggnaden drabbats av hussvamp har byggnaden renoverats på senare tid. Skadade timmerstockar och golvplan-kor har bytts ut. Vissa fönster har också ersatts med nytillverkade i samma modell och en pardörr av Erik Nischa har återbördats till byggnaden.

Gårdsbild fr SO, Mensträsk 3:43

Bostadshuset på fastigheten Mensträsk 3:33 är ett välbevarat funkishus med valmat tak och rappad, vit fasad byggt i två omgångar. År 1938 byggdes den första våningen och 1947 påbyggdes ytterligare en våning.

Bostadshus fr S, Mensträsk 3:33

Tidigare ägare och upphovsmannen av huset hade lastbilsåkeri med anställd personal 1935-1970 och den vinkelbyggda uthuslängan har därför stora garage i västra delen och en bostadsdel på den östra sidan.

Uthuslänga fr SO, Mensträsk 3:33

Skolbyggnaden på fastigheten 3:40 togs i bruk i början av höstterminen 1934. För att bygget skulle verkställas bidrog byborna tillsammans med 40 dagsverken à 5 kr = 200 kr dvs. samma summa som kostnaden för tomten. Anbudet som antogs på byggandet av huset med två klassrum, gymnastiksal, bostad för lärarinna och uthus med vedbod och dass, var 9.940 kr. 1954 byggdes separat lärarbostad bredvid. 1973 upphörde skolverksamheten. Nu fungerar byggnaden som samlingslokal.

Byastuga fr NO, Mensträsk 3:40

På fastigheten 3:59 byggde Karl och Hilma Eriksson ett nytt hus 1930, som inrymde både café och bageri. Verksamheten hade startats i en mindre byggnad av Hilmas bror Svante Nilsson, som blev speciellt känd för en egen tjock, segmjuk spisbrödkaka, ”Svantekakun”, gräddad i vedeldad ugn.

I slutet av 1940-talet överläts bageriet åter till Svante och byggnaden renoverades. Bland annat togs ingången i nordvästra hörnet bort. På senare tid har byggnaderna underhållits på sådant sätt att stil och karaktär är bevarade.

Gårdsbild fr SV, Mensträsk 3:59

På gården finns i dag förutom bostadshuset, en uthuslänga, lekstuga och en timrad loge nere vid Östreträsket (östra delen av Mensträsket).

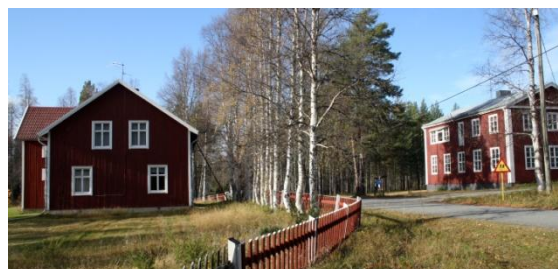

Lekstuga fr Ö

Loge fr NV, Mensträsk 3:59

Gården omgärdas av ett rödmålat spjälstaket med vita detaljer. Tillsammans bildar skolan och det gamla bageriet en fin kulturmiljö.

Gårdsmiljö fr SO, Mensträsk 3:59

Mensträsks karaktär och värden:

- Parstuga, loge, kornbod, lider och smedja på fastigheten Mensträsk 1:7
- Funkishuset på 3:33
- Skolbyggnaden på 3:40
- Enkelstugan på 3:43
- Bostadshus, uthus, loge, lekstuga med inramning av staketet på 3:59.

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet bevaras

Myrberg

Byn Myrberg ligger på Killingbergets sydvästra sluttning mellan Månsträsket och Sävitjärnen.

Marken tillhörde tidigare storhemmanet Sörlångträsk och insynades som eget nybygge 1819.

I dag består byn av sex fastigheter, placerade i lidläge på båda sidor av väg 791 drygt 6 km nordväst om Bastuträsk.

De flesta byggnaderna är förändrade, men landskapet är öppet och hävdad.

En bit öster om den samlade bebyggelsen ligger en gårdsgrupp med bevarade timmerbyggnader på fastigheten Myrberg 1:11.

Timmermannen Nikanor Norkvist från Furuliden, Långträsk, uppförde på sent 1800-tal en enkelstuga i två våningar och en bagarstuga på beställning av dåvarande hemmansägaren Palmgren.

Mangårdsbyggnad fr SV, Myrberg 1:11

Paul Larsson, som var en delägare på 1960-talet byggde till veranda i stället för den enkla trapp som huset tidigare hade.

År 1982, när Mats Larsson hade köpt hemmanet började han rusta upp husen och bytte ut de gamla fönstren mot nya specialbeställda, inåtgående 3-glasfönster från fönsterfabriken ETRI i Bjurträsk. Samtidigt inköptes även nya fönster till bagarstugan.

Farstukvist fr S, manbyggnad

Bagarstuga fr N, Myrberg 1:11

Båda byggnaderna har de för trakten och tiden vanligen förekommande fint profilerade tak-tassarna och dekorerade vindskivorna

Vindskiva bagarstuga, Myrberg 1:11

Myrbergs kulturvärde:

- De två enkelstugorna på fastigheten Myrberg 1:11

Status:

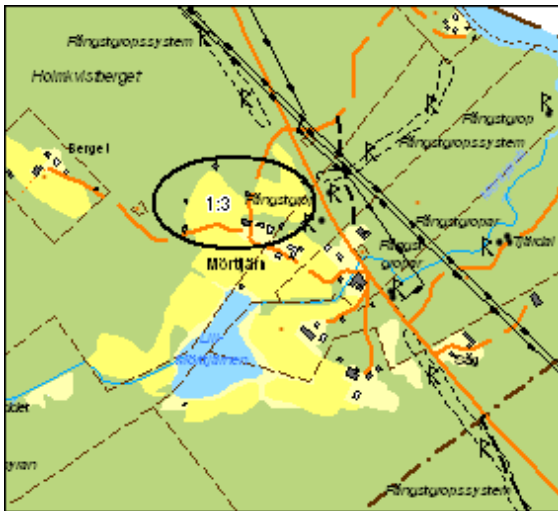
- Kulturmiljöprogram

Åtgärd:

- Byggnaderna bevaras
- Landskapet hålls öppet

Mörttjärn

Byn Mörttjärn ligger söder om Skellefteälven i kommunens östra del. Landskapet är kuperat men öppet kring Lillmörttjärnen mitt i byn. Gårdsgrupperna ligger längs en slingrande byväg på Abborrtjärnbergets norra sluttning ner mot landsvägen och älven. Vid odlingarnas kanter finns lador kvar.

Enligt uppgift är platsen ett gammalt samiskt viste. Mängden av gamla fångstgropar visar också spår av tidig bosättning i området.

Som nybygge insynades bostället 1826, av Olov Nilsson från Stämmingsgården.

Bebyggelsen består idag av äldre bondgårdar med blandad bebyggelse. Framför allt är en del mangårdsbyggnader förändrade, men trots en del nya hus har byns karaktär med sammanhållna gårdsenheter bevarats.

Miljöbild med öppet odlingslandskap kring Lill Mörttjärnen

På byns äldsta gårdsplats, fastigheten Mörttjärn 1:3 finns en parstuga i två våningar från 1897, med bevarad timmerfasad, profilerade takåsar och dekorerade vindskivbrädor. Verandan med balkong är även bevarad, förutom takets form.

Mangårdsbyggnad fr S, Mörttjärn 1:3

Tillhörande ekonomibyggnader är också väl bevarade. Här finns en vinkelbyggd timrad ladugård, sommarfähus, logar och lador.

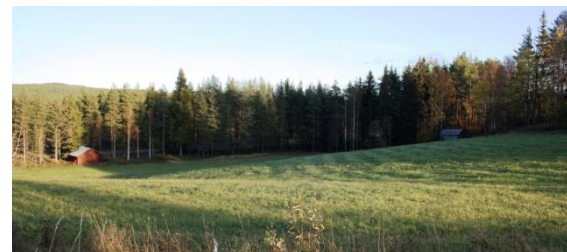

Ladugård fr SO, Mörttjärn 1:3

Lada 1 och sommarfähus fr , Mörttjärn 1:3

Mellan byväg och landsväg, nordost om manbyggnaden är också marken hävdad.

Utsikt mit NO, Mörttjärn 1:3

Mörttjärns kulturvården:

- Fastigheten Mörttjärn 1:3 med sitt rika bestånd av välbevarade byggnader
- Byns karaktär och gårdarnas placering
- Det öppna odlingslandskapet med lador med bevarade lador

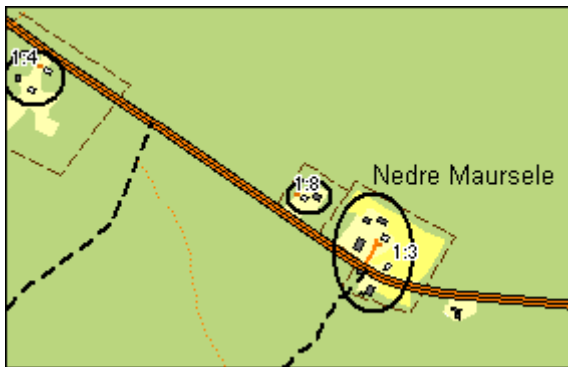
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet
- Byggnader bevaras

Nedre Mauricele

Nedre Mauricele är beläget i nordvästra delen av kommunen, knappt 2 km från gränsen till Malå vid väg 1012 söder om Skellefteälven.

Nybygget insynades 1832 av Anders Eriksson från Mensträsk, men de första åren användes stället främst för tjärbränning.

Tecken på skogsbrukets betydelse för gårdens utveckling finns bl. a. i en gammal sågplats öster om byn.

Omkring 1850 flyttades en enkelstuga från Mensträsk till Nedre Mauricele. År 1865 timrades tre stockvarv till på höjden och än i dag står samma byggnad kvar på fastighet Mauricele 1:3. Stugans pardörr omges av en rikt dekorerade dörrinfattning och smala överljusfönster.

Enkelstuga fr NV, Mauricele 1:3

Pardörr

Väster om Mauricele 1:3 avstyckades en tomt, Mauricele 1:8, till Anton Sandström som var dräng på gården.

1937 byggde han upp ett eget bostadshus och uthus, som än i dag är mycket väl bevarade.

Bostadshus fr SO, Mauricele 1:8

Bostadshuset uppsatt 1879 har förändrats vid renoveringar och två härbren har tillkommit på senare tid. Däremot är bodlänga, ladugård, loge och garage bevarade och väl underhållna. Mot skogen, söder om gården, finns ett mycket välbevarat sommarfåhus med inredning som tydligt visar att korna på gården var småväxta.

Sommarfåhus fr SV

Delar av en gärdesgård vid byggnadens knut är minnen från dåtidens skogsbyte för kreaturen.

Bostadshus fr NV, Mauricele 1:8

Små runda fönster på gavlarna fungerar som ljusinsläpp.

Gårdsbild fr SO, Mauricele 1:3

Uthus fr V, Mauricele 1:8

På fastigheten Maursele 1:4 finns en timrad enkelstuga uppförd 1887 av kraftkarlen Jonas Vesterlund. En av hans döttrar Hedda Jakobina blev nästa generation som bodde här. Hon födde och fostrade 11 barn i stugan som endast inrymde en liten kammare och kök.

Enkelstuga fr S, Maursele 1:4

Pardörr, enkelstuga Maursele 1:4

På 1960-talet dekorerade barnbarnsbarnet Bo Fjellman från Vilhelmina stugans pardörrar med fantasiblmster. Övanför dörren finns en rad av små fönster som släpper in dagsljuset i förstugan.

Ladugård och bagarstuga har kolats upp, men uthuslänga med bod, vedbod och dass finns kvar vid skogskanten.

År 1938 byggdes ett nytt bostadshus norr om den första stugan. Byggnaden är bevarad, men på den nordöstra sidan har grunden delvis rasat in.

Bostadshus fr N, Maursele 1:4

Nedre Maurseles karaktär och värden:

- De väl underhållna med bevarade gårdsgруппerna
- Det relativt öppna kulturlandskapet.
- De äldre bevarade byggnaderna på fastigheten Maursele 1:3
- Den välbevarade, inhägnade gårdsenheten Maursele 1:8
- Enkelstugan och bostadshuset på Maursele 1:4
- Staketet som inhägnar enheterna Maursele 1:3 och Maursele 1:8

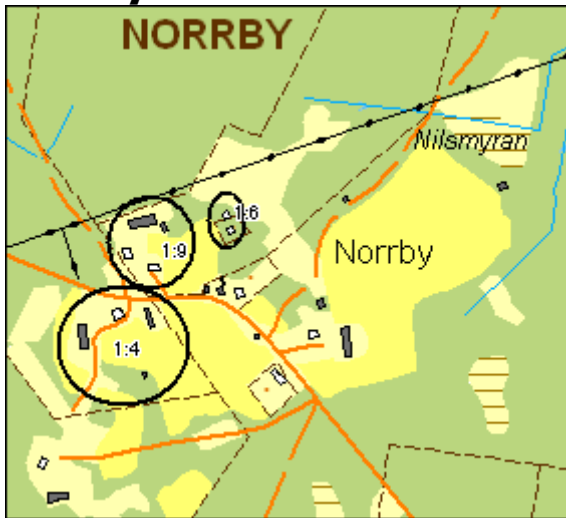
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Norrby

Byn Norrby, 3 km nordost om Norsjö samhälle, är högt belägen med omgivande myrmarker.

Efter att länge ha fungerat som fäbod, blev Norrbyn en fast bosättning i samband med utflyttning från "moderbyn" - Sörbyn.

Platsen insynades som nybygge 1856. Bebyggelsen består av gårdsgrupper på båda sidor om byvägen i ett öppet odlingslandskap. Vissa byggnader är förändrade, men här finns en del bevarade miljöer kvar.

Norsjökonstnären Viktoria Nygren bodde och hade sin ateljé i Norrby.

Gårdsbild fr Ö, Norrby 1:9

Fastigheten Norrby 1:9 är den äldsta gårdsplatsen i byn och än i dag en sammanhållen bevarad gårdsenhet. Mangårdsbyggnaden är en

timrad parstuga från 1894. Fasaderna har panelarkitektur med fasspont i olika riktningar, med vita ister mellan fälten. Timmerknuten är inbyggd under skyddande brädor. På senare tid har en altan tillbyggt.

Panel fr Ö, Norrby 1:9

Ladugård fr So, Norrby 1:9

På gårdens norra sida står en välbevarad ladugård och i vinkel med den en dubbelbod från 1891.

Datering

Dubbelbod fr SV, Norrby 1:9

På södra sidan av den fyrängade gården står sommarhuset, en parstuga från 1889.

Sommarstuga fr NV, Norrby 1:9

Gårdsbild fr SV, Norrby 1:6

Viktoria Nygren föddes i Norrby och böjade tidigt skapa bilder. Hon utbildade sig till småskollärarinna, men sjukdom medförde att hon vid 50-års ålder tvingades sluta undervisa. Sedan ägnade hon sig intensivt åt sitt måleri. Viktoria Nygren var djupt religiös, vilket fick uttryck i hennes måleri. Hon målade också gärna landskap, porträtt och stilleben. Hennes poetiska ådra medförde att poesin var ett nödvändigt komplement till bilderna. År 1944, vid 59 års ålder hade hon sin första utställning. Alla tavlor såldes och mottagandet av konstkritiker var mycket positivt. Därefter följde flera utställningar runt om i landet.

Öster om gårdsgruppen Norrby 1:9, på fastigheten Norsjö 1:6, bodde konstnären Viktoria Nygren. Än i dag finns hennes ateljé och bostadshus kvar. Den lummiga trädgården med en hägg som vårdträd inramas av ett staket.

Detaljer och ovanlig färgsättning gör att bostadshuset skiljer sig från andra byggnader från 1930-talet.

Bostadshus – dörröverstycke.

På södra sidan byvägen finns fastigheten Norrby 1:4.

Där finns en trelängad gård med delvis renoverade och förändrade byggnader.

På östra sidan står en lång, bevarad uthuslänga med bostadsdel i södra änden. Byggnaden är inte förändrad, men inte heller underhållen.

Uthuslänga fr NV, Norrby 1:4

Bostadsdelens pardörr har rikligt dekorerad infattning och på den rundade överliggaren är date-ringen 1855 inristad.

I hallonriset söder om bostadshuset står en timrad bod från 1883.

På gården finns även en ladugård från 1939.

Uthuslänga - pardör

Norrby's kulturvärden:

- Den fyrlängade gårdsgruppen med väl bevarade byggnader på fastigheten Norrby 1:9
- Bostadshuset och ateljén på Norrby 1:6
- Uthuslängan med bostadsdel på fastigheten Norrby 1:4

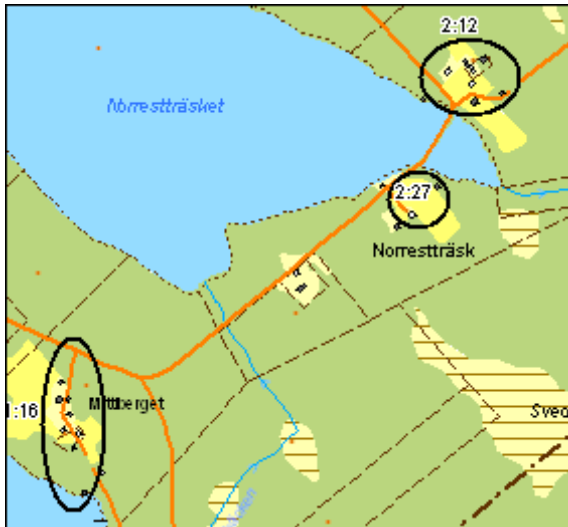
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet bevaras

Norrestträsk

Byn Norrestträsk ligger ca en halv mil nordost om Bjursele på Sillarlidens sluttning ner mot Norrestträsket. Byn kallas lokalt "Sillarlia". Enligt uppgift fanns det ett sameviste här och kvinnan hette Silla. Först 1937 bröts bilväg till byn.

Stamhemmanet "Mittiberget", vid Sörträsket sydväst om de övriga gårdarna, insynades 1802.

1850 uppfördes en kvarn i Norrestträskbäcken och några år sedan även en spånhyvel. För anläggningarna byggdes en damm vid bäckens utlopp i Norrestträsket. Mellan 1940 och 1967 utnyttjades kvarnplatsen till egen kraftstation.

Norrestträsk består i dag av fem välskötta fritidsfastigheter med öppet kulturlandskap omkring. Vissa byggnader är förändrade, men byn har kvar sin karaktär med väl sammanhållna men avskilda gårdsenheter efter den slingrande byvägen.

Mangårdsbyggnad fr Ö, Norrestträsk 1:16

Gården "Mittiberget", har idag fastighetsbeteckningen Norrestträsk 1:16, men från den är en enkelstuga från 1860 avstyckad till fastigheten Norrestträsk 2:29.

Byggnadsgruppen är högt beläget men ändå nära Sörträskets östra strand på Mittibergets sluttning mellan sjöarna Norrestträsket och Sörträsket. Gårdens äldsta byggnad är mangårdsbyggnaden med första våningen från 1821 och en senare tillbyggd övervåning. Huset har inbyggd veranda på långsidan.

I både kök, trapp och vindskammare finns välbevarade målningar utförda av Per-Olof Hållén 1866. Här finns exempel på både schablon-, stänk- och frihandsmålning. (Se tidskriften Västerbotten 2000/2, "Vackert å grant".)

Byggnadens fönsterrutor är handblåsta och sägs vara tillverkade på gården av en kringresande glasblåsare.

Runt gårdstunet finns dessutom en bagarstuga från 1930 och en jordkällare.

På gården finns även flera välbevarade ekonomibyggnader, t.ex. vedbod, lada, båthus, fyrkantloge och en stor rundloge.

Alla äldre byggnader är timrade med dubbelhaksknutar.

Loge fr S, Norrestträsk 1:16

På fastigheten Norrestträsk 2:29 finns en välbevarad enkelstuga som tidigare tillhörde samma fastighet som övriga byggnader i gårdsgruppen "Mitti-berget".

Då kallades huset för drängstugan.

Enkelstuga fr S, Norrestträsk 2:29

På fastigheten Norrestträsk 2:27 står ett väl bevarat bostadshus byggt omkring 1930, med överbyggd veranda i två våningar. Många samtida hus har byggts om för att få mer utrymme på övre våningen, men detta har takformen kvar.

Bostadshus fr NV, Norrestträsk 2:27

Den första bilvägen till byn gick öster om sjön, men senare har en vägbank byggts till gårdarna på norra sidan viken.

Utfylld väg över nordöstra viken av Norrestträsket.

Vid nordöstra stranden, på fastigheten Norrestträsk 2:12 finns en annan väl bevarad gårdsenhet med många byggnader.

Gårdsbild fr S, Norrestträsk 2:12 och 2:30

Den väl bevarade sommarstugan är den äldsta byggnaden och första bostadshuset på gården. Enda förändringen är ny utsmyckning av fönster- och dörrinfattningar.

Sommarhus fr V, Norrestträsk 2:12

Uthuslänga fr S, Norrestträsk 2:12

I uthuslängan inryms längst västerut ett dass med 3 sittplatser.

Mellandelen är vedbod och längst österut fanns det en handelsbod från tidigt 1900-tal. I taket hänger vågen kvar och under byggnadens gavel finns iskällaren bevarad. Boddelen inreddes på 1960-talet till bostad.

Mangårdsbyggnad frS, Norrestträsk 2:12

Mangårdsbyggnaden är en enkelstuga som återstälts de senaste åren. Timmerväggarna har frilagts och huset har åter fått en stor veranda. Ursprungliga koniska, svarvade brostolpar har återanvänts.

På en avstyckning av Norrestträsk 2:30, finns den s.k. ”fasterstugan” – en förmånsstuga där två ogifta, synskadade systrar bodde. De försörjde sig genom att fläta mattor och sy ihop dem till runda eller ovala mattor. Huset är mycket väl bevarat förutom dekorationerna runt fönstrens överdel. I denna byggnad är timmerknutarna försedda med en rundad, stående fyllning som ger knuten en rund form, men den kan även ha praktisk betydelse som tätning eller skydd.

Loge fr S, Norrestträsk 2:30

Förmånsstuga fr S, Norrestträsk 2:30

Bakom förmånsstugan på samma fastighet, står en rundloge som flyttats flera gånger på samma gård. Anledningen är att förre hemmansägaren och nuvarande ägares far, Johan Lidén, hade en dröm om att bygga en logkyrka. Han var diakon och hade tidigare inbjudit till gudstjänster i hemmet. Från början höll man till inomhus, sedan passade man på att använda foderladan i ladugården innan höskörden skulle in. 1971 tog han hjälp av sonen och flyttade upp rundlogen till gården och 1972 hölls det första sammarmötet i logkyrkan, ”Sillarlimötet”.

Norrestträsk kulturvärden:

- De väl sammanhållna gårdsenheterna med sina välbevarade byggnader
- Det omgivande öppna och hävdade kulturlandskapet
- Gårdsgruppernas placering kring sjöarna
- Det rika byggnadsbeståndet med väl bevarade byggnader på gården Mittiberget dvs. fastigheterna Norrestträsk 1:16 och 2:29, där fastigheten 2:29 är avstyckning kring en enkelstuga i gårdsgruppen.
- Enkelstugan med målningar av Per-Olof Hållen på Norrestträsk 1:16
- Bostadshus på Norrestträsk 2:27
- Det rika byggnadsbeståndet med väl bevarade byggnader på fastigheterna Norrestträsk 2:12 och 2:30, där fastigheten 2:30 är en avstyckning med förmånsstugan och logen.

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Det öppna kulturlandskapet bevaras

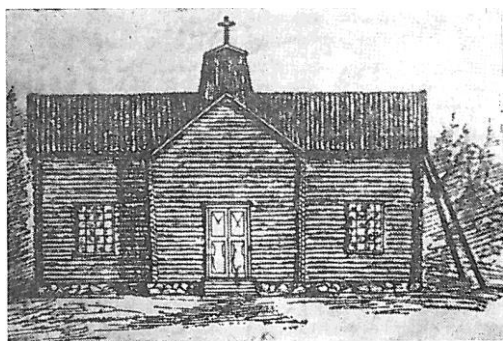

Norsjö

Någon säker datering på den första fasta bebyggelsen i "Norsjön" har inte påträffats, men i Gustav Vasas jordebok från 1543 finns det fem bönder upptagna under Norsjö by och på Johan Persson Geddas karta från 1664 har två nya gårdar tillkommit. Efter ytterligare drygt 100 år, 1774 finns tretton gårdar i Norsjö varav fem i Sörbyn. Därefter ökade befolkningen snabbt. Vid generationsskiften delades ofta gårdarna och när storskiftet skedde 1810-11, fanns det 21 hemman i Norsjö by.

År 1881, vid Laga skifte, finns 53 skattägare.

Området tillhörde länge Skellefteå församling, men 1811 bildade Norsjö eget kapellag och fick eget kapell vid häradsvägen (nu Skolgatan). I dag är kyrkgrunden uppmärkt och en minnessten uppförd söder om kommunhuset.

Norsjö församlings äldsta kyrka 1811-1850, vid nuvarande Skolgatan.

För Norsjöborna blev det en stor fördel att befrias från den tunga kyrkogångsplikten, som innebar att infinna sig i Skellefteå och bevista gudstjänsten 10 söndagar per år. Varje besök tog ungefär en vecka (två resdagar vardera vägen, kyrkbesök lördag och söndag och en dag för nödvändiga inköp). Det var både tungt och tidsödande men det krävdes speciella skäl för att bli befriad. En giltig anledning var egen sjukdom, om den kunde styrkas. En annan kunde vara att gäddleken pågick så att man måste vara hemma och skaffa mat för familjens behov. Var fjärde söndag måste dock någon från varje gård infinna sig (det kunde vara en dräng).

När Norsjö hade fått eget kapellag började man även arbeta för att få sköta sin egen "mantals- och skattskrifning". Efter en del diskussioner om hur ersättningen till "Krono Befallningsmannen i Fögderiet och Härads-skrivaren för besvär och tidsspillan jämte andra utgifter som en resa hit i detta ärende skulle ådraga ..." skulle ordnas, blev det klart att även skatteuppbörden skedde på kyrkplatsen, vilket var en viktig förutsättning för Norsjöns utveckling.

J.A. Linder var Norsjöns första präst och även högt aktad som lantbrukare, trädgårdsmästare, arkitekt, snickare, svarvare, träskulptör, akvarellmålare och tecknare.

År 1810 inköptes "prästhemmanet" på Näset söder om Norsjö och där byggdes prästgården, som var inflyttningsklar 1813.

Foto av prästgården på Näset, ur Hembygdsboken Norsjö Socken.

År 1834 blev Norsjö självständig församling. Kapellet i tätorten blev aldrig riktigt klart utan var dåligt och väldigt kallt. Problemet diskuterades och löstes av landshövding Montgomery, när han vid ett tillfälle besökte prästgården på Näset. Efter att han hade gått upp på backen ovanför prästgården sa han "här ska kyrkan ligga ty det står skrivet att man drager upp till Herrens gårdar .....". Den nya kyrkan byggdes där och invigdes 1850, men först efter 34 år införskaffades kaminer.

Kyrkan på Näset 1850-1909. Senare flyttad till nuvarande kyrkoplats i Norsjö.

Norr om kyrkan byggdes en kyrkstad med 14 byggnader som innehöll mellan 50 och 60 kammare för övernattningsbesök.

När kyrkan låg på Näset användes kornboden vid prästgården för skatteuppbörd i samband med kyrkhelgerna på höst och vår.

När bebyggelsen i nuvarande centrum utvecklades flyttades kyrkan till nuvarande plats där den invigdes 1911, 100 år efter första kyrkan. Redan ett år senare antändes kyrkan av blixten och brann ner till grunden. En ny kyrka byggdes, men strax före invigningen 1915 drabbades även den av brand. Med samma ritningar som grund byggdes ännu en kyrka – den nuvarande kyrkan.

Näset – Prästudden

Kyrkogården och den kyrkoruin på Näset är fast fornlämning (Raä 17) och kyrkstadsgårdarna är fast fornlämning (Raä 199). Kyrkstugorna flyttades samtidigt som kyrkan.

Vägen mellan kyrkplatsen och prästgården

Nere vid sjön står prästgården från 1813 kvar på fastigheten Norsjö 15:29. Genom åren har den varit ålderdomshem, skogsbruksskola, fritidsgård och vandrarhem. I dag är den privatägd och ombyggd, men dateringen är sparad.

Datering, Prästgården, Norsjö 15:29

Kvar på gården finns även kornboden, en stor och vältimrad bod som en tid användes för skatteuppbörd. Den kallades tiondebod eftersom att man betalade en tiondel i skatt. Innan det fanns mynt skedde betalningen ofta i korn, som då var mycket värdefullt. Av den ursprungliga gårdsenheten, som nu är delad, finns även en bevarad långloge.

Tiondebod fr N, Norsjö 15:29

Långloge fr Ö, Norsjö 15:3

Sörbyn

Flera av de ursprungliga gårdarna låg söder om Noret, vattenleden österut. I Sörbyn fanns även gästgiveri och skjutsstation och här var det marknad i samband med kyrkhelgerna.

1857 blev J.A. Grahn ägare av fastigheten Norsjö 8. Han skrevs som bonde men var också handelsman och marken hade han beslagtagit vid indrivande av en skuld på 800 kr. Han kallades för "Borgarn" och hade affär i en del av mangårdsbyggnaden. När sonen Frans tog över gården avvecklades affärsverksamheten. Han intresserade sig mer för skog och jordbruk, vilket han fortsatte med till slutet av 1940-talet. Efter honom ärvde dottern Fanny gården. Hon hade ingen egen familj utan valde att donera gården till Norsjö Hembygdsförening under förutsättning att en del av bostadens interiör skulle bevaras.

Idag kallas huset Fannygården och har fastighetsbeteckningen Borgaren 1. Av den gamla bebyggelsen finns mangårdsbyggnad, stenkällare, bagarstuga och en del av ladugården kvar. Övriga byggnader på området har flyttats in från andra platser.

"Fannygården" fr N, Borgaren 1

I Fannygården visas idag två bevarade rumsmiljöer och utställningar om lokala fotografer och konstnärer.

På den gamla odlingsmarken i Sörbyn har idag ett villaområde vuxit upp och på en av tomterna finns tätortens äldsta bevarade byggnad. Det är en bod som byggdes här redan 1735 och flyttades efter för att hamna inom tomtgränsen. Boden har troligen haft en stolpkonstruktion under musbrädorna, som nu ligger direkt på hörnstenarna. Den är också i behov av nytt tak.

Bod fr N, Norsjö 5:47

På Burnäsudden i Norsjön, väster om Sörbyn finns det en äldre bevarad gård på fastigheten Norsjö 2:12. På gårdsstället från ca 1900 finns förutom mangårdsbyggnad även sommarhus och ladugård kvar.

Vy fr NO, Norsjö 2:12

Platsen är fornlämning med spår från sten-, brons- och järnåldern. Tidigare fastighetsägare har bl.a. hittat en förhistorisk skida, daterad till tiden omkring 2000 f.Kr.

Längre västerut längs Norsjöns strand, nu Brännan, var det också jordbruksmark förr. På fastigheten Norsjö 2:23 finns idag ett bostadshus som brandchef Olsson lät bygga år 1934. Huset med valmat tak och välvda takkupor är av en modell som ibland benämns bläckhorn.

Bostadshus fr Ö, Norsjö 2:23

Bron var tidigare mindre och hade två pelare. På var sida om entrédörren finns ett litet runt spröjsat fönster - "oxöga". Från byvägen leder en björkallé till husets entré.

Bostadshus – entré.

På fastigheten Råfsan 3, i Sörbyn finns en mindre industribyggnad som uppfördes av Lennart Lindfors 1961 och länge användes som Fordverkstad. Byggnaden uppfördes av prefabricerade element från Betong Sander i Bastuträsk.

Verkstad fr S, Råfsan 3

Verkstad fr NO, Råfsan 3

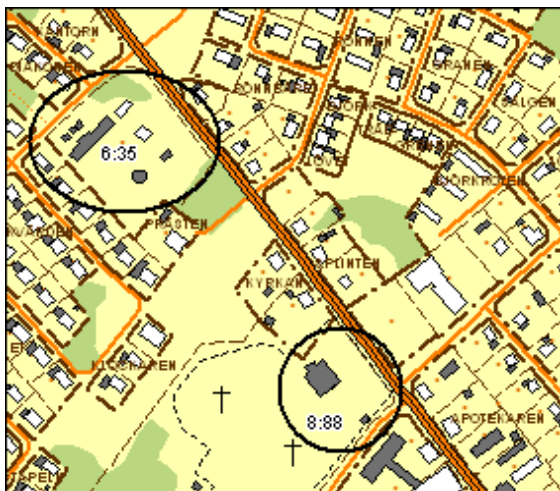
fick namnet Klockarbacken.

På den gamla gårdsenheten flyttades rundloge och bod närmare bostadshuset, som ersatte den gamla mangårdsbyggnaden som brann 1933. Trots den relativt sena tiden är stommen i bostadshuset timrad. Byggnaden är nu varsamt renoverad. Av byggnaderna som tillkom på 1870-talet finns i dag bagarstugan med stenkällare under, ladugårdslänga, rundloge och dubbelbod kvar. En lada har också flyttats in till gårdsgruppen.

Sommarhus fr S, Norsjö 6:35

Klockarbacken – Centrum

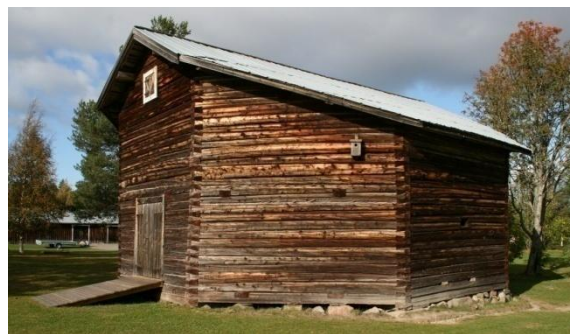

I den norra delen av byn fanns ursprungligen flera gamla hemman, bl. a. Klockars. Idag är endast en av gårdarna till största delen bevarad. Den ligger nordväst om kyrkan, på hemmanet som Carl Johan Lidén bytte till sig mot sin hemmansdel på Storliden 1850.

Fastigheten har nu beteckningen Norsjö 6:35. I slutet av 1970-talet, när det behövdes mark för ett nytt bostadsområde, skedde en fastighetsreglering med avstyckningar från storhemmanet. Det nya bostadsområdet som bildades

Ladugård fr Ö, Norsjö 6:35

Loge fr SO, Norsjö 6:35

Bod fr NV, Norsjö 6:35

Norsjö kyrka som nu står på fastigheten Norsjö 8:88 invigdes 1917.

Det är en enskeppig träkyrka med utbyggt, högt, smalt kor mot väster. Den har kort tvärskepp och det branta, försiktigt brutna sadeltaket är mycket dominerande. På långsidorna fortsätter takfallen i form av kraftiga strävor. Arkitekten Fredrik Falkenberg har ritat byggnaden och även komponerat korfönstret. Stora tätspröjsade fönster finns även mot norr och söder. Mittpartiet i det stora fönstret mot öster, Fågel Fenix, skissades också av Falkenberg men kom på plats först efter en donation 1998. Fasaderna är klädda med rödfärgad panel på förvandring.

Klocktornet är byggt på taknocken och har lökkupol och spira.

Gravkapellet är också från 1917, med fasad av rödfärgad locklistpanel.

Gravkapell fr N, Norsjö 8:88

Interiör mot koret, Norsjö kyrka.

Kyrkan fr S, Norsjö 8:88

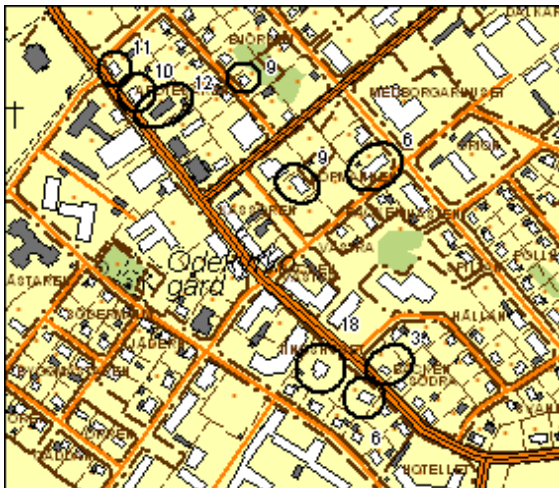
Kyrkan är ett utmärkt exempel på nationalromantisk arkitektur. Den har även värdefulla interiörmålningar av Yngve Lundström. Speciellt rikt dekorerat är koret, men här finns även vackra målningar i taket och på bjälkarna från taket. Vid restaureringen blev även interiörmålningar restaurerade av konservator Albert Eriksson, Sigtuna.

Centrum - Storgatan

Sörbyn var länge kommunens metropol, men i samband med att den nya vägen mellan Skellefteå och Norsjö invigdes 1880 och även blev en genomfartsväg mot inlandet, skedde det en förändring. År 1881 uppförde C.L. Sjöström den första gården med affärslägenhet vid nuvarande Storgatan. Detta var början till utvecklingen av nuvarande centrum.

Fotot i Skellefteå museums arkiv visar hur det såg ut från kyrkans klocktorn på den tiden Storgatan i Norsjö var kantad av fastigheter med affärslägenheter. I dag finns inget av de gamla affärshusen bevarade och de stora tomterna med gårds- hus och ladugårdar har delats och gett plats för nya byggnader.

Fastigheten Apotekaren 10 uppfördes av Örvi- kens skogsbolag i början av 1900-talet, för att inrymma kontor och tjänstemannabostad. Huset fick en tidsenlig panelarkitektur indelad med gördellister och fönster med jugendspröjsning. Många Norsjöbor känner fortfarande huset som "Katt-Annas" från tiden när Anna

Johansson, som hade många katter, bodde där. Mellan 1938 och 1952 hyrde kommunen den övre våningen och använde den som kommu- nalkontor.

År 2008 renoverades byggnaden. I samband med renoveringen 2008 förenklades verandan och fönstren byttes ut till liknande nyttillverkade .

Bostadshus fr NO, Apotekaren 10.

På Apotekaren 11 finns ett tvåfamiljshus som Skellefteå Stads Kraftverk uppförde 1951-52 som bostad till kraftverkspersonal. På ritning- en av Dahlbergs arkitektkontor i Skellefteå fanns även kontorsutrymmen i nedre våningen. På grund av husägarens verksamhet kallade naturligtvis Norsjöborna huset för "El-lyse- palatset".

Byggnaden är karaktäristisk i sin enkla 50-tals- funktionalism och väl bevarad med rappad, rödmålad fasad, balkongräcke av sinuskorrug- rad plåt och broräcke av järn. Bredvid ytter- dörren finns ett sexkantigt fönster och ovanför densamma ett litet tak.

Byggnaden försågs med en källarnedgång på västra gaveln 1964.

Bostadshus fr S, Apotekaren 11

På fastigheten Apotekaren 12 finns Missionskyrkan som ritades av arkitekt SAR, Poul Stampe, i Skellefteå 1956 och var klar för invigning 30 mars 1958. Byggnaden förlängdes med ny entrédörr 1993.

Missionskyrkan fr V, Apotekaren 12

I samma del av tätorten, på fastigheten Björken 9, finns ett välbevarat bostadshus från 1957. Byggnaden har kvar ursprunglig fasad av rosa eternit så kallade Sidiplattor, bro med järnräcke på östra gaveln och liten balkong med räcke av sinuskorrugerad plåt ovanför ytterdörren.

På östra sidan i marknivå finns en speciell källaringång.

Bostadshus fr S, Björken 9

Köpmannen 9 är en centralt belägen, rymlig trädgårdstomt med en ståtlig mangårdsbyggnad med drag av schweizerstil från senare delen av 1880-talet.

Sävenäs AB uppförde byggnaden i korsningen mellan Storgatan och Kusforsvägen och den användes som inspektorbostad till 1952.

”Sävenäsgården” flyttades till nuvarande plats 1966 av Hugo och Åke Dahlberg, som hade ett speciellt sätt att flytta byggnader. De hissade upp hela huset och satte under järnbalkar. Sedan monterades hjulpar på balkarna och byggnaden rullades till den nya platsen.

Sävenäsgården bostadshus och cykelskjul fr SV, Köpmannen 9

På gården finns ett nybyggt cykelskjul med kopierade detaljer från huvudbyggnaden

År 1879 bildades Malå-Norsjö tingslag genom regeringsbeslut och 1878 var tingshuset, en ståtlig korsrostad byggnad i två fulla våningar och ljusa panelfasader klart.

När Norsjö fick sin förste läkare Erik Oskar Nordenadler fick han tjänstebostad på övre våningen. Han sägs även ha anlagt trädgården runt tingshuset.

Framför byggnaden fanns torget och där hölls marknad. Där gjordes också en tennisplan som i folkmun kallades ”herrska-phägn”, eftersom det var en aktivitet för överklassen.

I dag ligger busstorget där.

Vy mot tingshuset.

I dag har fastigheten beteckningen Tingshuset 18. Efter en del förändringar genom åren har byggnaden renoverats och återställt till sin ursprungliga stil. År 1988 nyinvigdes tingshuset som ”Musikens Hus”.

Nu har byggnaden åter en veranda av samma typ som den ursprungliga och snickarglädjen är återställd. Det nya taket är av bandplåt.

Musikens hus fr N, Tingshuset 18

Musikens hus fr N, Tingshuset 18

På fastigheten Tingshuset 6 finns en byggnad från sent 1920-tal. Ursprungligen var det ett bostadshus med oinredd vind.

År 1946 schaktades marken ur och byggnaden fick pannrum i källarplan. Samtidigt inreddes den övre våningen. År 1962 byggdes huset om för att inrymma tandläkarklinik och under en period var här frisörsalong.

År 1987 ändrades verksamheten till kontor. Byggnaden har gul, rappad fasad.

Bostadshus fr N, Tingshuset 6

På norra sidan om Storgatan, fastigheten Backen Södra 3, finns också ett äldre bostadshus som renoverades och tilläggsisolerades 1968. År 1989 bytte det funktion och blev lokal för kontor och studieverksamhet.

På tomten finns uthus med garage och bod.

Bostadshus fr V, Backen Södra 3

På fastigheten Köpmannen 6 finns en stor tegelbyggnad med valmat tak. Det byggdes 1950 som kommunalhus, men har även inrymt bl.a. försäkringskassan.

I slutet av 1970-talet såldes byggnaden till Norrbottens kraftverk. Nu inrymmer byggnaden kontor för Skellefteå Energi Underhåll. Byggnaden är väl bevarad förutom att entrén har byggts om och försetts med tak.

Övre våningen har franska balkongdörrar.

Kontorshus fr Ö, Köpmannen 6

Nordöstra - delen av byn

År 1908 var vägen till Kusfors klar och snallarna kunde hämta varor vid järnvägsstationen. Utfartsvägen mot nordost kom att kallas Kusforsvägen och längs den byggdes också bostadshus med olika typer av uthusbyggnader. De flesta är betydligt förändrade eller utbytta mot nyare hus.

Området kallades Dalkarls-liden efter de inflyttade gårdfarihandlarna Larsson-Lindqvist från dalabyen Älvdalen. De bosatte sig på östra sidan Kusforsvägen.

På fastigheten Släggan 4 vid Kusforsvägen finns ett relativt väl bevarat bostadshus som uppfördes 1928-29 av plåtslagare Jonas Jonson. I byggnaden inrymdes två lägenheter från början. Uthuset på gården var plåtslageriverkstad.

Gårdsbild fr SO, Släggan 4

På senare tid har villaområdet längre österut börjat kallas Dalkarlsleden. Där var tidigare jordbruksmark men i och med högkonjunktur, industrialisering, och jordbrukens avveckling skapades nya inkomstmöjligheter och ladugårdarna tömdes. Hemmanen avstycades och det blev många tomter där det byggdes nya och för den tiden moderna bostadshus. Ett helt område med tegelhus växte upp i nordöstra delen av Norsjö tätort.

På fastigheten Spiltan 1 finns ett välbevarat parhus med vidbyggt garage på södra gaveln. Ritningarna är gjorda 1961.

Parhus fr Ö, Spiltan 1

Huset har putsad fasad med avvikande kulör på fönsteromfattningar, ursprungliga dörrar, fönster, skärmtak, smidesbroar och smidesräcken till gavlarnas balkonger. På södra sidan har varje lägenhet takkupa på övre våningen och indragen uteplats.

Mitt emot på fastigheten Pollux 14, finns en relativt välbehållen gul tegelvilla med vidbyggt garage och litet skärmtak över entrén. Huset har för 1950-talsvillan karaktäristiska proportioner och material.

Bostadshus fr V, Pollux 14

Bostadshus fr S, Pollux 14

I samma kvarter, på fastigheten Pollux 5 finns en villa med vidbyggt garage och smidesbro med litet skärmtak. Fasaden är klädd med stående locklistpanel. Arkitekt Gösta Alm ritade huset 1963.

Bostadshus fr N, Pollux 5

Gatan som inramar bostadsområdet österut heter Solvändan och här finns flera välbevarade bostadshus från 1960-talet.

På Väduren 6 står en karaktäristisk villa i rött tegel, med vidbyggt brunmålat garage. Huset har mörkbruna enlufts-fönster. Den vinkelade bron och balkongen har fina räcken i smide. Originaldörren är kvar men skärmtaket har tagits bort.

Bostadshus fr N, Väduren 6

På Väduren 7 finns en väl bevarad villa med vidbyggt garage. Fasaden är av stående locklistpanel och fönster med omfattningar är vitmålade. Originaldörr, smidesbro och skärmtak finns kvar. Garaget har ny brun port.

Bostadshus fr NO, Väduren 7

På Väduren 11 finns en karaktäristisk tegelvilla byggd på 60-talet, med vitmålade fönster. Entrén har smidesbro och originaldörr med skärmtak ovanför. På senare tid har altan med inbyggd växthusdel tillbyggt mot sydväst.

Bostadshus fr Ö, Väduren 11

Även på Neptunus 2 finns en karaktäristisk tegelvilla med vidbyggt garage och vita enlufts-fönster. Bron har skärmtak och smides-räcke. Dörr och balkongräcke är utbytta.

Bostadshus fr N, Neptunus 2

På Uranus 2 finns också en karaktäristisk tegelvilla med vidbyggt garage och enlufts-fönster med vit karm. Ursprungligt skärmtak och smidesbro med räcke är bevarat. Arkitekt Gösta Alm ritade huset 1966.

Bostadshus fr N, Uranus 2

På fastigheten intill, Uranus 1 finns en karaktäristisk tegelvilla med brunmålade enlufts-fönster, ursprunglig dörr med litet lätt skärmtak samt smidesbro och smidesbalkong med fantasifullt utformade räcken. Det vidbyggda garaget har pulpettak och fasad av liggande brunmålad fjällpanel. Ritningen till huset är gjord av herr Felix Johansson, Finnliden, Norsjövalen 1965.

Bostadshus fr N, Uranus 1

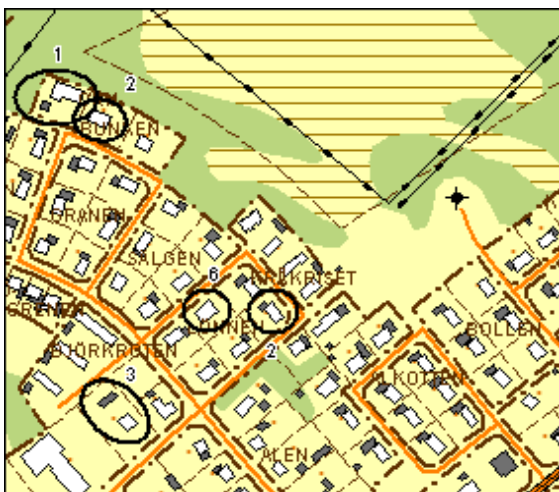
Smidesräcke i tidens formspråk, Uranus 1

På fastigheten Sirius 1 finns en karaktäristisk 1960-talsvilla i 1 våning med gavelfasader i tegel och långfasader i träpanel. Enluftsfönster och litet lätt skärmtak över entrén samt entréparti med sidoljus. Vidbyggt garage med brun liggande fasspont. Ritningen kommer från Hedlundshus, Furudal, och bygglov beviljades 1965.

Bostadshus fr S, Sirius 1

Nordvästra – delen av byn

Norr om kyrkan, vid Kyrkvägen, på fastigheten Björkroten 3 finns ett välbevarat bostadshus som byggdes åt kronojägare Sjöberg 1927. Mot söder har byggnaden frontespis med veranda. Krysspostfönstren med fyrdelade överrutor finns kvar, men har nu korgmarkiser. Trapphuset mot norr är tillbyggt senare. Ursprungligen hade huset två lägenheter.

På tomten finns även en välbevarad uthuslänga med överljusfönster över dörrarna. Byggnaden bevarades men flyttades närmare bostadshuset i samband med att tomten delades 1881.

Den stora tomten med bl.a. berså och trädgårdsland omges av en tätvuxen häck

Bostad fr S, Björkroten 3

Uthus fr S., Björkroten 3

Längre norrut, på Lönnen 2, står en modernistisk mexitegelvilla i ett plan byggd 1972. Fasaden är en karaktäristisk kombination av vitt tegel, mörkbrunt trä och stora enlufts-fönster. Det vidbyggda vitmålade garaget har platt tak och bred mörkbrun taksarg. Gösta Alm, Bastutjärn har ritat huset.

Bostadshus fr N, Lönnen 2

Bostadshus fr Ö, Lönnen 2

På Ormbunken 2 finns ett souterränghus i vitt tegel och bruna trädetaljer byggt 1974, med väl bevarade karaktärsdrag.

Bostadshus fr SV, Ormbunken 2

På Ormbunken 1 finns en stor exklusiv enplansvilla som är ritad av arkitekt Carl-Axel Löv, 1971. Byggnaden uttrycker mycket av 1960-talets modernistiska villaideal. Dess trädetaljer var ursprungligen blå.

Bostadshus fr SV, Ormbunken 1

Ormbunken 1, Entrésida

Vattentornet fr SO, Norsjö 56:22

Vattentorn i stilren 1970-talsmodernism av entreprenör Bygg-Paul AB. År 1975 uppfördes vattentornet med tre slanka pelare i vit glidformsgjuten betong och rödfärgad vattenbehållare i toppen. Ett landmärke i samhället.

Norsjö tätorts kulturvärden:

- Tiondeboden på Norsjö 15:29
- Långlogen på Norsjö 15:3
- Fannygården och bagarstugan på Borgaren 1
- Boden på Norsjö 5:47
- Mangårdsbyggnaden på Norsjö 2:12
- Bostadshuset (Björkallén) på Norsjö 2:23
- Verkstadsbyggnaden på Räfsan 3
- Sommarhuset, ladugården, rundlogen och dubbelboden på Norsjö 6:35
- Kyrkan och gravkapellet på Norsjö 8:88
- Bostadshuset på Apotekaren 10
- Bostadshuset på Apotekaren 11
- Missionskyrkan på Apotekaren 12
- Bostadshuset på Björken 9
- Bostadshuset på Köpmannen 9
- Musikens hus på Tingshuset 18
- Bostadshuset på Tingshuset 6
- Bostadshuset på Backen Södra 3
- Kontorshuset på Köpmannen 6
- Bostadshuset på Släggan 4
- Parhuset på Spiltan 1
- Bostadshuset på Pollux 14
- Bostadshuset på Pollux 5
- Bostadshuset på Väduren 6
- Bostadshuset på Väduren 7
- Bostadshuset på Väduren 11
- Bostadshuset på Neptunus 2
- Bostadshuset på Uranus 2
- Bostadshuset på Uranus 1
- Bostadshuset på Sirius 1
- Bostadshuset och uthus på Björkroten 3
- Bostadshuset på Lönner 2
- Bostadshuset på Ormbunken 2
- Bostadshuset på Ormbunken 1
- Vattentornet på Norsjö 56:22

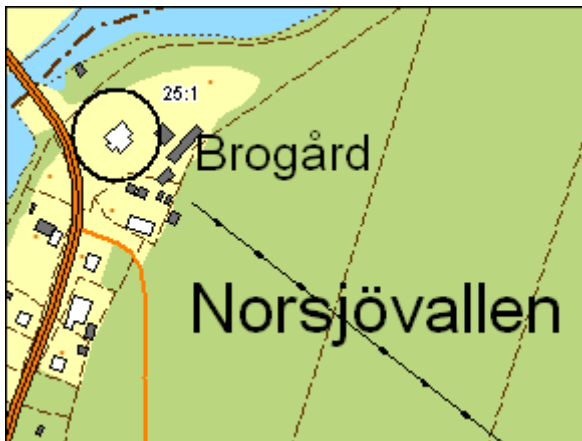
Status:

- Fornvårdsprogram
- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas och bevaras

Norsjövallen

Norsjövallen är benämningen på den samlade bebyggelsen där vägen genom tätorten möter väg 365 (den s.k. Militärvägen), ca. 7 km nordväst om Norsjö.

Längst västerut i Norsjön mynnar Mellanån från väster och Norsjöån har sitt utlopp mot öster. Vattnet delar byn i två delar. Bebyggelsen är blandad, men i stort sett finns den äldre bebyggelsen från ca 1900-1940 öster om vattnet medan villabebyggelse från senare delen av 1900-talet ligger på den västra sidan av ån. Många av tomterna har sjöutsikt.

Förr var området en fäbodvall för Norsjöbönderna och kvarnplats.

På östra sidan, nära landsvägsbron över Norsjöån ligger ”Brogård”, en kulturhistoriskt värdefull byggnad, som bytt funktion genom åren. Fastigheten har beteckningen Norsjö 25:1 och redan 1890 fanns en liten stuga här. I början av 1900-talet tyckte dåvarande ägare, S.A. Andersson att den var för liten och anlätade en arkitekt från Umeå, som fick uppdraget att på plats rita ett hus som passade i miljön. Den 17 maj 1905 var huset klart. Från början drevs en affärsrörelse här. Sedan blev det även skjutsstation och gästgiveri. Stall, vagnslider och magasin fanns på andra sidan vägen. På 1920-talet fanns ett café här. Verksamheten övertogs senare av bl.a. David Larsson, vars ättlingar ännu äger fastigheten.

Bönderna från Norsjö by började tidigt dra nytta av vattenkraften i Norsjöån till sina kvarnar. Enligt jordaboken skattade Norsjö byamän för en kvarn redan 1543. Den första kvarnen fanns mellan landsvägsbron och kvarnplatsen i Larstorp, 300-400 m uppströms nuvarande kvarn.

År 1750 fanns det två kvarnar i Norsjöån, den ena var en skvaltkvarn med vertikal axel och kvarnkall och den andra en mjölkvarn med horisontell axel och vattenhjul.

Kvarnen i Norsjövallen var i bruk till 1977.

Bostadshus fr Ö, Norsjö 25:1

Fönster öv SV, Norsjö 25:1

Huset har genomgått en del renoveringar, med bl.a. bytta fönster, men har bevarad karaktär.

I östra delen av Norsjövallen, på fastigheten Larstorp 1:1, finns ett bevarat kvarnområde av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Nuvarande byggnad uppfördes 1891 av Norsjö Kvarnaktiebolag efter ritningar av J.E. Pettersson, Skellefteå. 1916 övertogs kvarnen av bröderna Tjärnberg. Från 1920 var Alfred Tjärnberg ensam ägare. 1935 tog sonen Emil över ansvaret och drev kvarnen till 1977.

1917 sattes en generator in i kvarnen. Den försåg kvarnen och fyra gårdar med elström. 1922 byggdes en separat kraftstation i anslutning till kvarnen. 1946 tog Skellefteå Kraftverk över eldistributionen och kvarnen byggdes om till eldrift. Fram till 1970 användes kraftstationen för belysning av kvarnen och kvarnägarens bostad.

Kvarnhus fr V, Larstorp 1:1

Tack vare den stadiga konstruktionen står den fyra våningar höga kvarnen fortfarande kvar vid ån. Byggnaden är förutom att den lutar, helt intakt med inredning och maskinpark bevarad.

Interiör 1, Larstorp 1:1.

Mitt emot kvarnen finns också kvarnägarbostaden bevarad. På gården finns dessutom sommarstugan, som man flyttade ut till under sommaren, och lekstugan nordväst om gården.

Söder om mangårdsbyggnaden finns gårdens tvättstuga och den stora ladugården med kvarnstall som behövdes för att rymma alla hästforor som väntade på sitt returlass med mjöl.

Manbyggnad fr S, Larstorp 1:1

Ladugården fr Ö, Larstorp 1:1

Lekstuga fr SV, Larstorp 1:1

Sommarhus fr V, Larstorp 1:1

Norsjövallens karaktär och värden:

- Det arkitektritade bostadshuset på "Brogård" – fastigheten Norsjö 25:1
- Den sammanhållna gårdsmiljön på kvarnområdet - fastigheten Larstorp 1:1 med alla tillhörande byggnader och anläggningar
- Kvarnbyggnaden med bevarad inredning
- Trädgården omkring kvarnägarbostaden
- Fångstgropar

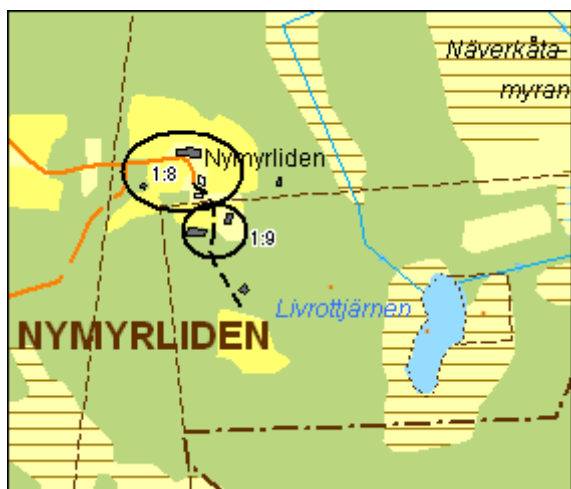
Status:

- Kulturmiljöprogram
- Fornvårdsprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturmiljön bevaras

Nymyrliden

Nymyrliden ligger 3 km söder om Holktjärn, som i sin tur ligger 5 km sydost om Norsjö tätort.

Gården är en utflyttning från Holktjärn och insynades 1831. Den förste nybyggaren var tidigare dräng hos Zakris Andersson i Holktjärn. Han var också soldat och hette Flinta.

I dag finns det kvar ett gårdsställe, som delats genom en avstyckning. Byggnadsbeståndet är rikligt och har en enhetlig karaktär. Gårdsplanen är gräsbevuxen och här finns berså och vårdträd. Gården är välkött och odlingsmarken runt omkring hålls öppen.

Förbi gården leder en väg ner till Livrottjärnen.

Mangårdsbyggnaden på fastigheten Nymyrliden 1:8 är timrad med korsplan 1902. 1930 tillbyggdes verandan och på 1950-talet byttes fönster ut. Dekorationerna på fönsteröverstyckena tillkom i början av 1970-talet.

Bostadshus fr NV, Nymyrliden 1:8

Sommarhus fr NO, Nymyrliden 1:8

Gårdens sommarhus är en parstuga med inbyggd förstuga och lövsågade dekorer.

På gården finns även en dubbelbod med iskällare, ladugård från 1911, jordkällare och en lada.

Dubbelbod fr NV, Nymyrliden 1:8

Ladugård fr S, Nymyrliden 1:8

Byggnaderna på fastigheten Nymyrliden 1:9 har inte underhållits på samma sätt. Här finns en mycket vältimrad parstuga från 1893, ladugård och en loge längre bort mot tjärnen.

Parstuga fr V, Nymyrliden 1:9

Nymyrlidens karaktär och värden:

- Det öppna kulturlandskapet
- Gårdsgruppens enhetliga och sammanhållna byggnadsstruktur
- Alla byggnaderna på fastigheten Nymyrliden 1:8
- Den timrade parstugan på Nymyrliden 1:9

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Petiknäs

Bebyggelsen i Petiknäs är av blandad karaktär. Här finns dels äldre gårdsenheter av jordbrukskaraktär och dels trähusbebyggelse från tiden omkring sekelskiftet 1900, när järnvägen drogs förbi och byn fick ett uppsving.

Den vackra miljön gjorde att gruvarbetare som arbetade i Renströmsgruvan på 1950-talet, valde att bygga hus i Petiknäs.

Vissa av de äldre bostadshusen är förändrade, men många ladugårdar och andra ekonomibyggnader är väl bevarade. Karaktären av sammanhållna gårdsenheter är märkbar.

Hela byn är värd att skyddas. Förtätning och förändringar måste göras med omsorgsfull anpassning..

Landskapet är öppet och kuperat och ingår i länsstyrelsens program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturvärden i Västerbottens län.

Tack vare läget vid Petikån har vattenkraften givetvis utnyttjats. ”Kvarnplatsen” återfinns i den nordvästra delen av byn. Där byggdes först en skvaltkvarn som var i bruk mellan 1860 och 1915. Ram- och cirkelsågen intill byggdes 1896 och användes fram till 1920. 1925 startades i stället en eldriven såg, som nu är riven. Vid sågplatsen fanns även spånhyvel och vattendriven slipsten.

1917 bildades Jörns Elektriska Aktiebolag som uppförde en kraftstation i Petikån.

Vid kvarnplatsen finns i dag en nyuppförd liten kraftstation.

Nere vid Petikselet finns även spår av tegeltillverkning för husbehov.

Byn Petiknäs ligger i östra delen av Norsjö kommun, på Bäckbergets västra sluttning ner mot Petikselet, nära Petikåns utlopp i Skellefteälven.

Endast en halv km österut finns Petiknäsgruvan och ytterligare en km längre bort är gränsen till Skellefteå kommun.

Byn sägs vara insynad som nybygge av Jon Gabrielsson-Junkare 1770 och 1879 förrätades laga skifte här.

Bebyggelsen är placerad i lidläge med gårdar på båda sidor om landsvägen. Den gamla vintervägen mellan Norsjö och Skellefteå kallades lokalt ”slängarvägen” för att den var så krokig. Det hände att tjärtun-norna rullade av vagnarna och ner mot ån. Nuvarande väg byggdes på 1930-talet och har sedan breddats, så att vissa av byns byggnader nu ligger mycket nära vägen.

Fastigheten Petiknäs 2:53 är en välbevarad gårdsenhet i lidläge, med öppen, hävdad mark omkring och utsikt över Petikselet.

Utsikt över byn mot SO, fr Petiknäs 2:53

Bostadshuset timrades ursprungligen upp av Emanuel Eklund på Bjurtjärnheden, ca 8 km nordväst om Petiknäs. När familjen flyttade därifrån såldes timmerbyggnaden som plockades ner och flottades 12 km längs Petikån. Timmerstockarna togs upp på den samfälliga marken vid ån söder om nuvarande plats. Ander Renberg från Norresträsk, som även hade byggt ladugården, anlätades till att ställa upp timringen på nytt och 1918 var huset inflyttningsklart.

Byggnaden utrustades efter tidens mått modernt. Redan från början drogs vattenledning in i huset och matkällaren under köksgolvet fick förutom luckan i köksgolvet, en extra ingång direkt utifrån.

Veranda byggdes i två våningar med tak.

När bygglov för renovering beviljades 1957, sattes ett villkor att man skulle behålla liggande fasadbrädor och byta ut fönstren mot exakt likadana. De nya fönstren tillverkades på snickeriet i Svansele. Verandan behölls och snickarglädjen byttes också ut mot likadan.

Bostadshus fr Ö, Petiknäs 2:53

Mitt emot bostadshuset finns en stor vinkelbyggd ladugård, även den av Ander Renberg 1913. För att få egnahemslån till ladugården måste man bygga exakt efter en given ritning från Hushållningssällskapet.

Det kuperade landskapet utnyttjades så att det finns en ingång direkt från landsvägen till ladugårdens loft. På samma sätt har nya komplementbyggnader passats in i miljön. Under garaget med ingång från landsvägen finns t.ex. en verkstad med infart från ladugårdsnivå.

Ladugård fr Ö, Petiknäs 2:53

Mitt i byn på fastigheten Petiknäs 6:1, står den lilla träkyrkan som tidigare fanns i Bastuträsk.

Kyrka fr V, Petiknäs 6:1

I samband med flyttningen fick byggnaden sadeltak och utbyggnad för servering och kök. Kyrkan invigdes här 1958.

Ungefär 5 km öster om byn ligger några gårdar som kallas "Åkroken", vid en buktning på Petikån. Där finns en timrad, bred enkelstuga med profilerade takåsar från sent 1800-tal. Till ladugården, som byggdes på 1930-talet, tillverkade Aron Stenlund själv tegelstenarna. Byggnaderna är väl bevarade.

Bostadshus fr N, Petiknäs 2:23

Ladugård fr Ö, Petiknäs 2:23

Petiknäs karaktär och värden:

- Det öppna kuperade kulturlandskapet
- Gårdarnas väl avvägda placering i landskapet
- Den äldre bebyggelsens karaktär av sammanhållna gårdsgrupper
- Bostadshuset och ladugården på fastigheten Petiknäs 2:53
- Träkyrkan på fastigheten Petiknäs 6:1
- Den breda enkelstugan och ladugården på fastigheten Petiknäs 2:23

Status:

- Kulturmiljöprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Värdefull vägmiljö

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Rensund

Rensund är en ensligt beläget gård på en udde vid västra stranden av sjön Mensträsket.

År 1856 røjde Adam Olofsson upp marken som sedan Teodor Gustafsson flyttade till 1873. Teodors barn tog släktnamnet Stenman. Fem generationer av samma släkt har bott här. Den gamla jord- och skogsbruksfastigheten var bebodd till 2007, men är nu fritidsfastighet. Redan 1920 stakades den s.k. Södra Rackejaur-vägen från "Militärvägen" förbi Rensund, men först 1959 blev den framkomlig med bil.

Gården med ett rikt bestånd av byggnader ligger högt på en backe med vatten både åt norr, öster och sydost. Landskapet är öppet och hävdad och byggnaderna är väl bevarade. De flesta av byggnaderna saknar datering, men den välbevarade enkelstugan i centrum av gården är timrad 1887 och övriga äldre, byggnader torde vara ungefär samtida.

Sommarhus fr N, Rensund 1:2

Söder om sommarhuset finns en mindre timmerbyggnad med bakugn och nere vid sjön står en liten timrad bod med vedtak som fram till sent 1940-tal användes till förvaring av tvättutrustning. Här fanns även en stor brygga. På senare tid har boden använts för förvaring av bl.a. fiskenät.

Tvättstuga, Rensund 1:2

Loge fr V, Rensund 1:2

Nere vid sjön står en stor, två våningar hög fyrkantig loge.

Utsikt mot SV från gårdsplan

I Rensund finns många av jordbrukets ekonomibyggnader bevarade. Dels finns en ladugård med murad fähusdel från 1949, lider och garage från ungefär samma tid men även flera äldre timrade byggnader. Som exempel kan nämnas sommarladugård, vedbod, fähus och en smedja med blåsbälg.

Smedja fr S, Rensund 1:2

Rensunds kulturvärden:

- Den sammanhållna gårdsgruppen på fastigheten Rensund 1:2 med dess rikliga utbud av äldre byggnader.
- Det öppna och hävdade kulturlandskapet.

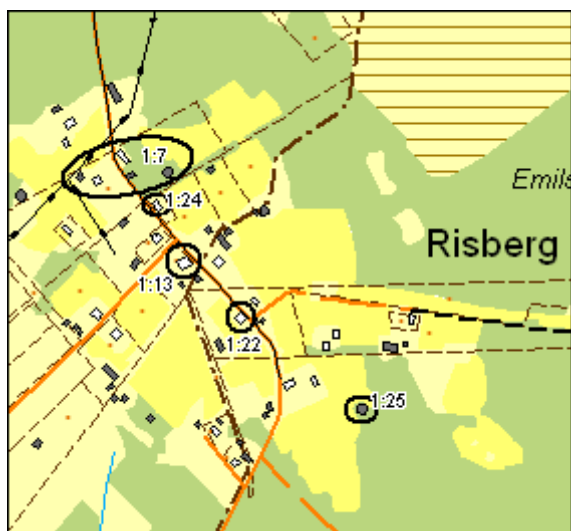
Status:

- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnaderna bevaras och vårdas.

Risberg

Byn Risberg ligger i södra delen av Norsjö kommun, 8 km väster om Bastuträsk.

Redan 1778 var platsen insynad som nybygge, på Näset, Kattisträsk. År 1785 "när alla under Kattisträsk by lydande ägor av åker och äng" delades blev det klart att utskiftet som då kallades Risbergsbodarna tillhörde Anders Tomasson. Då användes marken främst för jakt och det som kallades "nybygget" var en jaktstuga. Han var jägare och påstås ha fällt 38 björnar! Det sägs även att denne man var en stor bonde. När hemmanet såldes vidare till sönerna Johan och Olof år 1803, hade han 49 djur i sin ladugård!

Till framgången bidrog kanske det stora dikningsarbete som genomfördes i byn för att få mer slätterängar.

Berget på markerna där Anders Tomasson jagade kallas fortfarande Tomasliden. Och på sluttningen ner mot Arnräsket, där han hade sin jaktstuga blev en av hans söner, Lars Andersson, den förste åbon i Risberg år 1803.

På andra sidan nuvarande byväg timrade Lars Anderssons son Olof, kallad Ol-Larsa, upp en lång parstugan till sin familj 1842. Den stora väl bevarade parstugan står fortfarande kvar på fastigheten Risberg 1:7. Byggnaden var under en tid anpassad till att inhysa affär, men har nu återställts till ursprungligt skick.

Mangårdsbyggnad fr V, Risberg 1:7

Norr om byvägen står en dubbelbod och längre ner mot Arnräsket finns en välbevarad rundloge.

Bod fr NO, Risberg 1:7

Loge fr V, Risberg 1:7

På fastigheten intill, Risberg 1:24, står en enkelstuga som Ol-Larsas andre son Pehr-Olof Berglund byggde upp omkring 1875, när nästa generation delade Risberg 1 i tre delar.

Bostadshus fr V, Risberg 1:24

Pehr-Olofs hustru Henrietta sägs ha varit en mycket företagsam kvinna som klarade det mesta. Hon murade t.ex. husets skorstensmur

och även ugnen i byns första bagarstuga, som stod på denna gård.

Mitt i byn, på fastigheten Risberg 1:13, ligger skolhuset, byggt 1928, som idag är byns samlingslokal. När lärarinnan gifte sig och inte längre använde lärarbostaden, hyrdes den ut. Än i dag hyrs rum ut till t.ex. älgjägare.

Skolhus fr N, Risberg 1:13

Trots att Risberg är en sammanhängande by med gårdsenheter på båda sidor om byvägen kallas fortfarande den östra delen Kattisträskdelen, eftersom det inte tillhörde nybygget Risberg.

Fastigheten som idag har beteckningen Kattisträsk 1:22 tillhörde tidigare Johan Burlins hemman, och den välbevarade enkelstugan som står väster om vägen byggdes år 1900 av bonden Jakob Petter Burlin.

Bostadshus fr Ö, Kattisträsk, 1:22

Den äldsta byggnaden på Burlins nybygge stod närmare skolan men brann ner redan 1923.

Den stora mangårdsbyggnaden som står kvar i dag längst söderut i byn på fastigheten Kattisträsk 1:25, byggdes av nästa generation.

Både parstugan och enkelstugan från 1858 är numera renoverade och förändrade.

Däremot är den stora, åttakantiga logen byggd av Johan Anton Burlin på tidigt 1900-tal mycket väl bevarad. Det tältformade taket har på senare tid försetts med takplåt.

Tidigare fanns det ett vidbyggt halmlider och en matbod intill logen. I boden förvarades förutom korn, även en stor tina för saltat fläsk. Logens loft användes som höskulle.

Rundloge fr NV, Kattisträsk 1:25

Ungefär 1830 ansökte Anders Andersson i Fraukälen om nybygget ”Ristjeln”, men kom aldrig att utnyttja det själv. När sedan en av Lars Anderssons söner, Lars Larsson, ville skaffa sig eget hus och hem fick han överta nybygget i stället.

Gården ligger 3 km norr om Risberg och byn heter i dag Riskälen.

Risbergs karaktär och värden:

- Karaktäristisk inlandsbebyggelse med placering i lidlandskapet ner mot sjön
- Grupper av gårdar som berättar om inlandets nybyggarepok
- Det omgivande odlade kulturlandskapet
- Mangårdsbyggnaden, dubbelboden och rundlogen på fastigheten Risberg 1:7
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Risberg 1:24
- Skolhuset på fastigheten Risberg 1:13
- Bostadshuset på fastigheten Kattisträsk 1:22
- Rundlogen på fastigheten Kattisträsk 1:25

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Riskälen

År 1835 började Lars Larsson bruka "Ristjeln" (mellan Långträsk och Bastuträsk, efter vägen mot Risberg) och bygga upp den första lilla stugan. När han hade gift sig, 1837, och hans Greta Kajsa Olofsdotter följde honom till Riskälen och såg stugan satte hon sig på en stubbe och sa bestört; "I tro I far ham!" Men hon stannade och de fick 13 barn. Än i dag benämns denne man "Ristjölfarfar".

På ursprungsbostället byggde sedan sonen Lars-Johan upp ett nytt stort hus intill det gamla. I den extra långa parstugan ville han att alla i den stora familjen skulle rymmas, barn, mor, ogifta syskon, pigor och drängar.

På ursprungsfastigheten som nu betecknas Riskälen 1:14, är den extra långa parstugan riven och ersatts med ett lösvirkeshus från 1930-tal. Vinkelrätt mot bostadshuset står en välbevarad timrad parstuga från 1880-talet. Den fungerade tidigare som bostadshus under sommartid men är inte längre bebodd.

Parstuga fr Ö, Riskälen 1:14

Liksom på många andra byggnader från denna tid är de utskjutande delarna av takåsarna dekorativt utformade.

Takkonstruktion, manbyggnad.

På samma ursprungsfastighet finns även en åttakantig loge, sommarstuga, bagarstuga, sommarfähus och en fyrkantig loge nära vägen.

De båda bostadshusen är renoverade och förändrade och marken omkring är hävdad, men brukas ej längre.

På myrodlingarna sydväst om boplatserna finns några lador kvar.

Intelligande fastighet, Riskälen 1:8, är bebodd och de flesta byggnaderna är förändrade. Sydväst om ladugården finns dock en välbevarad fyrkantig loge med inbyggd kornbod som sticker upp genom taket. Byggnaden är från sent 1800-tal och mäter drygt 11x11 meter.

Loge fr Ö, Riskälen 1:8

Många av byggnaderna i byn har förändrats eller förfallit och odlingsmarken omkring byn brukas inte längre.

Riskälens karaktär och värden:

- Det öppna kulturlandskapet
- Gårdarnas placering på båda sidor om byvägen
- Parstugan på fastigheten Riskälen 1:14
- Logen med kornlada på taket på fastigheten Riskälen 1:8
- Rundlogen på 1:9

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Odlingslandskapet hålls öppet

Risliden

Byn Risliden ligger på Inre-Klippträskets östra strand, ca 1,5 mil söder om Norsjö tätort.

Byn insynades som nybygge 1767 av Herman Olofsson från Kalvträsk. Han fick 35 frihetsår och därför blev nybygget skattlagt först 1802. Före år 1834, när Norsjö blev egen församling, hörde Risliden till Skellefteå.

År 1822 uppfördes en skvaltkvarn i Kvarnåns utlopp. Dammen förstärktes och 1860 tillkom även såg och spånhyvel. Senare bildades ett sågbolag och nytt såghus byggdes. Anläggningen revs på 1950-talet.

1919 invigdes byns kraftstation och 1923 bildades Rislidens Elektriska Förening. Kraftstationen togs ur drift 1946.

1922 drogs landsvägen genom byn.

Odlingslandskap, Risliden

Risliden är en gammal jordbruksby på Rislidens sluttning ner mot sjön. Den blandade byggelsen ligger på båda sidor om landsvägen. En del äldre hus har förändrats genom senare tids renovering och här och var har nyare villor tillkommit. Vissa gamla byggnader har rivits. Den äldre bevarade jordbruksbebyggelsen med enkelstugor, parstugor och ekonomibygnader återfinns främst söder om vägen. Landskapet omkring byn och ner mot sjön är öppet och hävdad. Runt odlingarna och nere vid sjön står fortfarande en del lador kvar.

På fastigheten Risliden 20:1, söder om vägen återfinns det äldsta bevarade huset i byn.

Mangårdsbyggnad fr S, Risliden 20:1

Det är en enkelstuga med stor ”bakanakammare”, byggd på 1830-talet. Utbyggnaden har en extra mur och var hushållerskans egen del av stugan

Parstugan som tidigare var bagarstuga är renoverad och används nu som sommarhus. En liten timrad enkelstuga från 1896, stod längre ner i backen, men flyttades upp till gården och blev ”fargångsstuga”. På 1960-talet byttes stugans fönster ut mot specialbeställda fönster med små rutor.

Båda husens ytterdörrar har små fönsterrutor mitt i de gamla dörrspeglarna.

Fargångsstuga fr N, Risliden 20:1

Mellan bostadshusen finns en trädgård anlagd efter rådgivning av Hushållningssällskapet 1936.

På gården finns även en välbevarad ladugård byggd 1936. Anteckningar i byggnaden berättar att till den murade fähusdelen behövdes 10 000 tegelstenar.

Ladugård fr SO, Risliden 20:1

Längre österut, på fastigheten Risliden 1:26 finns en fin gårdsenhet med högt och öppet läge. Här har mangårdsbyggnaden, en bred enkelstuga från 1873, tilläggsisolerats och fått ny bro, men de dekorativt infattade pardörrarna är bevarade.

Dörr - bostadshus, Risliden 1:26

Gården är trelängad med en liten välbevarad enkelstuga (från ca 1850) med spåntak på den västra sidan. På östra sidan finns en uthuslänga med bod, lider och dass. Uthusbyggnaden är rödmålad enbart på sidorna mot gården. Övriga sidor är omålade. Längre ner i sluttningen mot sjön står en loge av lösvirke.

Gårdsbild fr S, Risliden 1:26

Enkelstuga fr Ö, Risliden 1:26

Uthus fr NV, Risliden 1:26

Bostadshus fr Ö, Risliden 2:21

Mitt i byn på fastigheten Risliden 2:21, söder om landsvägen, finns ett bostadshus från 1924. Det har en gul locklistpanel och korspostfönster med spröjsade överrutor. Den inbyggda verandan har tillbyggt på senare tid. På gården finns även en ladugård.

Ladugård fr Ö, Risliden 2:21

Skolhus fr N, Risliden 24:1

På Risliden 24:1, norr om landsvägen, finns ett stort skolhus i två våningar uppfört 1932.

Byggnaden är väl bevarad och används nu som samlingslokal.

Farstukvisten är inte ombyggd, men har försetts med plastskivor utanpå. Den ovanligt dekorerade ytterdörren har behållits, men fått nytt handtag och lås.

Skolhus – dörr

På grannfastigheten Risliden 2:3, väster om skolvägen men nära skolan finns en välbevarad uthuslänga med bostadsdel. Fram till 1940 serverades skolmat till barnen som hade lång skolväg, i denna byggnad, som även inrymmer dass och lider. Tidigare användes bostadsdelen som ”far gångsstuga”,

Uthuslänga fr V, Risliden 2:3

3 km öster om Risliden finns enstakagården Tvärliden. Där är som namnet antyder ganska kuperad terräng. På gården föddes 15 barn, bl.a. Martin Lundström, som med tiden blev känd som Guld-Martin. Martin hade åkt en hel del skidor till husbehov, bland annat till skolan i Risliden. Sedan inspirerades han av den förste Vasaloppsvinnaren Ernst Alm till att börja tävla. Martin fick bra träning genom att arbeta i skogen, med slåtter och annat kroppsarbete. I branten efter kraftledningen ner mot Hundtjärnen passade

det bra att ha backträning. Och när han skulle tävla fick han ofta åka skidor både till och från tävlingarna. Han blev mycket framgångsrik och tog bl.a. 2 OS-guld 1948, OS-brons 1952, VM-guld 1950 och 6 SM-guld, 5-SM-silver och 5 SM-brons!

Gården på Tvärliden, som insynades 1856, är inte längre bebodd, men marken omkring är hävdad. Den stora parstugan som troligen byggdes 1895 (otydlig datering) är mycket välbevarad och kring den hålls marken öppen. I skogskanten står en bevarad, stor, fyrkantig timmerloge.

Mangårdsbyggnad fr N, Tvärliden 1:5

På gården finns även flera bevarade, men ej underhållna uthus och ett bostadshus från mitten av 1950-talet.

Mang-byggn, veranda, Tvärliden 1:5

Rislidens karaktär och värden:

- Det öppna och hävdade kulturlandskapet i lidläge ner mot sjön
- Ängsladorna kring odlingarna
- Den sammanhållna gårdsmiljön på fastigheten Risliden 20:1, med enkelstugor, ladugård och den anlagda trädgården
- Gårdsmiljön på fastigheten Risliden 1:26 med enkelstugor, uthus och loge
- Bostadshus och ladugård på fastigheten Risliden 2:21
- Skolhuset på fastigheten Risliden 24:1
- Uthuslängan med bostadsdel på fastigheten Risliden 2:3
- Byggnaderna på bostället Tvärliden 1:5, speciellt parstugan

Status:

- Kulturmiljöprogram
- Ängs och betesmarker

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Rönnfällan

Rönnfällan ligger 4 km söder om Bjursele, 12 km sydost om Norsjö tätort. Från väg 793, söder om Pjäsörn leder byvägen västerut upp till byn på Storliden.

Byvägen följer sträckningen för den gamla forvägen som tog av från "Rågmjölsvägen" i Rörviken och fortsatte via Hemmingen, mot Lycksele.

År 1824 insynades nybygget Rönnfällan högt på Storlidens sluttning söder om sjön Pjäsörn. Läget sägs ha varit bra. Det var inte frostlänt och jordmånen var god. Uppe på bergsryggen var det inte heller så mycket sten.

Byns läge är högt på lidslutningen men ändå nära sjön Pjäsörn. På båda sidor om byvägen är marken hävdad och bebyggelsen blandad. Det finns kvar äldre hus i byn, men de har renoverats och karaktären är förändrad.

Fastigheten Rönnfällan 1:5 är en del av byns ursprungshemman. Här finns idag välbevarade byggnader från ett typiskt småjordbruk. Bostadshuset är byggt 1932 och har sedan dess underhållits med känsla för dess karaktär.

Bostadshus fr SV, Rönnfällan 1:5

På fastigheten finns även rundloge, ladugård och ett garage byggt senare.

Ladugård fr NO, Rönnfällan 1:5

Rönnfällans karaktär och värden:

- Det öppna kulturlandskapet.
- Byns placering i lidläge med bebyggelse på båda sidor om bysvägen.
- Bostadshus, ladugård och loge på fastigheten Rönnfällan 1:5

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Rörträsk

Byn Rörträsk är en långsträckt by på Åheden mellan Rörträsket och Petikån, i västra delen av kommunen, nära gränsen mot Norrbotten. Vägbeskrivning: Följ väg 916 ungefär 11 km mot nordväst från Petikträsk.

1793 bosatte nybyggaren Sven Benjaminsson sig på den höglänta platsen mellan sjön och ån. Här var jordmånen god och marken inte så frostkänslig. Det var en bra plats för jordbruk, jakt och fiske. Dessutom var han befriad från skatt de första åren. För att få tillräckligt med vinterfoder till korna skördades även de naturligt översvämmade raningarna längs Petikån.

Ca 100 år senare införde bröderna Anders och Johan Wikberg det s.k. "intensiva ängsbruket". Genom att anlägga översilningsängar kunde de tiobubbla avkastningen. Läs mer om detta i avsnittet om kulturresevat.

Bebyggelsen är i stort sett koncentrerad till den östra sidan av sjön Rörträsket, väster om byvägen.

Den äldsta gårdsplatsen i byn anses vara f.d. fastigheten Rörträsk 1:5, där bebyggelsen nu finns på avstyckningarna Rörträsk 1:19 och 1:20. På båda fastigheterna finns breda, omålade enkelstugor.

Enkelstuga fr SV, Rörträsk 1:20

Enkelstugan på Rörträsk 1:20 har dubbel datering, vilket kan tyda på att den har timrats upp på annan plats 1879 och flyttats hit 1881

Enkelstuga fr SV, Rörträsk 1:19

Fastigheten närmast sjön, Rörträsk 1:19 är underhållen och väl bevarad. På enkelstugan har pardörren bytts ut, men framför huset finns fortfarande en enkel bro utan överbyggnad. Gårdstunet är välvårdat. Mot skogskanten står en bodlänga i tre delar, daterad 1891.

Bodlänga fr SV, Rörträsk 1:19

Längre norrut finns en rad fastigheter av liknande karaktär. En del bostadshus har timrade stommar medan andra, senare uppförda bostadshus är av resvirke. Många av byggnaderna har renoverats och förändrats genom åren.

På fastigheten Rörträsk 1:26 finns dock ett väl underhållet och bevarat bostadshus från 1936. På samma gård finns ett timrat lågt dass och några nyare uthus. Taket på båt-huset nere vid sjön har dock gett vika.

Landskapet omkring är öppet och hävdad.

Bostadshus fr N, Rörträsk 1:26

Dass fr NV, Rörträsk 1:26

Utsikt mot SV, Rörträsk 1:26

På många av gårdarna i byn finns tydliga tecken på jordbrukets och slåtterns betydelse för trakten. På många av gårdarna finns slipstenar lutade mot en uthusvägg. Ofta har de kombinerats med olika konstruktioner av ställningar, för att på ett praktiskt sätt sköta hantering, underhåll och förvaring av de värdefulla liarna.

Slipsten och liar, Rörträsk 1:16

Rörträskts karaktär och värden:

- Det öppna kulturlandskapet
- Radbyns karaktär med gårdsgrupper placerade mellan sjön och landsvägen
- Enkelstugan på fastigheten 1:20
- Enkelstugan och bodlängan på fastigheten 1:19
- Bostadshuset och dasset på fastigheten Rörträsk 1:26
- Kulturreseptatet med översilningsängar, den återskapade aquedukten, spånhyveln och kvarnen nordost om landsvägen
- Fångstgroparna

Status:

- Kulturmiljö av riksintresse
- Fornvårdsprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna och miljön vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Svansele

Byn Svanssele ligger på Skellefteälvens norra strand i kommunens nordöstra del.

Arkeologiska fynd visar att det bodde människor nedanför Vargforsen, nordväst om byn redan för 5000 år sedan.

Grundat på information om platsens kulturarv har "Älgjägarfolkets viste" byggts upp. (www.algjagarfolket.se)

1764 anlades kronoskattehemmanet Svanssele 1. Den förste nybyggaren hette Erik Olofsson och valde troligen platsen vid selet för tillgången till fiske, jakt och närheten till slätterängar vid Petikån. (www.ac.lst.se)

Tidigare fiskade bönderna från Norsjö-Långträsk här.

1922 drogs landsväg genom byn.

Idag är Svanssele en by med många företag. Landskapet är öppet och kuperat och marken brukas.

Petikån norr om Svanssele, var förr mycket viktig för byn. Där fanns kvarn från 1865 till 1918 och såg från 1870 till 1925.

Det intensiva ängsbruket på dammängarna längs ån pågick mellan 1825 och 1960. Tack vare den extra höskörden kunde bönderna i Svanssele ha dubbelt så mycket kreatur som byns åkerareal egentligen räckte för. Skörden på dammängarna krävde speciella lador med hög, gles underbyggnad för att inte höet skulle ligga i vattnet. Och eftersom ladorna måste placeras ute på dammängarna var det också viktigt att rädda dem från att följa med vårfloden. Detta kunde ske, antingen genom att man strödde aska runt ladan så att isen tinade snabbare, eller också sågade man runt så att den inte satt fast i isen.

Ändå hände det ibland att någon lada flöt iväg och fick hämtas upp och byggas om.

1972 blev dammängarna efter Petikån naturreservat och många av ladorna har nu rustats upp. Bruket av överdämning, istryckning, isryckning, och slätter har återupptagits och är nu ett årligen återkommande evenemang.

(www.ac.lst.se/riksintressen/norsjokommun/petikan-svansseledammangar)

På 1870-talet härjades Svanssele av en stor eldsvåda och stora delar av byn förstördes.

Idag finns det kvar rester av fiskkällaren som bönderna från Norsjö-Långträsk hade byggt nere vid selets strand och det första hemmanet har nu beteckningen Svanssele 1:12.

Den stora parstugan från 1880 är ombyggd, men kvar finns en bod från 1856.

Tidigare hade den tre sammanbyggda delar, men vid ett arvsskifte delades även boden.

Dubbelbod fr NV, Svanssele 1:12

På bodens södra gavel sitter en flaggstång. Den är fäst mot väggen med en naturvuxen krok och ett hål i bodens tak gör den ovanliga placeringen möjlig. Bakom flaggstången syns ett ventilgaller av trä.

Ventilgaller av trä

På fastigheten närmast västerut längs byvägen, finns en parstuga från 1886. Det stora huset rymde förr flera lägenheter med plats för olika generationer. Här bodde bl.a. en av barnmorskorna i byn, Anna Lidén. Huset har timmerstomme, men fasaden rappades och vitmålades före 1940. Byggnaden har på senare tid fått nya spröjsade fönster i samma storlek. Knutbrädor och fönsterinfattningar har tillkommit efter 1943.

Mangårdsbyggnad fr NO, Svanselse 1:62

På gården finns även en bevarad, vinkelbyggd ladugård från 1934 och en timrad dubbelbod.

Fastigheten Svanselse 1:45 ligger långt norrut i byn, och har en stengårdsgård som går från mangårdsbyggnaden och mot landsvägen. Den här gamla gårdsenheten är delad genom avstyckning.

Kvar på 1:45 finns uthus och den långa, höga mangårdsbyggnaden med locklistpanel, som upptill avslutas med en vitmålat, bågformad gördellist jäms med väggbandet.

Verandan har sin ovanliga, dekorativa snickarglädje bevarad, men ytterdörren är utbytt .

Mangårdsbyggnad fr Ö, Svanselse 1:45

Efter avstyckning har gårdens fyrkantiga loge hamnat på intilliggande fastighet, Svanselse 16:1. På byggnadens nordvästra sida finns fästet för en storhässja kvar.

Loge fr V, Svanselse 16:1

På fastigheten Svanselse 1:30, söder om landsvägen, lät kronjägare Viklund bygga en villa 1921. Byggnaden skiljer sig från övriga hus i byn genom det speciellt formade mansardtaket som från början var belagt med träspån. Under en period var det tegelbeklätt, men nu är hela taket klätt med pannplåt. Hantverket är utfört av plåtslagaren Stig Bergqvist.

Bostadshus fr N, Svanselse 1:30

I det nuvarande enfamiljshuset var det två lägenheter från början. En period var Konsum inrymt i detta hus och i gårdshuset närmast vägen fanns poststationen. På gården finns ytterligare en gammal uthuslänga.

Mitt i byn, där byvägen korsar landsvägen, finns fastigheten Svanselse 3:2 med ett bostadshus från 1939. På husets södra sida, mot landsvägen, är en veranda i två våningar med sadeltak.

Byggnaden är väl bevarad förutom att en altan har vidbyggts och en dörr till den har tagits upp på östra gaveln.

Vindskivorna på huset har en utformning som är vanliga på byggnader i närheten av järnvägen. Den för platsen ovanliga dekoren har sin förklaring i att byggnadsarbetare som byggde detta hus, även arbetade med uppbyggnad av stationshusen i Bastuträsk och Jörn.

På gården finns en uthuslänga som på senare tid byggts om till bl.a. husvagnsgarage.

Bostadshus fr S, Svanselse 3:2

Fastigheten Svanselse 1:40, söder om landsvägen är en av de äldre, bevarade gårdarna i byn. Mangårdsbyggnaden ligger högt på sluttningen och är omgärdad av en hög, planterad granridå. Den är daterad 1886 och har en stor, överbyggd veranda i två våningar. I gavelspetsen ovanför sitter en sirligt utformad ”sol”. På senare tid har en stor altan tillbyggt mot söder, men i övrigt är byggnaden väl bevarad. Nedanför, mot älven finns jordkällare, lador och en timrad loge och mot vägen finns hela ladugårdslängan kvar.

Bostadshus fr NO, Svanselse 1:40

Längst österut, efter den gamla landsvägen högre upp på Svansellidens sluttning, ligger en annan äldre gårdsenhet. Mangårdsbyggnaden är idag ombyggd och fastigheten är delad. På 2:18 finns bagarstuga, ladugård och loge. Ladugården är avkortad och har fått ny inredning. Den väl bevarade bagarstugan är timrad med laxknutar.

Bagarstuga fr SV, Svanselse 2:18

Den sexkantiga logen, som också är sammanfogad med laxknutar är mycket väl bevarad.

Loge fr SV, Svanselse 2:18

Svanseles karaktär och värden:

- Det öppna och kuperade kulturlandskapet.
- Byns långsträckta karaktär
- Gårdsgruppernas placering i lidläge vid selet i Skellefteälven
- Dubbelboden på fastigheten 1:12
- Mangårdsbyggnaden, dubbelboden och ladugården på fastigheten 1:62
- Parstugan på fastigheten Svanselse 1:45
- Logen på fastigheten Svanselse 16:1
- Bostadshuset med mansardtak på fastigheten Svanselse 1:30
- Bostadshuset på fastigheten Svanselse 3:2
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Svanselse 1:40
- Bagarstugan och logen på fastigheten 2:18
- Boplatsvallar och fångstgropar vid Svanfors, väster om byn Svanselse
- Svanselse dammängar

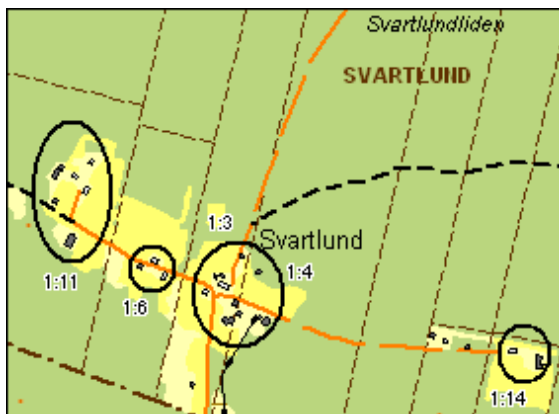
Status:

- Kulturmiljöprogram
- Fornvårdsprogram
- Det värdefulla odlingslandskapet
- Kulturmiljö av riksintresse (dammängar)

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet
- Dammängarna bevaras

Svartlund

Svartlund ligger drygt en km norr om Heden och ca tre km nordväst om Norsjö tätort. Byn är högt belägen och marken kring gårdarna är öppen och brukad.

Från gårdstunet på fastigheten Svartlund 1:3, med odlingar söder om mangårdsbyggnaden ser man nästan hela Norsjön.

Det första nybygget i byn insynades 1802 och heter idag Svartlund 1:6.

Enligt sägnen "spökar det" här och många besökare har hört de tunga suckarna från mangårdsbyggnaden.

Svartlund 1:11, längst västerut i byn, har ett rikt bestånd av timmerbyggnader. Den äldsta som finns kvar är logen, som tyvärr tillbyggs på senare år. Den gamla mangårdsbyggnaden, som brann ner 1910, ersattes av en enkelstuga med en avlång veranda på långsidan, en s.k. Norsjöveranda. Byggnaden står längre ner och närmare vägen och kallas "främrestugan".

Enkelstuga fr N, Svartlund 1:11

Fargångsstugan, som här kallas "Mormors", byggdes när det behövdes plats för en generation till på gården. Stommen var en kornbastu, som togs tillvara och flyttades upp till backen 1908. Kammare och förstuga byggdes på av lösvirke och hela huset brädfordrades.

"Mormors" fr SO, Svartlund 1:11

Ytterdörren är en av två breda pardörrar, som togs tillvara från en annan gammal byggnad. Dörren har överljus och ovanlig infattning.

Mot skogskant och gärdesgård står en liten vedbod som tidigare var ängslada och flyttades hem 1964.

"Mormors" ytterdörr

Ängslada fr S, Svartlund 1:11

Boden har rester av ett återskapat vedtak och i dörrens fäste har krokvuxet material använts på traditionellt vis, fast dörren till-verkades i samband med flyttningen.

Ängslada, dörr

Smedja fr SO, Svartlund 1:11

Smedjan av rundtimmer flyttades till gården 1964.
Här finns även sommarfähus för fåren, lider, garage och andra uthus.

Gårdsbild fr SV, Svartlund 1:6

På ursprungsfastigheten Svartlund 1:6, ligger en trelängad gård. Mangårdsbyggnaden är en bred enkelstuga från 1882, sommarhuset är en parstuga som enligt uppgift uppfördes år 1790 och tredje längan är en bod.

Fastigheten mitt i byn är en bevarad gårdsenhet med många byggnader, som i dag är delad och har beteckningarna Svartlund 1:3 och 1:4. Mangårdsbyggnad och sommarhus är renoverade genom bl.a. utbytta fönster. Mangårdsbyggnaden har flyttats en husbredd till en ny grund. På båda byggnaderna är den gamla timmerfasaden bevarad.

Mangårdsbyggnad fr SV, Svartlund 1:3

Dubbelbod fr SV, Svartlund 1:3

Norr om mangårdsbyggnaden finns en dubbelbod från 1863, bod och sommarfähus.

Utsikt mot SO, Svartlund 1:3 och 1:4

Söder om byvägen finns många byggnader kvar på sina ursprungliga platser. Här finns bl.a. rundloge timrad byggd 1864, härbre från 1895, fyrkantloge, lider, ladugård och på brunnen en hinkflöjel.

Hinkflöjel fr NV, Svartl. 1:3

Loge och härbre fr NV, Svartlund 1:4

Gårdsbild fr Ö Svartlund 1:3 och 1:4

Längst österut, lite avsides från själva bykärnan, ligger fastigheten Svartlund 1:14. Det är ett högt beläget småbruk med bostadshus och ladugård. Odlingsmarken omkring är öppen och hävdad.

Gårdsbild fr V, Svartlund 1:14

1918 flyttades en timring hit som kom att bilda nedre våningen av bostadshuset. Övre våningen tillbyggdes av lösvirke.

Bostadshus fr SO, Svartlund 1:14

Den välbevarade byggnaden har en så kallad Norsjöveranda.
På gården finns även ladugården kvar.

Svartlunds karaktär och värden:

- Karaktär av radby
- Det öppna kulturlandskapet
- De sammanhållna gårdsgruppernas ålderdomliga karaktär och placering i lidläge längs byvägen
- De äldre byggnaderna på fastigheten Svartlund 1:11, speciellt "mormors", vedboden och "främrestugan"
- Enkelstuga och parstuga på fastigheten Svartlund 1:6
- De välbevarade timrade byggnaderna på fastigheterna Svartlund 1:3 och 1:4
- Bostadshuset på fastigheten Svartlund 1:14

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Svartnäs

Byn Svartnäs ligger 19 km öster om Norsjö samhälle, på Stor-Sikträsklidens södra sluttning ner mot Sikträsket. Terrängen är kuperad och gårdarna är högt belägna. Från gårdstunen är det utsikt över den stora sjön. Stranden nedanför är ett mycket populärt läge för fritidshus.

Första hemmanet i byn insynades 1854. Första bostadshuset byggdes nära skogen norr om nuvarande mangårdsbyggnad på Svartnäs 1:10

Trots att avståndet till gästgiveriet i Frauökälen inte var mer än ett par kilometer fanns det även övernattningsmöjligheter för resande i Svartnäs. Här bedrevs inte verksamheten på samma företagsmässiga sätt och det var inte samma avgifter. Enligt uppgift vare det inget fast pris utan "ibland lämnas 25 öre på bordet". Men det var så många resande att alla platser behövdes. Trots den låga kostnaden fanns det ett speciellt stall för gästernas hästar nedanför gården.

På fastigheten Svartnäs 1:10 bedrevs jordbruk med mjölkkor fram till sent 1990-tal. Än i dag brukas marken och på gården finns får och höns.

Gårdsbild fr S, Svartnäs 1:10

Gården består av många byggnader. Den gamla gårdsgruppen med timmerbyggnader finns kvar och har kompletterats med nya ekonomibyggnader. Ladugården ersattes med en mer funktionell byggnad i mitten av 1980-talet och kornboden som räddades när den gamla ladugårdslängan brann är inflyttad till gården. Mangårdsbyggnaden från 1880 renoverades i mitten av 1900-talet och fick källarvåning och ny fasad. På 1980-talet byttes förstren mot liknande nytillverkade. Ursprungligen fanns enbart inbyggd veranda i två våningar mot norr.

Väl synliga från landsvägen står en grupp gamla timrade

ekonomibyggnader bestående av rundloge, kornbod och hölada från tiden för gårdens tillkomst. Logen från 1874 har tydlig datering på en vindflöjel (ny tillverkad kopia av den gamla vindflöjeln).

Bodens norra och östra vägg har panel av omålad locklist.

Loge – datering

Loge – bod – lada fr NO, Svartnäs 1:10

Lekstuga fr SO, Svartnäs 1:10

På 1930-talet byggdes en lekstuga till gårdens flickor. Här finns riktig eldstad, men det var endast tillåtet att elda under uppsikt.

Svartnäs kulturvärden:

- Bevarad gårdsmiljö i lidläge vid sjö.
- Det öppna och hävdade landskapet
- De äldre bevarade byggnaderna på fastigheten Svartnäs 1:10

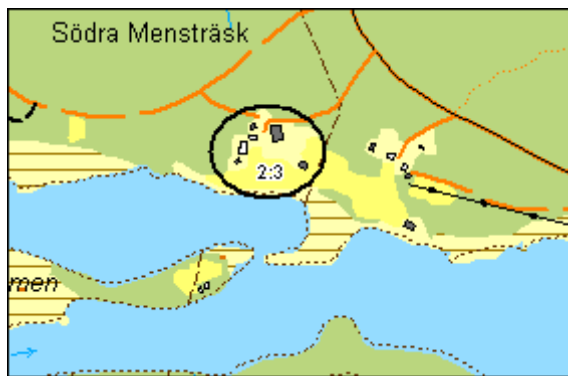
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Södra Mensträsk

Södra Mensträsk ligger på Bresabergets sluttning ner mot Lillträsket – ett sel i Malån. Nuvarande bebyggelse finns knappt 1 km väster om fornlämningar och seite (– se Mensträsk). Här insynades första nybygget i trakten 1779.

Redan på 1760-talet kom Jon och Gabriel Gabrielson från Långträsk hit och började idka fiske. Jon blev kvar och byggde upp nybygget med åker och kreatur. Fäboden som han anlade på det långa näset på södra sidan om ån har länge nyttjats som betesmark sommartid. Potatis odlades på Bergselsholmen (Likholmen).

På fastigheten Mensträsk 2:3, nära ursprungsbostället bedrivs fortfarande traktens enda aktiva jordbruk. Marken kring gårdstunet är öppen och fåren betar kring den timrade åttkantiga rundlogen på sluttningen mot Malån. Bostadshuset från 1921 har tillbyggt 1980 och även ladugården är förändrad, men övriga byggnader på gården är byggda på sent 1800-tal och i stort sett bevarade.

På gården finns även en stolpbod med vitterkors ovanför den låga, upptill rundade dörren. Trappen framför består av stora naturstenar.

Stolpbod fr S, Mensträsk 2:3

Sommarhus fr SV, Mensträsk 2:3

I backen bakom bostadshuset står ett dass med timrad sittbänk och laggade tunnor på plats. Upp till dasset leder en hög trapp av stora naturstensblock.

Dass fr Ö

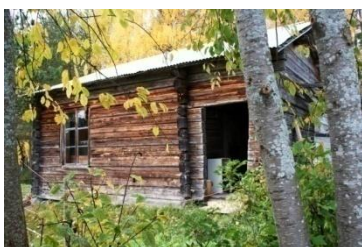

Dass fr NV, Mensträsk 2:3

I vinkel med bostadshuset finns sommarhuset, en välbevarad enkelstuga från 1886.

Verandan har bevarad karaktär med överljusfönster och dekorerad dörromfattning kring de gula pardörrarna.

Veranda, Mensträsk 2:3

Bagarstuga fr SO

Närmare ån finns bagarstugan med vindfång. Spis och bakugn är murade av natursten.

Södra Mensträsks kulturvärden:

- De äldre bevarade byggnaderna i gårdsguppen på fastigheten Mensträsk 2:3
- Det öppna och hävdade kulturlandskapet med naturbete.

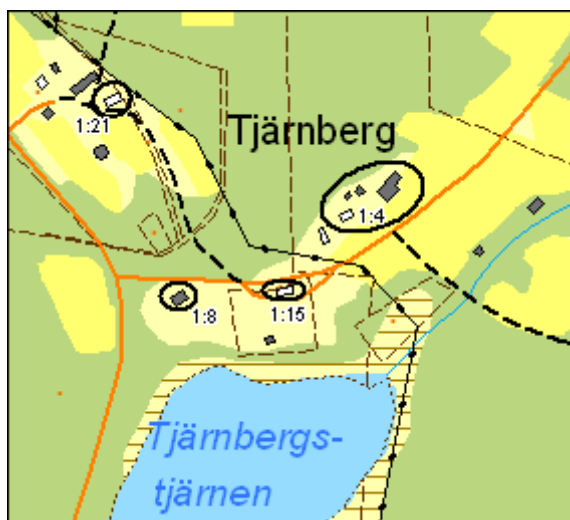
Status:

- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnaderna bevaras och vårdas.

Tjärnberg

Gårdarna i byn Tjärnberg ligger efter en vägslänga runt Tjärnberget 1 km öster om Bastutjärn. Från Norsjö är det ca 8 km österut, efter väg 843.

Nybygget Tjärnberg insynades 1802 av Idag finns det tre gamla gårdar på Tjärnbergets sydsluttning ner mot Tjärnbergstjärnen. Vissa äldre byggnader har förändrats eller rivits, men på alla gårdarna finns mangårdsbyggnaderna kvar. En del andra äldre byggnader är också bevarade.

Terrängen är mycket kuperad i Tjärnberg och byggnaderna är anpassade efter landskapet.

Närmast Tjärnbergstjärnen, på fastigheten Tjärnberg 1:15, står byggnaden som har kommit att kallas "Albertas" hus.

Hon kom till gården som hushållerska till Jakob Persson på tidigt 1900-tal, när han hade blivit änkeman med många barn. Senare blev hon känd för att vara skicklig på att sticka på maskin och arbetade gärna på beställning. Det var många som kom med garn och beställde stickade kläder, vilket gav en bra extra inkomst. Trotjänarinnan Alberta Eriksson ärvde gården och bodde kvar resten av livet.

Mangårdsbyggnad fr SO, Tjärnberg 1:15

Mangårdsbyggnaden, daterad 1833, står på en hylla söder om byvägen i dag, är. Huset var troligen en enkelstuga från början eftersom verandan finns längst ut mot väster. Nivåskillnad i timringen på de olika delarna kan komma från skarvning av stockarna bakom de nu inbyggda dubbelhaksknutarna. Den extra ingången på östra gaveln har funnits mycket

länge, men altanen, liksom den fönsterförsedda verandan har tillkommit på senare tid. Nere vid tjärnen står en bit av ladugården kvar och väster om mangårdsbyggnaden, på Tjärnberg 1:8, finns en stor välbevarad loge.

Loge fr N, Tjärnberg 1:8

Norr om byvägen, på fastigheten Tjärnberg 1:4, finns en annan av de gamla gårdarna. Den stora parstugan bebos idag och är helt ombyggd, medan den breda enkelstugan i två våningar, som fungerat både som mangårdsbyggnad och sommarbostad är väl bevarad.

Enkelstuga fr S, Tjärnberg 1:4

Husets entréparti består av en bred spegelförsedd pardörr med dekorerat foder. Tidigare fanns det en veranda i två våningar. Byggnaden står mycket nära bergsslutningen och saknar fönster på norra sidan. Öster om enkelstugan står ett välbevarat härbre med diagonalmönstrad dörr, daterat 1871.

Härbre fr Ö, Tjärnberg 1:4

På gården finns också en ladugård som anpassats efter den sluttande terrängen och vid odlingskanten finns en lada kvar.

Gård fr S, Tjärnberg 1:4

Det tredje gamla stället, Tjärnberg 1:21, ligger knappt en km väster om de övriga gårdarna.

Där står en gammal parstuga från 1883, som har varit en mycket praktfull byggnad. Den breda pardörren har speglar och en rad med små fönster längst upp. Dörromfattningen är också dekorerad med profilerade snickerier.

Pardörr, manb. Tjärnberg 1:21

Mangårdsbyggnad fr S, Tjärnberg 1:21

Nu har en extra dörr tagits upp på östra gaveln och verandan med valmat tak finns inte längre kvar.

Tjärnbergs kulturvården:

- Det öppna kulturlandskapet.
- Gårdsgruppernas placering i lidläge på båda sidor om landsvägen.
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Tjärnberg 1:15
- Logen på fastigheten Tjärnberg 1:8
- Enkelstugan, härbret, ladugården och ladan på fastigheten Tjärnberg 1:4
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Tjärnberg 1:21

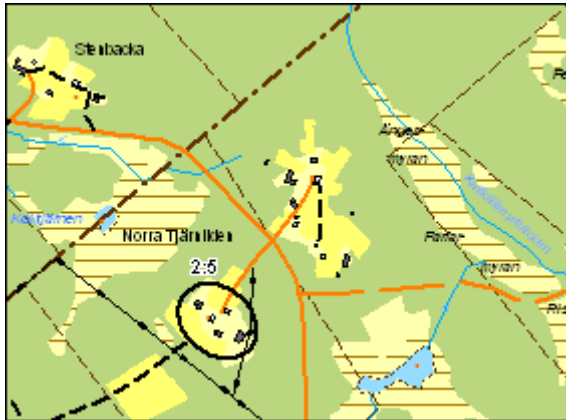
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras och vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Tjärnliden

Tjärnliden ligger 13 km öster om Norsjö. Bebyggelsen består av flera mindre grupper av gårdar. Till Tjärnliden hör Norra och Södra Tjärnliden.

Den förste nybyggaren invandrade från Lövånger i början av 1820-talet. Han hette Johan Gustaf Norberg (soldatnamn Huss) och gifte sig med dottern till Bjurseles förste nybyggare. De blev stamfäder till en stor släkt inom Norsjö och flera andra socknar.

Deras nybygge hade beteckningen Tjärnliden 1 (Södra). När sedan deras äldste son flyttade till "Nybruket" en bit norrut, blev det Tjärnliden 2 (Norra). Sedan har de stora hemmanen delats och flera gårdar har byggts upp.

År 2010 är många av byggnaderna förändrade. På fastigheten Tjärnliden 2:5 är den äldsta kvarvarande byggnaden en bagarstuga från 1894. Det är en timrad enkelstuga med vitmålade dubbelhaksknutar och snickeridekorerad veranda.

Bagarstuga fr SV, Tjärnliden 2:5

Den stora mangårdsbyggnaden från 1910 har renoverats i omgångar och fönstren är utbytta mot liknande nyttillverkade.

Miljö fr Ö, Tjärnliden 2:5

Nordväst om mangårdsbyggnaden finns en loge med bostadsdel, som beboddes sommartid.

Loge med bostadsdel fr SO, Tjärnliden 2:5

På gården finns även en ladugård som nu fungerar som verkstad.

Tjärnlidens kulturvärden

- Den högt belägna gården omgiven av öppet landskap
- Bagarstugan och logen med bostadsdel på fastigheten Tjärnliden 2:5

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna bevaras
- Marken hålls hävdad

Udden

Byn Udden ligger på norra sidan av Skellefte-älven, väster om byn Södra Svanheden. Innan väg 370 "Gruvvägen" drogs förbi, 1970, gick den gamla landsvägen genom byn.

Svanhedens första gårdsplats var på norra sidan älven, där Johan Olofsson från Norsjö-Långträsk sökte nybyggesrätt 1835. Hans bror Jonas Lindmark fick 1867 sitt nybygge insynat mitt emot på södra sidan - "Udden". Jonas var erkänt duktig snickare som åkte runt och inredde stugor. Alldeles intill älvstranden timrade han upp en egen trelängad gård som än finns kvar. Den kallas nu "Gammalgården" – eller "Sneckarns" och Jonas kallas fortfarande "Gamm-sneckarn".

Mangårdsbyggnaden daterad 1861, är en stor timrad parstuga i två hela våningar, med tydliga spår av att vara uppförd i två omgångar. Till höger om pardörren finns en lodrät skarv på alla timmerstockar på både fram- och baksida av huset. De två delarna hålls ihop med stora, smidda järnmärflor. Barnbarnsbarn minns att de ogifta sönerna bodde i den tilltimrade delens nedre våning och dottern "å Sneckar-Tora" hade ett rum på övre våningen.

Mangårdsbyggnad fr V, Udden 1:6

Gamla foton visar att pardörren var inbyggd i en veranda med balkong, fast det inte fanns någon dörr på övre våningen! På nordöstra långsidan finns spår efter den s.k. bakakammaren, som var förmånskammare, när Jonas (med fru) vid 63 års ålder sålde gården till nästa generation. På gården finns även en del av ladugården med dekorerade fönsterfoder bevarad.

Fönsterfoder ladugård Udden 1:6

Söder om byvägen står en välbevarad smedja med ässja och blåsbälg.

Smedja fr NO, Udden 1:6

Mitt emot infarten till manbyggnaden finns även en två våningar hög, vältimrad rundloge med laxstjärtnutar.

Loge fr SO, Udden 1:6

I vinkel med mangårdsbyggnaden finns enkelstugan som man bodde i sommartid.

Den renoverades och fönstren byttes ut under 1980-talet. Andra byggnader på gården, t.ex. bagarstugan har rivits.

Uddens kulturvärden:

- De äldre bevarade byggnaderna i gårdsgruppen på Udden 1:3
- Det hävdade kulturlandskapet.

Status:

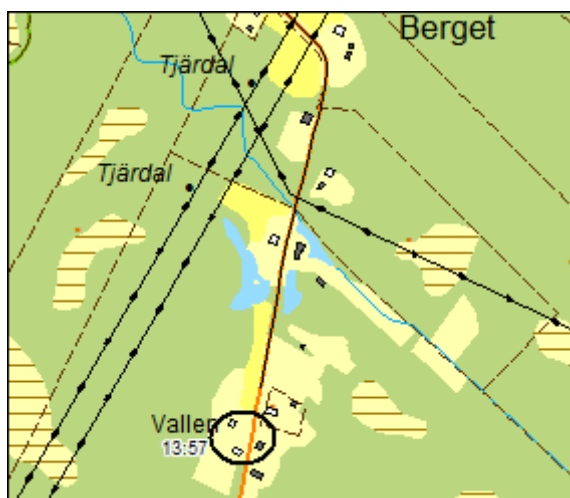
- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Byggnadernas vårdas.

Vallen (Berget, Norsjö)

Området, som tidigare kallades "Åkernäsberget", kom att delas i byn "Berget" och gårdsplatsen "Vallen" söder om byn. Platsen ligger ca 3 km öster om Norsjö.

Vallen användes tidigare som fäbodvall av bönderna i Sörbyn. På sommaren kunde "getarna" färdas sjövägen hit via Noret och Vajsjön när de skulle se till djuren. Från Rismyrviken är det ca 700 m upp till Vallen.

Vallen (Norsjö 13:57) har varit i samma släkt sedan första bosättningen och har de äldsta bevarade timmerhusen i Berget, Norsjö.

Mangårdsbyggnaden från 1887 är en stor, timrad enkelstuga med rikt dekorerad veranda. I samband med att brovirket byttes ut flyttades den tidigare indragna trappan utanför verandan. Snickarglädjens mönster och dekorationer under verandans tak är densamma som när byggnaden uppfördes. För att behålla stilen har skadade delar bytts ut mot nytillverkade kopior.

Manbyggnad fr N, Norsjö 13:57

På andra sidan vägen finns en dubbelbod som egentligen är rester av den gamla ladugårdslängan. Kvar finns en timrad bod och en vedbod.

Uthus fr NV, Norsjö 13:57

Enkelstuga fr NO, Norsjö 13:57

Vinkelrätt mot mangårdsbyggnaden finns en samtida mindre enkelstuga som användes till bagarstuga.

Den hade ursprungligen en enkel trapp, men har på senare tid försetts med en farstukvist, dekorerad med likadan snickarglädje som på mangårdsbyggnaden.

Vallens kulturvärden:

- De timrade byggnaderna på fastigheten Norsjö 13:57
- Miljön med det öppna och hävdade kulturlandskapet.

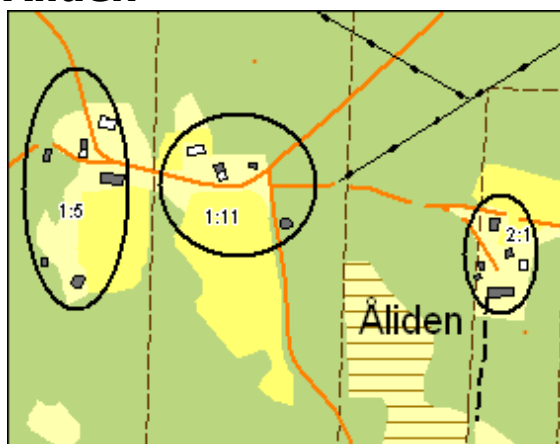
Status:

- Kulturmiljöprogram.

Åtgärdsförslag:

- Kulturlandskapet hålls öppet.
- Byggnadernas vårdas så att deras karaktär behålls.

Åliden

Byn Åliden ligger på Hundbergets södra sluttning ner mot Sörtjärnen, 6 km rakt söder om Norsjö tätort.

Nybygget 1830 insynades 1830 och omkring 1900 var Åliden en livaktig by med ca 80 innevånare och egen skola.

I dag finns fyra gårdar kvar. Landskapet är kuperat och odlingarna efterbetas av får. Bebyggelsen består av samlade gårdshuset kring den slingrande byvägen. Den gamla jordbruksmiljön är mycket väl bevarad. Jordbruksfastigheten närmast Sörtjärnen är bebodd året om. Tack vare det aktiva jordbruket hålls Ålidens och närliggande byars odlingsmark öppen och brukad.

Fastigheterna Åliden 1:5 och Åliden 1:11 ligger i lidläge med brukad mark ner mot Sörtjärnen.

Gården längst västerut, Åliden 1:5, var bebott till 1981. Mangårdsbyggnaden timrades från början upp nere vid "Bobacken", men flyttades redan 1900 upp till nuvarande plats.

Mangårdsbyggnad fr SO, Åliden 1:5

Byggnaden är renoverad och har förändrats efter nya behov. Utbyggnaden på norra sidan tillkom i mitten av 1950-talet, när centralvärme installerades och det behövdes plats för ett pannrum.

Verandans trapp har också flyttats. Så länge byvägen slutade på gården var den tolv steg höga trappen mitt fram, men när vägen drogs förbi gården mot "Solia", (Norsjös skidbacke) flyttades trappen till verandans västra sida, mot nya vägen.

Uthuslängan med bostadsdel från 1894, användes tidigare som förmånsstuga. På senare tid har den renoverats invändigt och fått nya fönster och ny veranda.

På gården finns även ett äldre sommarfähus och en ladugård.

På gården fanns kor fram till 1960-talet.

Loge fr NV, Åliden 1:5

Längre ner i backen står en stor, välbevarad rundloge, timrad och daterad 1890 av Isak Wikström.

Datering loge

Det välbevarade härbret väster om logen, är byggt 1874 på kanten av "Bobacken", då nära gårdens övriga byggnader. De hemsmidda spikarna som sammanfogar dörren och handtaget är gjorda i smedjan som fanns på gården. Brostenen är täckt med mossa.

Härbre fr NV, Åliden 1:5

På gården är den gamla jordbruksmiljön kvar med bl.a. häck av nyponrosor, rödfibblor och mot en stor björk i odlingskanten står hässjevirket fortfarande lutat.

Dörr och brosten

Uthuslänga fr V, Åliden 1:11

Bagarstuga fr SV, Åliden 1:11

Gårdsbild fr S, Åliden 1:11

På fastigheten Åliden 1:11, byns äldsta hemman finns än idag en välbevarad kulturmiljö med hävdad mark som efterbetas av får.

På gården finns även en liten bagarstuga. Murstocken har tyvärr inte kunnat räddas, men stugan är annars väl bevarad.

På dörren till förstugan finns de handsmidda gångjärnen kvar.

I skogskanten nedanför, står en stor åttakantig loge. I samband med att byggnaden användes som militärförråd fick den nytt plåttak och dörrarna renoverades och fick ordentliga lås.

Parstuga fr SV, Åliden 1:11

Högst upp, ovanför gårdens övriga byggnader finns en lång parstuga med vitmålade dubbelhaksknutar och rikligt utsmyckad veranda, tillbyggd så sent som på 1950-talet.

Parstugans veranda

Loge fr NV, Åliden 1:11

300 m öster om "gammhemmanet", på fastigheten Åliden 2:1, finns i dag ett välbevarat Per-Albin-torp.

I vinkel med parstugan finns en bevarad uthuslänga med bostadsdel, bod och dass.

Per-Albintorp fr SV, Åliden 2:1

Det var Ragnar Näsvalld och hans hustru, båda från Åliden, som gifte sig 1932 och flyttade hit till en gammal timmerbyggnad, som de sedan ersatte med detta nya bostadshus. Nybygget var klart 1939 och sedan dess är endast brotrappen utbytt.

På gården fanns då en påbörjad stor loge, speciellt konstruerad av förra ägaren, Sandström. Grundstockar och varvet som höll upp loftet hade timrats med grova, men täljda stockar som var sammanfogade i hörnen med dubbelhaksknutar. Övre våningen hölls uppe av en resvirkeskonstruktion. Ragnar gjorde logen klar för att få utrymme för foder, fast den allmänt kallades "hovlaista hans Sandström" (Sandströms dårskap). De utstickande stockändarna skyddades med små tak av brädbitar.

Loge fr NV, Åliden 2:1

På torpet finns även en ladugård byggd 1949-1950.

Ålidens karaktär och värden:

- Kulturlandskapet i lidläge, med den välbevarade äldre jordbruksmiljön
- De väl bevarade äldre byggnaderna på fastigheten Åliden 1:5, speciellt loge härbre och mangårdsbyggnad
- Gårdsmiljö och alla byggnaderna på fastigheten Åliden 1:11
- Det välbevarade Per-Albin-torpet och den speciella logen på fastigheten Åliden 2:1
- Den brukade odlingsmiljön

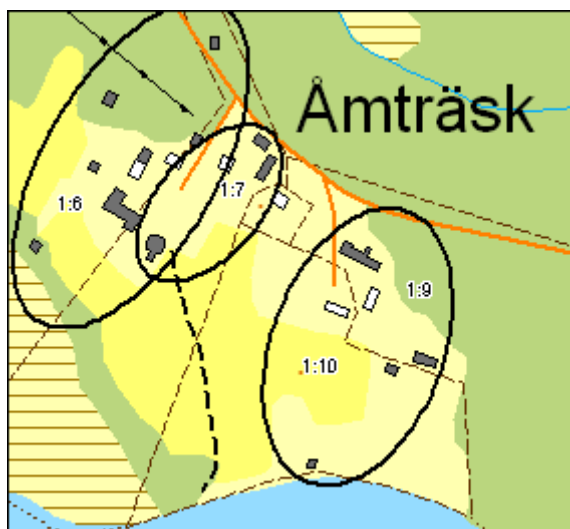
Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas
- Kulturlandskapet hålls öppet

Åmträsk

Byn Åmträsk ligger vid Åmträskets norra strand i den västra delen av Norsjö kommun. Vägbeskrivning: 3 km väster ut från Kvarnåsen efter väg 365 och 7 km efter avtagsväg mot sydost. Innan vägen bröts till byn, 1960, fick man ta sjövägen till Åmnäs på södra sidan, där bilväg fanns tidigare.

Åmträsk insynades som nybygge 1789. Norr om byn finns Kositräsket, där bönderna hade slåtterängar och fåbodar till omkring 1950. Slåtterängar fanns även väster om byn och området mellan gårdarna och sjön är fortfarande hävdad.

(Namnet Kosi kommer från samiskans gran. På en udde i Kositräsket växte tidigare tätt med gran, som annars var ovanlig i trakten.)

Norr om byn, vid kvarndammen i Kositräskbäcken fanns förr såg, kvarn och spånhyvel.

Bebyggelsen i Åmträsk består av samlade gårdsgrupper med ett kompletterande utbud av byggnader. Fastighetsregleringar har medfört att markindelningen har förändrats, men gårdarna är bevarade och vissa byggnader, t.ex. rundloge och kornbod längst västerut, nyttjas av två intilliggande fastigheter. Den äldsta byggnaden på fastigheten Åmträsk 1:6, är en enkelstuga daterad 1829, som flyttades till platsen för länge sedan. Boden med dass byggdes senare i linje med enkelstugan och slutligen sammanfogades byggnaderna med en mellandel.

Uthuslänga fr SO, Åmträsk 1:6

Bostadsdelen längst söderut har både bakugn och järnspis. När stugan användes som skola fanns även en kamin framför spishörnet. Hemlighuset längst norrut, har kvar sin inredning med fyra sittplatser på en hög sittbänk.

Genom att timra in väggdelar mellan enkelstuga och bod har ett praktiskt utrymme för matkällare och förvaring skapats. Från enkelstugans farstu leder ett par trappsteg ner till ett beredningsrum med bord. Till vänster har ett

nedsänkt rum med dubbla timmerväggar och stadigt tak fällts in. Utrymmet mellan väggarna är sandfyllda för att hålla matkällaren sval. Loftet ovanför används som klädbod.

Uthuslänga, inbyggd källare, Åmträsk 1:6

Mangårdsbyggnaden är en stor enkelstuga i två våningar, med bytta fönster och förändrat entréparti. Över verandan finns fortfarande hängrännor av trä.

Ladugården är välbevarad exteriört, men i stalldelen inryms nu en stor maskinhall.

Gårdssmedjan, där en stor del av gårdens utrustning tillverkats finns kvar, liksom sommarfähus med strölada intill.

Hemsmitt dörrhandtag

Nedanför gården, nu på fastigheten Åmträsk 1:7, står en stor, vältimrad rundloge. Logen är

sammanfogad med dubbelhaksknutar och de infällda golvåsarna har också hakar som håller ihop logens bottenvarv. Kornladan söder om logen har spåntak.

Loge fr NV, Åmträsk 1:7

Grannfastigheten, Åmträsk 1:7 är också en trelängad gård. Bostadshuset är ombyggt men bodlänga och ladugård är bevarade.

Ekonomibyggnader fr V, Åmträsk 1:7

Längst österut i byn finns ännu en fin trelängad gårdsenhet med mangårdsbyggnad, uthuslänga med bostadsdel och ladugård sammanbyggd med loge. Gården delas numera i fastigheterna Åmträsk 1:9 och 1:10. Byggnaderna är bevarade exteriört men har renoverats och förändrats invändigt.

Gårdsbild fr S, Åmträsk 1:9 och 1:10

På fastigheten Åmträsk 1:10 finns förutom mangårdsbyggnaden en stor timmerlada, en framflyttad ängslada, som nu fungerar som pumphus och ett båthus nere vid sjön. Båthuset byggdes av Flottningsföreningen som under flottningstiden förvarade båtarna där.

Båthus fr NO, Åmträsk 1:10

Alla byggnader på gården var tidigare rödfärgade, men hade med tiden fått en naturligt gulbrunskiftande färg på de sidor som belysts av solen. På senare tid har de sprutmålats med brun oljelasyr.

Kvar finns dock en mycket välbevarad, brunskiftande sommarladugård från 1893, som enligt uppgift också en gång var rödmålad.

Sommarladugård fr SV, Åmträsk 1:9

Åmträsk's karaktär och värden:

- Byns karaktär med timmerbyggnader i samlade gårdsgrupper
- Placeringen på sjöns norra sida
- Alla byggnader i gårdsgruppen på fastigheten Åmträsk 1:6
- Bodlänga, ladugård, loge och kornbod på fastigheten Åmträsk 1:7
- Alla timmerbyggnader i gårdsgruppen på fastigheterna Åmträsk 1:9 och 1:10
- Det omgivande öppna och hävdade kulturlandskapet

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas och bevaras
- Kulturlandskapet hålls öppet

Örträsk

Örträsk ligger ca 13 km nordost om Norsjö, ungefär 5 km nordväst om Bjurträsk.

Byn anlades 1778 och kallades ibland den första tiden Anundträsk. Den förste nybyggaren var Olof Nicodemusson-From, som kom från Norsjö by. Han sägs ursprungligen ha kommit från Myckle, Skellefteå, men flydde till inlandet för att slippa krigstjänst.

Fornlämningar i form av bl.a. fångstgropar nere vid Bjurforsen i Malån visar att platsen har nyttjats av människor betydligt tidigare.

Jordbruket var länge en viktig näring, men när gruvprospekteringen visade att det fanns malm i området utvecklades byn till ett gruvsamhälle. Gruvan, som hette Bjurfors, bröts 1933-45. Här arbetade periodvis ca 90 personer. Dagbrottet finns kvar och gruvlaven har återuppbyggts. Den inrymmer nu en utställning.

Under 2:a världskriget, när det var stort behov av metall men brist på drivmedel, byggdes den 96 km långa linbanan mellan Kristineberg och Rönnskär, för att frakta malm. Den var klar 1943 och användes till 1986. Linbanan gick förbi gruvan i Örträsk och gav många arbetstillfällen. Nu har den bevarade delen utvecklats till en populär turistattraktion, "Världens längsta linbana".

I dag är bebyggelsen blandad och många av de äldre fastigheterna är förändrade.

Knappt en km väster om byn Örträsk ligger Ängesmyran, fastigheten Örträsk 1:8, med en gammal gårdsenhet på den västra sidan av Örträsktjärnen.

Här har det också skett en del förändringar genom åren och flera av gårdens äldre timmerbyggnader har plockats ner och flyttats. Kvar står ett bostadshus med timrad stomme och fasad av liggande fasspont.

Bostadshus fr SO, Örträsk 1:8

Knappt två km sydost om Örträsk, ligger byn Bjurfors, med 4 gårdar nere vid Malån.

De flesta byggnaderna är även här förändrade, men på fastigheten Bjurfors 1:15 finns bostadshuset som Hugo Bjur byggde på 1940-talet. Byggnaden var en del av en gammal gårdsgrupp med mangårdsbyggnaden längre västerut. Hugo Bjur hade fiskodling på södra sidan ån.

Manbyggnad fr SO, Bjurfors 1:15

Örträskområdets kulturvärden:

- Linbanan och gruvområdet
- Bostadshuset på fastigheten Örträsk 1:8
- Mangårdsbyggnaden på fastigheten Bjurfors 1:15

Status:

- Kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag:

- Byggnaderna vårdas

Beskrivning av industrimiljöer som redovisas i inventeringen "Västerbottens industrihistoriska arv" i Norsjö kommun (2000):

1. Norsjö betong

På V industriområdet nära infarten från Storgatan. Betongfabrik byggd 1947. Idag produktion av betongelement för byggnationer. 2 st fabriksbyggnader i betong. Putsad fasad respektive betongelement.

Verkstad med trästomme, fasad rosa, stående locklistpanel. Tak 2-kupigt tegel, rött. Äldre f.d. verkstad i betong, putsad grå fasad. Svart plåttak. Kontor i elementbetong, grå fasad.

Norsjö Betong

2. Linbanan Mensträsk-Örträsk; miljöerna i Örträsk respektive Mensträsk

Bevarad turistisk del av linbanan Kristineberg-Boliden, ursprungligen 96 km lång.

Örträsk har f.d. linbanelinje och magasin, rekonstruerad gruvlave och skrädhus. Spår av dagbrott.

Mensträsk har gruvlave (aldrig tagen i bruk), drivstation och baracker.

Betongmaster står kvar hela sträckan från Kristineberg, ursprungligen 515 st uppförda 1942-43.

Linbanan var länge världens längsta och är ett unikt monument. Skelleftefältet är ett av landets "industriella kärnområden".

Linbanan Örträsk

3. Norsjövallens kvarn

Intill väg 365. byggnad i trä, röd locklistpanel. Tak pannplåt. Stora delar av utrustningen kvar. Kraftstationen riven. Behov av underhåll. Kulturhistoriskt värdefull byggnad. Förstudie med syfte att undersöka möjligheter till att bevara och utveckla kvarnområdet har genomförts 2009 .

Norsjövallens kvarn

4. Norreträsk, kraftstation

Ca 5 km nordöst om Bjursele, ca 1 km öster om byn Norreträsk. Anlagd 1940. Ruin av kraftstation i trä och delar av tilloppstub. Delar av dammen bevarad.

Norreträsk's fd kraftstation

5. Br. Landins entreprenad, Kvarnåsen

Intill vägen 365. Lokaler uppförda för Lindgrens snickeri 1957-58. Landins tillverkar maskiner för träindustrin. Fabriksbyggnad i betong, fasad gul puts. Tak svart plåt. Kontor i trä, fasad gul stående lockpanel. Tak svart plåt.

Landins entreprenad Kvarnåsen

6. Extena Plast

På Norsjös västra industriområde. Avknoppning av Norsjö betong. Extena tillverkar rör och profiler i plast. Fabriksbyggnad i betong, fasad gul puts och gul betongelement. Svart plåttak. Kontor i betong, fasad vit betong. Också med svart plåttak.

Extetena Plast

7. JAMA Mining, Norsjö

Intill Storgatan, västra Norsjö. Lokaler uppförda för företaget (tidigare Basks mekaniska 1951-52). JAMA tillverkar maskiner för gruvindustrin. Verkstadsdelar i betong, fasad gul puts. Tak av galvaniserad pannplåt.

JAMA Mining

8. Snickeri, Risliden

I östra delen av byn. Snickeribyggnad med stomme och fasad i murad betongsten. Plåttak. Utbyggnad i trä med stående lockpanel, faluröd. Enligt uppgift tidvis i drift. Byggår okänt.

Snickeri Risliden

9. Bjurfors såg

På en udde i Malån, ca 100 m öster om vägen till Örträsk. Byggt på 1930-talet för legosågning. Såghus med trästomme. Delvis fasad av brädor. Spåntak. Taket i behov av underhåll. Utbyggnad, spånmagasin, med fasad av brädor. Bräddtak.

Bjurfors såg

10. Norsjöfönster

I västra delen av Bjurträsk by. Industribolag startades 1901 för att uppföra såg med vattenturbin. Kanalen från Lomtjärn finns öster om industrin.

Snickeri från 1912. Idag exportindustri.

Fönsterfabriken byggdes 1965-66, totalt 10000 kvm golvyta. Ny utbyggnad 1981. De flesta byggnaderna i betongelement.

De äldsta delarna troligen från 1959.

Bjurträsk Norsjöfönster

11. ASSI Domän Interiör (f.d. Thorgrens trä), Kvarnåsen

Träindustri vid väg 365, intill Stor-Raggsjön.

Utfyllnad i sjön från 1970. Startade som G. Thorgren & Co 1931.

Stor betydelse för ortens framväxt. Idag ca 75 anställda (2000). Flera bränder under historien. Hyvlerier i trä från 1960 och 1968. Barkficka från 1950-tal.

Garage i tegel från 1961.

Magasin från 1968.

Samhället Kvarnåsen exempel på träindustrin som samhällsbildare.

F d Thorgrens trä Kvarnåsen

12. Flottarkojor, Rutsselforsen

Intill Rutsselforsen, Malån, när utflödet i Skellefteälven. 2 st kojor i timmer, båda har plåttak. Koja 1 är kraftigt ombyggd. Koja II är f.d. lada. I ån finns ledarmar från flottningen. Mycket vacker naturmiljö.

Rutsselforsen, Koja 1

13. Larssons såg, Risliden

I östra delen av byn. Såghus i trä, fasad stående locklist, faluröd. Plåttak. Spånficka i trä med plåttak.

Larssons såg Risliden

14. Edströms trä.

I Gumboda by, intill väg på norra sidan om Skellefteälven. Start för Edström & Co sågverk i Gumboda på 1920-talet.

Från 1940-talet även hyvleri på platsen. 1986 drabbat av brand. De flesta nuvarande byggnader från 1987, med stomme av stålbalkar. Plåtfasad.

En verkstad i trä med liggande fasspant kan vara äldre.

Edströms trä Gumboda

15. Skogsarbetarkoja, Stor-Villbäckstjärnen

Vid skogsbilväg från väg 370 (Bäverhult eller Lillholmträsk). Intill Stor-Villbäckstjärnen. Koja uppförd av Domänverket, troligen 1950-tal. Trästomme, fasad av stående fasspantpanel. Tak galvaniserad pannplåt. Kojan i gott skick, försedd med öppen spis. Troligen helt i ursprungligt skick. Ett dass ligger intill, med brädpanel, tak med galvaniserad pannplåt.

Stor-Villbäckstjärnen skogsarbetarkoja

16. Bjurträsk, såg

S om Bjurträsket, ca 5 km från Bjurträsk by. Troligen sågplats sedan 1915, Konrad Burvall. Köpt av ETRI (Norsjöfönster) 1964. Såghus i trä, fasad stående panel, faluröd. Tak med pannplåt.

Två stora magasin i trä. Liggande fasspantpanel. Tak med pannplåt.

Bjurträsk f d såg

17. Böle, snickeri, såg och kraftstation

I Böle, 1 km från vägen Bjurträsk-Norsjö. Företaget grundat 1923, tillverkning av möbler och trappor. Nuvarande lokal uppförd 1952-57. Betong med gul putsad fasad. Galvaniserat plåttak. Delar av snickeriet har gul liggande panel.

Såghus från 1960-tal, stomme av limträ, fasad av röd plåt. Tak av galvaniserad pannplåt. Virkestork i f.d. ladugård, stående panel, brun. I anslutning till snickeriet i Böle finns en kraftstation, anlagd på 1920-talet. Byggnad i trä, blå stående locklistpanel. Svart plåttak. Kanal och damm inom fabriksområdet. Fortfarande i funktion (år 2000).

Böle snickeri

18. Kolugnar, Båtfors ("Kolars")

Ca 3 km sydost om Mörttjärn, avtagsväg från väg 370. Rester av 3 st kolugnar i tegel, uppförda på 1940-talet för framställning av gengaskol.

En kolugn restaureras med EU-medel. Ett plåttak om täcker ugnen har satts upp. De två andra ugnarna är ruiner.

En bro, ursprungligen från 1850-talet har restaurerats. Ny brobana av tryckimpregnerat virke.

Här finns lagerbyggnad och en rälsbana, ca 270 m lång.

Kolars kolugn

19. Såg, Mörttjärn

I Mörttjärn ca 2 km från väg 370. Inga uppgifter om byggår. Såghus i trä, delvis brädpanel, omålad. Tak pannplåt. Magasin i trä, stående brädpanel. Tak med pannplåt.

Mörttjärn såg

Några ordförklaringar:

Uttryck:	Förklaring:	Exempel:
Alluvial mark	Mark som tillfälligtvis översvämmas av vatten. Kan även vara torv, gyttja, ..	Rörträsk silängar och Svanselse dammängar.
"Fargångsstuga"	Lokalt dialektord för förmånsstuga. Ett villkor till förmån för de äldre vid överlåtande av gården till en ny generation. Ofta en enkelstuga på gården.	
Baggböleri	Baggböleriet innebar dels att bolagen olagligt avverkade träd ur Kronans skogar, dels att bönderna lurades att sälja sin egen skog till underpris. Uttrycket myntades 1867-1868 i Lycksele då firman Bröderna Dickson & Co i Baggböle stod åtalad för virkesstöld.	Bomarsund
Bakanakammare	Tillbyggt extra rum – oftast på baksidan huset. Användes t.ex. som skafferier eller förmånsstuga.	
Bröstning	Del av vägg mellan fönsterkarmens undersida och golvet. Markerade bröstningar användes i s.k. panelarkitektur vid 1900-talets början där väggarna indelades i fält med varierande riktning och mönstereffekt hos panelbräderna.	
Dubbelhaksknut	Den vanligaste knuttypen i bevarade timmerbyggnader. Raka, ofta sågade urtagningar ur stockarna så att liggande timmerstockar hakar i varandra växelvis.	Se: www.hallahus.se - Hantverksblad - Timmerväggar
Bågfris	Sammanhängande rad av små runda eller spetsiga bågar. Förekommer som väggdekoration under t.ex. under takfot.	
Fasadliv	Ytterkant på panel.	
Fasspont	Träpanel med spont och avfasade kanter. Förekommer både stående och liggande.	
Fjällpanel	Överlappande panel. Monteras liggande.	
Frontespis	Gavelparti som ligger ovanför takfoten och ofta är en fortsättning av fasadens mittparti	Norsjö, Björkroten 3

Frostlänt	Känsligt för frost. Plats med större risk för frost.	
Fönsterband	Sammanhängande band av förhållandevis små fönster.	
Galvanisering	Ytbehandling av stål och järn med zink i korrosionsförebyggande syfte.	
Gelbgjutare	Hantverkare som gjuter föremål i mässing eller annan gul metall. /. Gelbgjuterikonsten har gamla anor och använde sig i början av koppar.	Gransjö 1:12
Getare	Djurskötare. Ofta barn som följde och vaktade gårdens djur på skogsbete.	
Gåtbräda	Stödbräda infälld i timring vid dörr- eller fönsteröppning.	Arnberg 3:62 Brännliden 1:2
Hinkflygel	Lokalt hinkflöjel. En hävstång för att hinka upp vatten ur brunn.	
Hävdad mark	Brukad, uppodlad mark.	
Klövjeväg	Väg för gång och släpfordon.	
Klassicism	Stil som efterliknar den grekisk- romerska antikens arkitektur	
Knapar	Distansklossar i timring intill gátbräda.	
Kroppåsen	Detsamma som ryggås, dvs översta vågräta åsen under ett tak.	
Kärrväg	Väg som är körbar med häst och vagn.	
Kälspont	Liggande spontad panel med grov avfasning i överkant.	Bodan 1:10
Lastageplats	Säsongsarbetsplats vid kaj. Sågverk	
Laxstjärtnut	Låsknut med laxstjært. En typ av knut som höll ihop timmerbyggnaden under släta knutar avsedda att beklädas.	Se: www.hallahus.se - Hantverksblad - Timmerväggar
Locklistpanel	Stående panel med breda bottenbrädor och smala locklister (täcklister, läkt) som kan ha varierande profil.	
Lockpanel	Stående panel med lockbrädor. Äldsta typen med okantade lockbrädor av varierande bredd. Åter aktuell men nu med jämn bredd på alla brädor.	
Mansardtak	Brutet tak.	

Musbräda	En timmerstock med den klivna sidan ner mot en underbyggnad av stolpar. Hindrar smådjur från att ta sig in i en förvaringsbod eller lada.	
Norsjöveranda	En avlång veranda på byggnadens långsida. Speciellt vanlig inom Norsjö kommun.	
Panel på förvandring	Panel av enkla brädor utan hyvlingsbehandling lagda som fjäll på varandra.	Norsjö kyrkas fasad.
Per-Albintorp	Under stadsminister Per-Albin Hanssons tid kunde småjordbrukare få ett räntefritt lån på 6000 kr, för att bygga upp ett torp och bli självförsörjande mellan säsongsanställningar i skogsarbete. Villkoret var att följa en given planritning vid husbygget.	
Pulpettak	Snedtak. Yttertak med ensidig lutning, takfall.	SW Norsjöverandan ovan.
Puts	Ytbeklädnad av bruk. Detsamma som rappning.	
Rauvattne	Den första vätskan som kommer ut när en tjärdal bränns – innan det kommer tjära. Användes förr till ytbehandling /impregnering av timmerhus.	
Revetering	Puts på träyttervägg.	
Rök	Bebodd gård.	
Skålpund	Vikt. Ca 0,425 kg	
Skepp- - enskeppig - tvärskepp	Delar av en byggnad - ofta kyrka. En byggnad som inte delas kallas enskeppig. Om byggnaden är formad som ett kors finns tvärskepp.	Norsjö kyrka.
Skäl	Ett mått på markens produktivitet. Skatteunderlag. T.ex. på ett skäl skatt kunde det skördas en skrinde hö.	
Snickarglädje	Folklig benämning på dekorativa snickeridetaler på byggnader. Kan vara t.ex. räcken, gavelnsmycken, m.m.	
Strävor	Snedställd stötta. Stödbjälke.	Finns t.ex. på Norsjö kyrka.
Strölada	Lada för förvaring av strömmaterial till ladugård t.ex. torv.	Åmträsk 1:6
Tun	Gräsbevuxen gårdsplan.	
Valmat tak	Tak med fall åt alla håll. Vanli äldre takmodell på verandor	
Vattenhästar	Svängbar kran för vattenpåfyllning av ånglok vid järnvägen.	Stationsområdet Bastuträsk.

Veranda	Större överbyggd bro (farstukvist) med sittplatser.	
Vindskiva	Bräda som avslutar gavelsidan av takfallet.	
Vitterhål	Högt belägen öppning i timmervägg, ofta på bodar och härbren. Kallas ibland vitterkors.	
Väggband	Sista hela timringsvarvet innan tak	

Källförteckning

- *Översiktlig kulturmiljöinventering i Norsjö kommun*, underlag för kulturminnesvårdsprogram 1989-1992. Skellefteå museum 1989-92
- *Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Bastuträsk, Malå och Norsjö tätorter*, Inventering och bevarandeförslag 1978 (Västerbottens museum – bebyggelseinventeringar)
- *Hembygdsboken*, Norsjö kommun
- *Norsjöbygdens historia*, Stf Vuxenskolans sammanställning av resultat från studiecirkel i byarna 1970-71
- *Svensk Hembygd. Västerbottens län*. Gösta Nyblom (red.). Stockholm 1939
- *Vår Hembygd, Boliden-Skellefteå Landsförsamling – Norsjö, 2007-2008*. Botnia-Foto Ab
- *Västerbottens Bygd och Folk. En skildring i ord och bild av Västerbottens bebyggelse*. Malmö 1952.
- *Svenska gods och gårdar*. Wald. Von Sydow och Sten Björkman (red.). Uddevalla 1943.
- *Prästgårdar i Västerbottens län*. Kulturhistorisk inventering 1986. Västerbottens museum
- *Bevarandet av samiska miljöer i Västerbottens län*. Länsstyrelsen, Meddelande 4, 2002
- *Historisk studie om lappmarksgränsen och renbetesrätten*, Lennart Lundmark, 2005.
- *Människor och miljöer i Skelleftebygden under 1800-talet*, Ulf Lundström
- *Värdefulla vägmiljöer i Norrbottens och Västerbottens län*. Vägverket och Länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten. 2001.
- *Industrier genom tiderna. Enindustriinventering i Västerbottens län 1987 Del I – II*, Skellefteå museum.
- *Västerbottens industrihistoria*. Västerbotten, 1/94, ”Guldriket”,
- *Västerbottens industrihistoriska arv*. Prel inventeringsrapport. Skellefteå museum, 2004.
- *Kartor: Lantmäteriverket Z24, 1:3*
Johan Persson Geddas karta, 1664
- *Hemsidor – länkar från www.norsjo.se*
  - Bastuträsk
  - Bastuträsk by
  - Finnliden
  - Rörträsk
  - Böle
- *Byabeskrivningar:*
  - *Risberg* – byn bortom allfarvägen, byns grundande och utveckling, Inger Hedström.
  - *Holmträskbygden*, Studiecirkelgrupp, 1983
  - *Mensträsk och närliggande byar*, Mensträsk byaförening, 1997
  - *Svansele minns*, minnesbok med samlat resultat av studiecirkel i byn Svanssele
- *Fannygården – en upplevelse på Norsjö Hembygdsområde*
Norsjö Hembygdsförening
- Bolidens Mineral AB, uppgifter muntligt och per e-post.
- Muntliga uppgifter från fastighetsägare och andra intresserade
- Wikipedia

Register

Sid	Fastighet	Status	Fastighetsbet.	Kulturvärden
39-	ARNBERG	Fornlämning, hälsobrunn, Värdefullt odlingslandskap, Kulturhistorisk vägmiljö Kulturmiljöprogram	Norsjö 2:32	Mangårdsbyggnad
			Norsjö 2:33	Bod, Bagarstuga, Loge, Sommarfåhus, Lador
			Norsjö 3:62	Enkelstuga, Bagarstuga, Ekonomibyggnader
			Norsjö 3:67	Loge
			Norsjö 4:4	Bagarstuga, Bod med källare, Loge
			Norsjö 4:104	Uthuslänga med sommarkök och vedbod
			Norsjö 3:31	Loge
41-	BASTUTJÄRN	Byggnadsminne, Värdefullt odlingslandskap, Kulturmiljöprogram	Bastutjärn 1:27	Alla byggnader
43-	BASTUTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Bastuträsk 53:9	Vattentorn
			Bastuträsk 26:2	Mangårdsbyggnad, Bod
			Bastuträsk 25:26	Bostadshus, Uthus med bostadsdel
			Bastuträsk 25:1	Bostadslänga
			Bastuträsk 25:25	Bostads- och affärshus
			Bastuträsk 28:20	Bostads- och affärshus
			Bastuträsk 27:4	Bostads- och affärshus
			Bastuträsk 27:5	Bostadshus
			Bastuträsk 28:18	Flerfamiljshus
			Bastuträsk 28:14	Brandstation
			Bastuträsk 8:2	Bostadshus
			Bastuträsk 1:8	Bostadshus med frisersalong
			Bastuträsk 20:3	Bostadshus
			Bastuträsk 1:20	Enkelstuga
			Bastuträsk 19:1	Bostadshus, Uthuslänga
			Bastuträsk 1:84	Bod, Lekstuga
			Bastuträsk 15:1	Bostadshus
			Bastuträsk 7:1	Skolbyggnad
			Bastuträsk 1:75	Kyrka, Klockstapel
			Bastuträsk 1:100	Prästgården
Bastuträsk 1:38	Bostadshus, Ladugård, Lador			
Bastuträsk 1:89	Bostadshus, Sommarhus			
Bastuträsk 1:103	Bostadshus, Ladugård, Lador			
52-	BASTUTRÄSK BY	Värdefullt odlingslandskap, Kulturhistoriskt intressant Kulturmiljöprogram	Bastuträsk 1:17 (1.5)	Alla byggnader, Främst parstugan från 1682
			Bastuträsk 1:44	Bagarstuga,

		Kulturmiljöprogram		Senkelstruga, Dubbelbod, Loge, Lador
			Bastuträsk 2:32	Bostadshus
			Bastuträsk 2:9	Bagarstuga
			Bastuträsk 2:35	Loge, Lada
			Bastuträsk 2:11	Bagarstuga, Källare, Ladugård
55	BERGET	Kulturmiljöprogram	Svansele 1:20	Sommarhus, Ladugård med inredning
56-	BJURSELE	Värdefullt odlingslandskap, Värdefull vägbro, Kulturmiljöprogram	Bjursele 2:10	Parstuga, Dubbelbod, Bod, Ladugård, Rundloge
			Bjursele 14:1	Uthuslänga med bostadsdel
			Bjursele 2:11	Bostadshus, Ladugård, Lador
			Bjursele 18:1	Smedjan
58-	BJURTRÄSK / BÖLE	Kulturmiljöprogram	Bjurträsk 1:78	Bostadshus
			Bjurträsk 1:50	Bostadshus
			Böle 1:2	Bostadshus
60-	BJÖRKÅS - BJÖRKNÄS	Kulturmiljöprogram	Björkås 1:12	Parstuga, Ladugård
			Björkås 1:15	Enkelstuga, Ladugård
			Björknäs 1:7	Mangårdsbyggnad
62	BODAN	Kulturmiljöprogram	Bodan 1:10	Parstugan
63-	BOMARSUND	Kulturmiljöprogram	Bomarsund 1:2	Enkelstuga, Uthuslänga m bostadsdel, ordkällare, Loge
65	BRÄNNLIDEN	Kulturmiljöprogram	Brännliden 1:2	Alla äldre bevarade timmerbyggnader
66-	BRÄNNLUND	Kulturmiljöprogram	Brännlund 1:3	Bostadshus, Ladugård, Båthus
			Brännlund 1:23	Fiskodling
68	DRAGNÄS	Kulturmiljöprogram	Högberg 1:2	Mangårdsbyggnad, Sommarladugård
69	FAGERKÄLEN	Kulturmiljöprogram	Fagerkälen 1:13	Mangårdsbyggnad, Uthuslänga
71-	FINNLIDEN	Kulturmiljöprogram	Finnliden 1:10	Mangårdsbyggnad, Dubbelbod
			Finnliden 1:7	Kokhus, Bodlänga
			Finnliden 2:1	Bodlänga
73	FRAUKÄLEN	Kulturmiljöprogram	Fraukälen 1:39	Mangårdsbyggnad, Ladugård
74-	GRANSJÖ - BJÖRKLUND	Kulturmiljöprogram	Gransjö 1:12	Uthuslänga, Mangårdsbyggnad, Härbre, Ladugård, Loge

			Gransjö 3:1	Bagarstugulänga, Ladugård, Loge, Lada
			Västra Högkulla 1:19	Bostadshus och övriga äldre byggnader
77	GRANSTRÖM	Kulturmiljöprogram	Granström 1:7	Rundloge, Dubbelbod, Enkelstuga, Ladugård
78-	HARALIDEN	Kulturmiljöprogram	Haraliden 2:6	Alla byggnader
			Haraliden 2:8	Ladorna, Stengärdesgården
			Haraliden 3:1	Egnahem, Enkelstuga
80-	HEDEN	Kulturmiljöprogram, Kulturhistorisk vägmiljö	Heden 9:8	Timmerbyggnader
			Heden 9:24	Byggnadsgruppen
			Heden 7:42 (7:14)	Bodarna
			Norsjö 13:3	Bostadshuset
82-	HEMMINGEN	Kulturmiljöprogram	Hemmingen 2:11	Enkrlstuga, Ladugård, Sommarfähus, Ekonomibygnader
			Hemmingen 1:15	Bostadshus, Bagarstuga, Ladugård, Bod
84-	HOLMTRÄSK- BYGDEN	Kulturmiljöprogram Värdefullt odlingslandskap	Holmträsk 1:12	Mangårdsbyggnad med Hällénmålningar
			Holmträsk 1:49	Mangårdsbyggnad
			Vikborg 1:40	Mangårdsbyggnad
			Holmträsk 1:44	Alla byggnader
			Braxträsk 1:7	Alla byggnader
			Holmträsk 1:7	Mangårdsbyggnad
87-	KATTISTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Kattisträsk 2:2	Enkelstuga, Interiörmålning
			Kattisträsk 2:12	Bostadshus, Bagarstuga, Ladugård
89	KUSFORS	Kulturmiljöprogram	Petiknäs 2:68	Bostadshus
90	KVAMMARNÄS	Kulturmiljöprogram, Byggnadsminne, Värdefullt odlingslandskap,	Kvammarnäs 1:9	Rundloge, Bod
91	KVAVISTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Norsjö 14:28	Stolpbod, Rundloge, Lada, Parstuga
			Norsjö 14:5	Rundloge
92	KÄLEN	Kulturmiljöprogram	Kälen 1:5	Sexkantloge, Stolpbod
93-	LILLBERG	Kulturmiljöprogram	Bastutjärn 1:11	Alla byggnader
95	LILLTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Granbergsliden 1:5	Enkelstuga, Tröskloge
96-	LÅNGTRÄSK	Kulturmiljöprogram, Värdefullt odlingslandskap, Kulturhistorisk vägmiljö	Långträsk 1:17	Alla Byggnader
			Långträsk 1:6	Enkelstugan
			Långträsk 2:5	Rundloge, Kornbod

			Långträsk 3:4	Bagarstugan
			Långträsk 2:4	Parstugan, Sjöboden,
			Långträsk 2:16 (2:15)	Parstugan, Dubbelboden
			Långträsk 2:12	Skolhus, Uthus
			Långträsk 1:5	Ladugårdslängan
99-	LÅNGVATTNET/ MELSLIDEN	Kulturmiljöprogram	Kattisträsk 3:32	Bostadshus, Sommarrstuga, Ladugård, Stenmur
			Melsliden 2:1	De äldre byggnaderna
			Kattisträsk 3:36	Bod, Loge
			Melsliden 1:6	Alla timmerbyggnader, Interiörmålningar
101-	MENSTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Mensträsk 1:7	Parstuga, Loge, Kornbod, Lider, Smedja
			Mensträsk 3:43	Enkelstuga
			Mensträsk 3:33	Funkishus,
			Mensträsk 3:40	Skolbyggnad
			Mensträsk 3:59	Bostadshus, Uthus, Loge, Lekstuga, Staket
104	MYRBERG	Kulturmiljöprogram	Myrberg 1:11	De två enkelstugaorna
105	MÖRTTJÄRN	Kulturmiljöprogram	Mörttjärn 1:3	Alla byggnader
106-	NEDRE MAURSELE	Kulturmiljöprogram	Nedre Mauricele 1:3	De äldre bevarade timmerbyggnaderna
			Nedre Mauricele 1:4	Bostadshus, Uthus
			Nedre Mauricele 1:8	Enkelstuga, Bostadshus
108-	NORRBY	Kulturmiljöprogram	Norrby 1:9	Alla byggnader
			Norrby 1:6	Bostadshuset, Ateljén
			Norrby 1:4	Uthuslänga med bostadsdel
110-	NORRESTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Norrestträsk 2:12	Sommarrstuga, Mangårdsbyggnad, Uthuslänga, Ladugård
			Norrestträsk 2:30	Enkelstuga, Loge
			Norrestträsk 1:16	Enkelstugan med Hållénmålningar, Jordkällare, Rundloge, Vedbod, Fyrkantloge, Båthus, Lada
			Norrestträsk 2:29	Enkelstugan
			Norrestträsk 2:27	Bostadshus
113-	NORSJÖ	Kulturmiljöprogram, Fornvårdsprogram	Norsjö 41:4	Kyrkgrund
			Norsjö 15:29	Tiondebod

			Norsjö 15:3	Långlogen
			Borgaren 1	Fannygården och bagarstugan
			Norsjö 5:47	Bod
			Norsjö 2:12	Mangårdsbyggnaden
			Norsjö 2:23	Bostadshuset (Björkallén)
			Räfsan 3	Verkstadsbyggnaden
			Norsjö 6:35	Sommarhuset, Ladugården, Rundlogen Dubbelboden
			Norsjö 8:88	Kyrkan Gravkapellet
			Apotekaren 10	Bostadshus
			Apotekaren 11	Bostadshus
			Apotekaren 12	Missionskyrkan
			Björken 9	Bostadshus
			Köpmannen 9	Bostadshus
			Tingshuset 18	Musikens hus
			Tingshuset 6	Bostadshus
			Backen Södra 3	Bostadshus
			Köpmannen 6	Bostadshus
			Släggan 4	Bostadshus
			Spiltan 1	Parhuset
			Pollux 14	Bostadshus
			Pollux 5	Bostadshus
			Väduren 6	Bostadshus
			Väduren 7	Bostadshus
			Väduren 11	Bostadshus
			Neptunus 2	Bostadshus
			Uranus 2	Bostadshus
			Uranus 1	Bostadshus
			Sirius 1	Bostadshus
			Björkroten 3	Bostadshus, Uthus
			Lönnen 2	Bostadshus
			Ormbunken 2	Bostadshus
			Ormbunken 1	Bostadshus
			Norsjö 56:22	Vattentornet
126-	NORSJÖVALLEN	Kulturmiljöprogram, Fornvårdsprogram	Larstorp 1:1	Bostadshus
			Norsjö 25:1	Kvarnområdet med alla tillhörande byggnader
128	NYMYRLIDEN	Kulturmiljöprogram	Nymyrliden 1:8	Alla byggander
			Nymyrliden 1:9	Parstugan
129-	PETIKNÄS	Kulturmiljöprogram, Värdefullt odlingslandskap, Kulturhistorisk vägmiljö	Petiknäs 2:53	Bostadshuset, Ladugård
			Petiknäs 6:1	Kyrkan
			Petiknäs 2:23	Enkelstuga, Ladugård
131	RENSUND	Kulturmiljöprogram	Rensund 1:2	De äldre byggnaderna
132-	RISBERG	Kulturmiljöprogram	Risberg 1:7	Mangårdsbyggnad, Loge, Dubbelbod
			Risberg 1:24	Bostadshus
			Risberg 1:13	Skolhus, Uthus
			Kattisträsk 1:22	Bostadshus

			Kattisträsk 1:25	Rundloge med tälttak
134	RISKÄLEN	Kulturmiljöprogram	Riskälen 1:8	Fyrkantloge med kornlada på taket
			Riskälen 1:14	Parstugan
			Riskälen 1:9	Rundloge
135-	RISLIDEN/TVÄRLIDEN	Kulturmiljöprogram	Risliden 20:1	Gårdsmiljö med Enkelstugor, Ladugård, Trädgård
			Risliden 1:26	Enkelstugfor, Uthus, Loge
			Risliden 2:21	Bostadshus, Ladugård
			Risliden 24:1	Skolhus, Uthuslänga med bostadsdel
			Tvärliden 1:5	Byggnaderna, spec. parstugan
138	RÖNNFÄLLAN	Kulturmiljöprogram	Rönnfällan 1:5	Bostadshus, Ladugård, Loge
139-	RÖRTRÄSK	Kulturmiljö av riksintresse, Värdefullt odlingslandskap, Fornlämning /fångstgropar, Kulturmiljöprogram	Rörträsk 1:26	Bostadshus, Dass
			Rörträsk 1:19	Enkelstuga, Bodlänga
			Rörträsk 1:20	Enkelstuga
141-	SVANSELE	Riksintresse, Värdefullt odlingslandskap, Kulturmiljö av riksintresse Kulturmiljöprogram	Svansele 1:40 (6:1)	Mangårdsbyggnad
			Svansele 1:12	Dubbelbod
			Svansele 1:62	Mangårdsbyggnad, Dubbelbod, Ladugård
			Svansele 1:45	Parstuga
			Svansele 16:1	Loge
			Svansele 1:30	Bostadshus
			Svansele 3:2	Bostadshus
			Svansele 1:40	Mangårdsbyggnad
			Svansele 2:18	Bagarstug, Loge
144-	SVARTLUND	Kulturmiljöprogram	Svartlund 1:11	De äldre byggnaderna
			Svartlund 1:6	Enkelstugan, Parstugan
			Svartlund 1:3/1:4	De äldre bevarade timmerbyggnaderna
			Svartlund 1:14	Bostadshus
147	SVARTNÄS	Kulturmiljöprogram	Svartnäs 1:10	De äldre bevarade byggnaderna
148	SÖDRA MENSTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Mensträsk 2:3	De äldre bevarade timmerbyggnaderna
149-	TJÄRNBERG	Kulturmiljöprogram	Tjärnberg 1:4	Enkelstuga, Härbre, Ladugård, Lada
			Tjärnberg 1:15	Mangårdsbyggnad
			Tjärnberg 1:21	Mangårdsbyggnad
			Tjärnberg 1:8	Loge
151	TJÄRNLIDEN	Kulturmiljöprogram	Tjärnliden 2:5	Bostadshus

152	UDDEN	Kulturmiljöprogram	Udden 1:6	Bagarstuga, Loge med bostadsdel
153	VALLEN	Kulturmiljöprogram	Norsjö 13:57	De timrade byggnaderna
154-	ÅLIDEN	Kulturmiljöprogram	Åliden 1:5	Loge, Härbre, Mangårdsbyggnad
Åliden 1:11			Alla byggnader	
Åliden 2:1			Per-Albin-torpet, Logen	
157-	ÅMTRÄSK	Kulturmiljöprogram	Åmträsk 1:6	Alla byggnader
Åmträsk 1:7			Bodlängan, Ladugården, Logen, Kornboden	
Åmträsk 1:9 och 1:10			Alla byggnader	
159	ÖRTRÄSK- OMRÅDET	Kulturmiljöprogram Värdefulla vägbroar	Örträsk 1:8	Bostadshus
			Bjurfors 1:15	Mangårdsbyggnad